

УЖ

Український журнал

3 | 2014

ціна 30 Кє

ТЕМА:
пророк майдану

Ремонт Шевченка

„Колорадська весна“
на Донбасі

В облозі

03

9 771802 586009

„Український Журнал“ можна придбати за адресами:

PRAHA Slovanská knihovna při NK ČR, Klementinum 190
INMEDIO Jungmanova, ul. Jungmanova 18/5
Stánek Můstek-Špalíček, Václavské nám.
Stánek Koruna, Václavské nám.
Stánek U Kina Letka, Václavské nám.
Stánek Hybernská, ul. Hybernská
Stánek Na Klárově, Klárov
Stánek u OD TESCO, ul. Národní
Stánek Na Jungmanově nám., Jungmanovo nám.
Stánek Na Příkopěch, ul. Na Příkopě
RELAY, Masarykovo nádraží
RELAY, Hlavní nádraží
Stánek Celetná, ul. Celetná/Ovocný trh
Stánek Dejvická, ul. Dejvická
RELAY M Skalka, Stanice metra Skalka

OSTRAVA RELAY Ostrava I. Hlavní, Ostrava Hlavní nádraží

OLOMOUC RELAY Olomouc, ul. Jeremenkova

HRADEC KRÁLOVÉ RELAY Hradec Králové II, Riegrovo nám.

Наш читачу!

» Світ з напругою спостерігає за подіями в Україні та навколо неї. На Сході України триває війна – сотні добре озброєних бойовиків воюють з українськими підрозділами. Питання не лише в тому, звідки в їхніх руках стільки зброї, але й хто їх навчав, тобто – походження більшості з них. Адже аматори не зуміли б підбити кілька бойових вертольотів.

Метою самозваної влади т.зв. Республіки Донбасу є створення Новоросії – цю назву чути все частіше. Від Харкова до Одеси неспокійно. За цим усім стоїть Росія – в дослівному значенні – з власною армією біля українських кордонів. Мета Кремля не так приєднати південно-східні області України (адже наразі вистачить проблем з інтеграцією Криму), як сформувати квазі-державу на зразок Придністров'я. Йдеться про створення чергової зони нестабільності, яка забезпечить постійний механізм тиску на Україну. Все більше провокацій та жертв. Трагедія в Одесі – це сигнал, що ініціатори готові на все. Не варто розраховувати, що буде спокійніше – перед нами президентські вибори, які багато кому не потрібні. А Росія відмовляється признавати їхню легітимність.

Поведінка Кремля викликає все більш негативну реакцію у світі. Захід нібито постійно розширює санкції, але до кінця не може зрозуміти справжні наміри і мотиви російської влади. В дійсності ми стоїмо на порозі чергової холодної війни, хочемо того чи ні. Сучасна Росія неспроможна запропонувати своїм громадянам та світові нічого цікавого. Залишається тільки грати м'язами та боротися зі слабшими.

Зрештою, питання не лише в самій Росії та її діях. Є чимало питань щодо поведінки регіональних еліт Сходу з Ринатом Ахметовим на чолі – вони теж беруть участь у грі. До того ж, треба врахувати факт понад двадцятирічного ігнорування українською державою політики інтеграції регіонів.

На жаль, нова українська влада виявляється значно слабкішою, ніж це здавалося ще кілька тижнів тому. Бракує послідовного плану дій. В оцінці українських експертів антитерористична операція часто перетворюється на фарс. Одного дня українські війська можуть у важкій боротьбі вибити бойовиків з даної позиції, щоб наступного – вже самим відступити і залишити місцеве населення сам на сам із озброєними бойовиками.

З іншого боку, можна зрозуміти Київ, який побоюється кривавих сутичок та жертв серед мирного населення, як це було в Чечні. Але відсутність скоординованих дій невблаганно веде до чеченського сценарію. Це боротьба за те, бути чи не бути українській державі. Це війна.

П. Анд.

Фото:
Іво Докоупіл

„Український журнал“
www.ukrzurnal.eu

Інформаційний культурно-політичний
місячник для українців у Чехії, Польщі
та Словаччині
№ 3 (85), 2014, рік дев'ятий
Видано у Празі
Передано до друку 30 квітня 2014 року
Видає: РУТА, e-mail: ukrzur@seznam.cz
Редколегія:

Петро Андрусечко (головний редактор)
Прага – Ленка Віх (керівник проекту),
Богдан Колчак, Валентина Люля,
Інна Біланін, Богдан Зілінський,
Рене Кочік, Яна Леонтієва
Варшава – Ростислав Крамар,
Петро Тима, Анна Коженювська-Бігун,
Ярослав Пристах
Прияшів – Олесь Мушинка
Київ – Богдана Матіяш, Роман Кабачій
Львів – Анастасія Левкова,
Богдан Бачинський
Познань – Катерина Шестакова

Коректор: Надія Іздрік
Художнє оформлення
та верстка: Ондра Гулеш
Дистриб'ютор: CZ Press spol. s.r.o.

Часопис видається за фінансового
сприяння Міністерства культури ЧР

За достовірність викладених фактів
відповідає автор статті.
Редакція залишає за собою право
не у всьому погоджуватися з думками
і поглядами авторів, скорочувати
матеріали і виправляти помилки.
Рукописи не повертаються.

Регістрація: MK ČR E 16026
ISSN 1802-5862

ВІДОМА НА ЧУЖИНІ

- 6 Ігор Ісаєв
А мене з'їдає, що...
8 Михайло Самусь
Роздуми на військову тему в умовах війни

Парадоксально, але саме
Путіну європейці і американці
зобов'язані тим, що нарешті
розвіявся туман невизначеності
в розподілі ролей між ЄС
і НАТО у сфері оборони.
До останнього часу велися
дискусії, наскільки ЄС тепер
може обійтися без НАТО,
яке сприймалося багатьма
як дублююча структура на
тлі розвитку оборонних
компонентів Євросоюзу.

ГОСТІ

- 11 Ахтем Сейтаблаєв:
„Піріва між Росією й Україною є.
Міст збудуємо з гарячим серцем і холодним розумом“

Кримські татари не
потребують ніякого
відбілювання. Понад 90%
чоловіків кримських татар,
старших 18 років, воювали
на боці радянської армії
проти фашистів.

ТЕМА: ПРОРОК МАЙДАНУ

- 16 Андрій Дрозда
Екстреміст Тарас Шевченко
18 Діана Клочко
Чисті, білі та блискучі...
20 Любов Якимчук
Ремонт Шевченка

Поети-футуристи
намагаються показати
„не висхлі, підмащені
олією мощі“, а Шевченка
„з черевом і мозком“,
„без штанів, як справжню
людину, борця, що знався
на поетичному ремстві“,
як європейця, який обідає,
п'є горілку і розмовляє
з проститутками на
Хрещатику.

- 22 Ігор Котик
Шевченківська премія: чи будуть реформи?
24 Анастасія Левкова
Яких змін потребує Шевченківська премія?
26 Роксоляна Свято
Проскурня і його Шевченки

www.ukrzurnal.eu

між іншим

- 28 Євген Глібовицький
Донбас. Любов. Зміни
- 29 Олександр Бойченко
Мертве полум'я
- 30 Денис Казанський
Спасибо за урок

УЖ у мережі Facebook!

„Український журнал“ доступний в мережі Facebook, де для всіх охочих відкрито простір для дискусій та коментарів стосовно актуальних та архівних номерів нашого часопису.

з краю

- 32 Мілан Леліч
„Колорадська весна“ на Донбасі
- 35 Петро Андрусечко
Серце темряви
- 38** Олександр Михельсон
„Правий сектор“: легенда і реальність

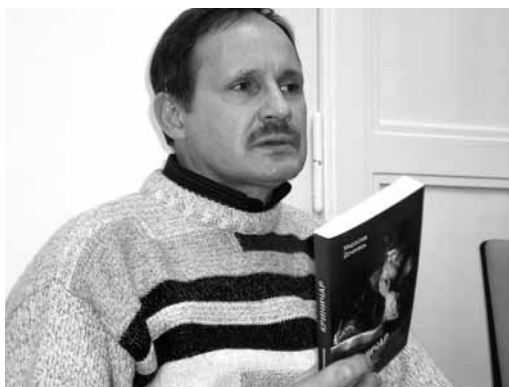

Сьогодні знаменитий ватажок „Правого сектора“ практично не веде помітної виборчої кампанії, хоча регулярно виступає із закликами дати відсіч російським загарбникам у східних регіонах. Його соратники, втім, не виявляють особливої активності й на цьому напрямку. При цьому вони не вдаються й до радикальних дій проти влади, яку, однак, продовжують звинувачувати в „зраді“.

- 41 Вікторія Чирва
Тимошенко vs Порошенко:
Україна обирає президента

культревію

- 44 Мирослав Дочинець:
„Шевченко постійно нас готує,
мобілізує наш дух до боротьби“
- 47** Мирослав Дочинець
Воскові персні

Брутальне поводження з шевченківськими місцями, його меморіалами і меморіями, його творами виказує нашу культурну, духовну неупорядкованість.

- 49 музика
- 50 авторська колонка
Василь Портяк
В облозі
- 51 рецензії та анотації

Зміст

А мене з'їдає, що...

На початку травня „нова Європа“ – країни Вишеградської четвірки і Балтія – відсвяткувала своє десятиріччя в Євросоюзі. І хоч із нею поряд до Спільноти вступили такі держави, як Мальта, та й з'явилися „новіші“ члени – традиційно в Брюсселі дивляться саме на ці країни, коли говорять про „нових європейців“. Чого ж вони досягли?

Традиційно правлячі на бунчужних урочистостях заявили: Польща (Чехія, Словаччина, Литва) добре використала 10 років у ЄС. Не вірите? – То подивіться на Україну. Там – війна, а в нас – дотації. Опозиція на альтернативних заходах про війну не згадувала, але правлячим камінці підкидувала, мовляв, замало й неефективно ми оті дотації використовуємо.

На Мальті до ювілею ЄС європейську ідею взагалі вирішили продавати – і то дорого. Валлетта тепер „торгує“ паспортами! Достатньо інвестувати у мальтійську економіку 1,15 млн. євро – і паспорт громадянина Мальти, а отже, і ЄС – у кишені. „Послугою“ вже вирішили скористатися майже 1800 людей, переважно громадяни Китаю та країн Перської затоки. Мальтійське громадянство – це не тільки безвізові подорожі по всьому ЄС та майже 100 країнах світу, але й можливість вільно вести бізнес у 28 країнах Європи, сплачуючи нижчі податки. Отже, за рішення уряду Валлетти опосередковано заплатять і Німеччина, і Люксембург, і Польща з Чехією. Треба додати: нікого не дивує, що національні уряди готові охоче давати візи та дозволи на проживання тим, хто інвестує в їхніх країнах або купує недешеву нерухомість. Таку практику роками проводять Іспанія, Угорщина чи Латвія. Мальта першою стала „продавати“ саме паспорти, а не дозволи на проживання. Європа вже погодилася, що „свої“ – це не тільки народжені „тут“, але й ті, хто довго „тут“ прожив і поділяє європейські цінності. Це той, хто заслужив паспорт довгими роками проживання. Тепер усе це можна купити. У тій же Латвії, до речі, цьогоріч підвищено суму, яку треба заінвестувати за посвідку на проживання, водночас зменшено квоту людей, які можуть скористатися цією послугою. На сході „нові європейці“ ще трепетно бережуть свій знак.

Ну, а що вони на сході здобули за ці 10 років? Опозиція на альтернативних святкуваннях ЄС у своїй критиці на ці питання, на жаль, не відповіла. А відповідь лежить якраз в Україні, якою так страшили „нових європейців“ правлячі. „Глиняні ноги“ Києва це, як виявилось, – аж ніяк не кількість здобутих чи витрачених грошей, вищий ВВП чи курс гривні. Це енергетика й військова сфера. А в цьому

якраз чимало „нових європейців“ кульгає ще більше, ніж Київ. Країни Балтії, на відміну від України, на 100 відсотків залежні від „Газпрому“, не краща ситуація в Словаччині. Польща й Литва щойно будують свої газопорти для скрапленого газу – а всі східноєвропейці домагаються від західних партнерів створення механізму забезпечення на випадок, якщо Москва закрутить гайки. Східноєвропейці також вказують на те, що Москва нині намагається розбити без того ефемерну єдність ЄС саме газовим потоком.

Тому чи не найважливішою подією останніх тижнів стала пропозиція прем'єра Польщі Дональда Туска створити в ЄС спільний Енергетичний союз. Про це він написав 22 квітня на шпальтах газети „Financial Times“. Щоб порушити російську монополію, Туск пропонує створити єдиний європейський орган, який купував би газ для всіх держав-членів ЄС, пропонує також створення євросоюзної енергетичної спільноти. Такі дії потребують спільної європейської ініціативи, підкреслює прем'єр-міністр Польщі, але ЄС уже в процесі створення спільного банківського союзу (цього вимагала Німеччина перед обличчям краху всієї банківської системи Спільноти, проте пані Меркель це коштувало неабияких зусиль). Туск вказує, що нині в ЄС спільно купується уран для атомних електростанцій країн-членів – і саме за таким планом він пропонує діяти на газовому полі. Енергетична спільнота ЄС мала би керуватися принципом: якщо одній або кільком країнам ЄС загрожуватиме перекриття постачання газу, інші країни надають допомогу.

Щойно прем'єр озвучив цю ідею, рідна опозиція його розкритикувала, наголошуючи: слід незалежитися від російського газу. Але як цього досягти – зрозуміти складно. Лідер найбільшої опозиційної партії „Право і справедливість“ Ярослав Качинський вважає, що країна може стати цілком незалежною від поставок газу з Росії, використовуючи власні запаси та отримуючи скраплений газ через Північний порт (який, нагадаю, ще не збудований). Ярослав Качинський додав, що Енергетичний союз може стати проектом, який тільки сприятиме залежності усієї Європи від „Газпрому“. У партії також продовжують: слід повернутися до спільного проекту з Азербайджаном, Грузією й Україною, щоб створити гілку постачання з басейну Каспійського моря. Як це зробити, коли Росія так легко розхитує ситуацію в усьому українському Причорномор'ї (кавказькому, зрештою, теж) – у партії не відповідають.

Тим часом зі своїм проектом Туск подався в європейське турне. Він від-

відав Брюссель, Париж і Берлін, зустрівшись із Германом ван Ромпем, Франсуа Олландом і Ангелою Меркель. Якщо Франція в особі Олланда повністю підтримала польську ідею, то Меркель попросила деталі. Хоча й наголосила: Європі потрібен спільний енергетичний ринок і диверсифікація постачання. Про реакцію лідерів ЄС на пропозицію Польщі Дональд Туск сказав: вона виглядає „обнадійливою”. Отже, до зламу енергетичної монополії Росії – ще багато кроків, а може і років.

А от Литва тепер активно веде перемовини з „Газпромом” – її контракт із ним закінчується 2015 року. Вільнюс погрожує російському концерну, що звернеться до арбітражу в Стокгольмі через завищення цін „Газпромом”, як це зробили більшість країн Центральної Європи (у 2012 році вони здобули навіть 20-відсоткові знижки на російський газ, чого не отримали країни Балтії). Підпорядкуватися маленькій країні „Газпром” мусить – від Вільнюса залежить транзит „блакитного палива” у Калінінградську область, Литва також будує термінал зрідженого природного газу в Клайпеді, погрожуючи купувати в Росії менше. Проте неофіційно говориться, що для Литви залишиться умова „take or pay” („бери або плати”) – коли країна заздалегідь вказує, скільки газу купуватиме, а у випадку надміру і так муситиме за нього заплатити.

У ці дні в Литві взяли за будівництво сполучення електричних мереж країн Балтії і Західної Європи через Польщу – так званого енергетичного сполучення „LitPol Link”. Щоправда, про це говорилося вже за два десятиліття, та й збудувати треба небагато, кільканадцять кілометрів електромережі (за ці роки лопатами можна було стовпи вкопати) – проте урочистість не може не тішити. „LitPol Link” – одна з ключових інфраструктурних інвестицій, які реалізуватимуть литовські і польські енергетичні мережі. Інвестицію в розмірі приблизно 350 мільйонів євро ЄС визнав пріоритетною.

Якщо в Литві старі енергетичні проекти витягають з архівів, то в Чехії – навпаки. Йдеться про атомну електростанцію „Темелін”. Її власник, енергетичний гігант ČEZ, у квітні скасував тендер на добудову 3-го і 4-го енергоблоків атомної електростанції. Директор компанії Даніель Бенеш пояснив рішення низькими цінами на електроенергію,

через що будівництво просто не окупить себе. Рішенню передували переговори ČEZ із урядом. Спочатку компанія ČEZ планувала приступити до будівництва у 2013 році із запланованим запуском енергоблоків у 2020-му, однак у жовтні 2010 року було оголошено про перенесення тендеру на невизначений термін.

Останніми днями мала місце ще одна річниця – п’ятиріччя програми „Східне партнерство”. Отже, за п’ятирічку звітували в Празі – адже цю велику будову проголошено за чеського головування в ЄС у травні 2009 року. Звітували, треба сказати, мляво. Гостей дводенного саміту вітав президент Чехії Мілош Земан, який, серед інших банальних слів, наголосив, що „Східне партнерство” – довготерміновий проект, а не пропозиція автоматичного вступу до Європейського Союзу. „Це підготовка до того, щоб країни Євросоюзу мали добрих сусідів”, – сказав Земан. Чули вже сто разів. Отже, п’ятирічка вдалася. Але це не завадило президентові Чехії – під кінець зустрічі, – запропонувати російській і українській сторонам, щоб Прага виступила в ролі посередника між ними. До речі, найгірші оцінки в рапорті „Східного партнерства” здобули Україна та Азербайджан

– за те, що чиновники цих держав не мають найменшої проблеми з виконанням умов на папері, проте реально нічого не вводять у дію.

Ну, а за одного з членів „Східного партнерства”, Молдову, не можна не порадити: від 28 квітня громадяни Молдови, у яких є біометричні паспорти, можуть їздити до ЄС без віз. Молдова стала першою країною „Східного партнерства”, котра виконала всі вимоги для введення безвізового режиму. А він же здавався таким недосяжним! Молдова стала ближчою до Європейського Союзу – прокоментував прийняття цього рішення комісар з питань розширення Штефан Фюле. Побоюючись тиску з боку Росії, Європейський Союз також пришивдив процедуру підписання Угоди про асоціацію з Молдовою, що має відбутися вже у червні. А я посперечався з моїм московським приятелем, що й громадяни України отримають такий же подарунок. Він мені сказав, що Україна надто велика, бідна і нестабільна (це в порівнянні з Молдовою). Егоїстично і водночас патріотично вірю, що це парі я невдовзі виграву.

Ігор Ісаєв, Варшава

Роздуми на військову тему в умовах війни

На тлі тих подій, що відбуваються в Україні, реформування силових відомств виглядає як нагальний та невідкладний крок. Хоча, знову ж таки, спостерігаючи за діями влади, інколи хочеться, навпаки, попросити державних керівників зробити паузу, нічого не міняти, просто дати можливість військовим виконувати свої обов'язки (звичайно, ж, паралельно, вичавлюючи з війська зрадників).

» Часто важко зрозуміти, навіщо робляться ті чи інші зміни, створюються нові підрозділи, спецзагони, осередки спротиву, штаби оборони, спецбатальйони і т.д. Звичайно, ситуація вимагає швидких дій. Але, все ж таки, оголошуючи про чергову новачку у сфері оборони держави, не слід забувати про декілька простих істин. Ну, хоча би про те, що, чим більше елементів у системі, тим гірше нею керувати. Тому, оголошуючи мало не щодня про створення нових функціональних елементів у структурі МО та МВС, керівництво держави, замість того, щоб максимально спростити процес управління військами, само собі ускладнює життя і ставить під сумнів керуваність системи оборони держави. Не треба винаходити велосипед. Усе те, що ми намагаємося створити з нуля, вже давно існує і випробувано в різних країнах світу. Достатньо лише вивчити їх досвід і прикласти на український ґрунт.

Призов до армії відновлено. Чи це допоможе?

З початку травня в Україні було відновлено призов до Збройних сил України. Логіку української влади зрозуміти легко – Росія намагається максимально розхитати ситуацію на Сході та Півдні за допомогою озброєних терористів, а багатотисячне угруповання російських військ зависло над українським кордоном. Тому українській армії потрібні солдати. Але чи є питання відновлення призову дійсно нагальним саме в цей момент? Коли система оборони держави повинна вже підходити до кульмінації

своєї готовності відбивати російську агресію. На мою думку, ні.

Зараз Україна знаходиться у стані війни, а система оборони держави виявилася нездатною до виконання своїх функцій (з різних причин – і це наразі є найголовнішим – в Україні за 23 роки незалежності так і не було створене справжнє українське військо, а продовжував існувати шматок радянської армії). В цих умовах потрібні надзвичайно активні та ефективні дії на двох головних напрямках: з одного боку, треба вживати негайних заходів з метою захисту держави від зовнішнього агресора та інших загроз (у тому числі терористичного характеру), а з іншого – необхідне цілкове переосмислення підходів до організації оборони держави.

Якщо казати про перший напрямок, то призов на строкову службу не може суттєво вплинути на ефективність проведення військових чи анти-терористичних операцій, які треба здійснювати вже зараз, негайно та безперервно. Перші підготовлені військовослужбовці за новим призовом прийдуть у бойові частини лише через півроку, після чого їх треба буде ще доучувати для досягнення ними необхідних професійних якостей. В результаті, відновлення призову жодним чином не вплине на ефективність виконання ЗСУ поточних завдань з реагування на існуючі загрози з боку Росії. Тому якраз зараз доцільніше викликати до лав ЗСУ військових фахівців, які проходили військову службу раніше, мають військову спеціальність і вже фактично готові до виконання бойових завдань. Це дійсно допоможе українському війську протистояти агресору.

Що стосується напрямку докорінного реформування системи оборони держави, то тут знову ж таки, питання призову не є ключовим. Почати треба з нової Воєнної доктрини, яка нарешті чесно визначить ворогів України, головні загрози та виклики її безпеці та вкаже прагматичні підходи до забезпечення оборони та безпеки держави. Після чого необхідно виробити абсолютно нову концепцію побудови системи оборони держави. Беручи до уваги і „блокову” чи „позаблокову” орієнтацію України. Оскільки участь

чи не участь в НАТО буде потребувати цілком різних підходів до формування системи оборони держави.

В той же час, на мою думку, запровадження призову до Збройних сил України, все ж таки, треба вивчити. І розглядати його слід в одному контексті з виробленням нової концепції будівництва ЗСУ. Від цього буде залежати роль призовного компоненту у складі ЗСУ: чи це буде основа армії, чи лише частина (разом з контрактниками), чи від призову взагалі можна буде відмовитись.

Справжня Національна гвардія

З моєї точки зору, призов до армії все ж таки слід відновити. Однак треба докорінно змінити його роль та суспільне значення. Бойове ядро Збройних сил України, очевидно, повинні складати професіонали (контрактники), які будуть формувати компонент сил швидкого реагування, а також високотехнологічні види збройних сил (зокрема, авіацію, протиповітряну оборону, ракетні війська, військово-морські сили, війська зв'язку). А призов може стати передовсім важливим елементом консолідації українського суспільства і, одночасно – основою для підбору кадрів для контрактної армії, формування достатнього мобілізаційного резерву та, можливо, базою для створення справжньої Національної гвардії.

Для цього буде достатньо ввести загальний призов на півроку для всього чоловічого населення. За цей час призовники можуть отримати базову військову підготовку і, що особливо важливо, пройти інтенсивну програму патріотичного виховання. Саме патріотичне виховання повинно стати головною метою призову до війська. Більш того, на мою думку, обов'язковою умовою проходження військової підготовки за призовом повинна стати „регіональна ротація” призовників. Тобто, щоб хлопці з Заходу обов'язково проходили свою підрічну службу на Сході України, а з Півночі – на Півдні і т.д. За рахунок цього буде створюватися базис для інтеграції та консолідації суспільства і формування єдиної української нації зі збереженням її різноманітності.

Фото: Петро Андрусенко

Територіальна оборона чи національна гвардія?

Я вже згадував, що призовний компонент може стати основою для формування справжньої Національної гвардії. Чому „справжньої“? Хіба зараз створюється „несправжня“? Чесно кажучи, зараз поки що важко достеменно розібратися з діями уряду на цьому полі: паралельно створюються різні за назвами і відомчим підпорядкуванням, але дуже схожі (у всякому разі, теоретично) за функцією структури – Національна гвардія у складі МВС та частини територіальної оборони у складі Міністерства оборони. Знову ж таки, логіку українського уряду можна зрозуміти – треба знайти найбільш ефективний варіант реагування на дуже важку ситуацію в країні. Однак через те, що система оборони держави була фактично знищена, уряд вимушений одночасно випробувати різноманітні варіанти.

Поки що зараз відбувається змішування понять, яке, на жаль, в подальшому може знизити ефективність реформи силового блоку і призвести до непотрібного дублювання сил та ресурсів на одному напрямку і їх дефіцит на іншому.

Насправді Національна гвардія України, яка була нещодавно створена у складі МВС, не є тією національною гвардією у класичному сенсі, як

це прийнято розуміти у світі. Українську Нацгвардію скоріше можна назвати жандармерією або карабінерами, або ж воєнізованою поліцією. Або більш звично для країн колишнього СРСР – Внутрішніми військами. Національна гвардія в класичному розумінні – це війська територіальної оборони, які формуються з резервів, котрі ведуть звичайне цивільне життя, але регулярно збираються для тренувань та військової підготовки. Як правило, національна гвардія входить до складу збройних сил і її використання планується за єдиним планом з регулярними військами. Також національна гвардія бере участь у ліквідації наслідків природних лих чи техногенних катастроф, пожеж тощо. Так працює, наприклад, Національна гвардія США, Латвії, Литви, Естонії та багатьох інших країн, так функціонують Збройні сили Швейцарії.

Скажімо, балтійські країни сформували свої національні гвардії відразу після розпаду СРСР. Вони усвідомлювали військову загрозу з боку Росії впродовж усієї своєї історії. А тому вже 23 серпня 1991 року, наприклад, у Латвії були створені Сили оборони краю („Земессардзе“) – саме на засадах традиційної національної гвардії.

Якщо прикласти світовий досвід на український ґрунт, для формування

справжньої Національної гвардії України в кожному селі потрібно створити постійно діючий взвод (або відділення) резервістів, в районному центрі та, можливо, великому місті – роту чи батальйон, в обласному центрі – батальйон або бригаду (в залежності від розміру того чи іншого населеного пункту та регіону). В результаті, вся країна була б покрита мережею підрозділів, частин та з'єднань, сформованих з людей, які насамперед із патріотичних мотивів постійно знаходяться в системі забезпечення оборони держави. Ще раз хочу підкреслити – при формуванні Національної гвардії головним критерієм повинен бути патріотичний мотив. Матеріальна зацікавленість також може бути присутня (як правило, для військовослужбовців нацгвардії в інших країнах передбачаються пільги при оподаткуванні бізнесу, грошова компенсація, додаткові дні до відпустки тощо), але в жодному разі – не як визначальний фактор.

Тобто в кожному селі, кожному районному центрі військовослужбовці Національної гвардії в будь-який момент можуть зібратися, взяти в руки зброю і захистити свою землю від будь-якої загрози – чи прямої агресії, чи прихованої сепаратистської диверсії, чи наслідків поводку. Якраз цього компоненту оборони держави критично не вистачає Україні. Якби, скажімо, в Криму, в кожному кримському населеному центрі 23 роки діяла українська Національна гвардія, сформована з місцевих українських патріотів (у тому числі і з кримських татар), чи могла би Росія реалізувати свій план анексії? Думаю, що всі пригоди „зелених чоловічків“ в Криму завершилися би швидко й невесело. А сепаратистську вахханалію на Донбасі взагалі не можна було б уявити.

Чи є альтернатива НАТО?

В теперішніх дискусіях про нову українську оборонну парадигму часто можна почути твердження про необхідність інтеграції до європейської системи безпеки. А про вступ до НАТО треба забути, бо це, начебто, викличе подальшу агресію з боку Росії, не зустрине розуміння серед європейських грандів (насамперед Німеччини), а також спричинить черговий нервовий приступ проросійських сил на Сході України.

Не розглядаючи зараз аргументи стосовно російської агресії, німецького занепокоєння та сепаратистської істерики (бо це, очевидно, питання

іншого дослідження), може чітко і відповідально заявити, що реальної альтернативи вступу України до НАТО в сучасних умовах насправді немає. Тому що ніякої європейської системи безпеки не існує. Поясню, чому.

Нещодавно відбулася річна конференція Європейського оборонного агентства – структури, яка відповідає за координацію оборонної та оборонно-промислової діяльності країн ЄС. Було помітно, що європейці ще не до кінця усвідомили глибину змін глобальної ситуації після анексії Криму. Ще звучали наївні голоси про можливість пошуку компромісу, продовження дискусії і консультацій „між конфліктуючими сторонами”. Але очевидним було розуміння, що українсько-російський конфлікт оголив реальність такої званої „європейської системи безпеки і оборони”. Тобто на практиці показав, що насправді така система існує лише у мріях деяких європейських політиків.

Так, зараз функціонують 28 збройних сил країн Євросоюзу із загальною чисельністю особового складу близько 1,9 млн. осіб та сумарним оборонним бюджетом близько 190 млрд. євро. Але в цій, на перший погляд, величезній „військовій машині” відсутнє головне – спільна відповідальність за оборону. У ЄС, як і раніше, кожна країна відповідає за себе. Принцип „один за всіх і всі за одного” тут не працює.

У Євросоюзі досі немає спільної оборонної стратегії, немає діючих та випробуваних на практиці колективних інструментів швидкого реагування на кризові ситуації. Не кажучи вже про спільні європейські збройні сили. Навіть якщо їх створення напрошується не тільки за логікою інтеграційних процесів у Європі, але і виключно економічними причинами. Хоча насправді, при річному оборонному бюджеті 190 млрд. євро, можна (і, мабуть, вже давно потрібно!) створити ефективний колективний оборонний компонент ЄС. А не витратити масу ресурсів на забезпечення 28 міністерств оборони, 28 генеральних штабів та 28 різноманітних військових бюрократичних пірамід, які діють в країнах Євросоюзу.

На конференції Європейського оборонного агентства було заявлено, що головним інструментом ЄС для впливу на ситуацію, що склалась у Європі, стане „комплексний підхід” (в оригіналі – „comprehensive approach”). Іншими словами, Євросоюз буде впливати на агресора дипломатичними, політичними, економічними та

військовими засобами. Хоча навряд чи останній елемент дійсно входить до реальних інструментів ЄС. Здається, саме на це і розраховує агресор, тобто пан Путін. Він із задоволенням може послухати ще одну казку „про глибоке занепокоєння ЄС” агресивними діями Росії в Україні. І продовжити робити свою чорну справу.

В результаті, прояснилась і відповідь на головне питання європейського порядку денного: яким чином європейці будуть забезпечувати свою безпеку і оборону? Відповідь очевидна: виключно в рамках НАТО. Зараз тільки Північно-Атлантичний Альянс має жорсткий принцип колективної оборони: якщо під загрозою опиняється один із членів НАТО, на його захист встають всі інші. Без всяких альтернатив, „комплексних підходів” і „пошуку компромісів”.

Парадоксально, але саме Путіну європейці і американці зобов'язані тим, що нарешті розвіявся туман невизначеності в розподілі ролей між ЄС і НАТО у сфері оборони. До останнього часу велися дискусії, наскільки ЄС тепер може обійтися без НАТО, яке сприймалося багатьма як дублююча структура на тлі розвитку оборонних компонентів Євросоюзу. Тепер усе встало на свої місця: ЄС буде виступати „провайдером безпеки” (тобто всіляко виступати за мир і стабільність в усьому світі), а НАТО тим часом буде виконувати функцію оборонного союзу (який, власне, і несе всю відповідальність за збереження суверенітету і територіальної цілісності країн північно-атлантичного простору).

Відповідно, і для України тепер легше визначитися з майбутнім. Інтеграція в ЄС як цивілізаційний вибір українців, звичайно, під сумнів не ставиться. Однак при цьому не варто серйозно говорити про вступ до міфічної „системи європейської безпеки”. Якщо Україна дійсно прагне отримати гарантії територіальної цілісності і суверенітету, альтернативи НАТО зараз не існує. Немає поки що більш ефективного механізму в Європі. Як показала практика, ні ООН, ні ОБСЄ, ні СНД, ні навіть славнозвісний Будапештський меморандум (який, по суті, є моральним зобов'язанням США, Великобританії та Росії захищати Україну від зазіхань на її суверенітет) не змогли запобігти агресії Путіна.

НАТО готове йти до кінця

Після окупації Росією Криму країни НАТО, незважаючи на існуючі сумніви

в бажанні і здатності Північно-Атлантичного Альянсу жорстко протистояти Росії, ухвалили дійсно важливі рішення. У тому числі про посилення обороноздатності країн НАТО Східної Європи. Зокрема, передбачається розмістити постійні військові бази в східноєвропейських країнах. Також посилюється присутність військово-повітряних сил країн НАТО в країнах Балтії. „Ми переглядаємо зараз оперативні плани, розглядаємо плани проведення навчань і відповідне посилення збройних сил”, – заявив генеральний секретар НАТО Андерс Фог Расмуссен.

Що стосується допомоги безпосередньо Україні, то Альянс активізує допомогу в проведенні військової реформи, організації навчань, модернізації армії. Крім того, генсек НАТО повідомив, що існує можливість розміщення в Україні мобільних підрозділів НАТО. При цьому, українська сторона повідомила, що звернулася до Альянсу за допомогою в плані постачання радарів і іншого технічного обладнання для облаштування українсько-російського кордону, а також оснащення Збройних сил і Національної гвардії.

Хоча насправді конкретика тут не має великого значення. Перш за все, тепер ясно (можливо, навіть Путіну), що НАТО готове йти до кінця. І не тільки у військово-технічній допомозі Україні, але і у військовій.

Залишається сподіватися на здатність українського керівництва правильно прочитати сигнали Заходу, максимально серйозно підійти до питання стабілізації ситуації в країні і проведення реформ. А далі – ухвалення важливого, а може й ключового для подальшого майбутнього України рішення: подати заявку про вступ до НАТО. Тільки таким способом можна буде, нарешті, припинити вічну спекуляцію Росії на тему розподілу „зон впливу”, „сфер інтересів” та інших геополітичних теорій. Звичайно, доведеться подолати чималий опір як усередині країни, так і серед самих членів НАТО. Однак ми повинні добиватися вирішення цього питання саме в інтересах України. Без традиційних оглядок на „старших братів” і „великих друзів”. Пора зробити свій вибір.

**Михайло Самусь,
заступник директора Центру
досліджень армії, конверсії та роз-
зброєння, Прага**

Ахтем Сейтаблаєв:

„Прірва між Росією й Україною є. Міст збудуємо з гарячим серцем і холодним розумом“

Кримськотатарський режисер і актор Ахтем Сейтаблаєв — автор першої художньої стрічки про депортацію кримськотатарського народу „Хайтарма“. Нині він мешкає в Києві, Варшаву відвідав у середині квітня, де презентував свій кінофільм польській публіці. Ахтем справляє враження людини, яка вміє абстрагуватися від своїх емоцій, а водночас не є беземоційною. Говоримо російською — він філігранно вимовляє слова, його речення — повільні, а мова багата. Видно, що в нього добрі контакти з відомими російськими митцями. Після розмови говорить мені, що на хвилі кримських подій, після десятків років знайомства деякі контакти припинилися.

Моє перше запитання стосується російської дипломатії. З одного боку, вона нині активна в усьому, що стосується дестабілізації України, а з іншого — ви безпосередньо відчули на собі дії МЗС Росії. Як ви ставитеся до цієї дипломатії?

Дипломатія — це, мабуть, віддзеркалення всієї політики, яка ведеться державою. Як людина, яка мешкає тепер у Києві, а до цього довго жила в Криму, я не сприймаю багатьох речей. Як і той випадок, на який ви натякаєте: під час прем'єри „Хайтарми“ 17 травня 2013 року Генеральне консульство Росії в Сімферополі не пустило на показ радянських льотчиків — учнів Амет-Хана Султана, головного героя стрічки. Російський консул Владімір Андреев наголосив, що фільм не відображає всієї правди про кримських татар, оскільки не підкреслює „масової зради кримських татар у роки Великої Вітчизняної війни“. Та я розділяв би поняття дипломатії як такої й те, що говорять люди, як-от пан Андреев. Мені, недипломатові, здається, що такі заяви нічого спільного не мають з дипломатією, з представленням такої країни, як Російська Федерація.

Треба відокремлювати велику політику від простих росіян. Простих — тобто не обтяжених політичними вигодами й навантаженням того, що треба проводити якусь державну політику. Я маю на увазі творчу інтелігенцію, людей, які хочуть глибше розібратися в ситуації.

Ну саме, ви ж бачите, тепер велика частина так званої ліберальної російської інтелігенції підтримує офіційну владу в тому, що вона робить у Криму. Як ви можете це прокоментувати?

Коментар може бути коротким — Бог їм суддя. Це не найбільша підтримка у світі стосовно офіційної політики. Правда ж, ми знаємо приклади вищого відсотка підтримки? Ви розумієте, про що я.

Але ж ви бачите, що цей вододіл

щодо Криму в Росії складається не так, як завжди, нетрадиційно? У чому нетрадиційно?

Бо це не є поділ на провладних і ліберальних. Чимало антипутінських росіян підтримує дії свого президента в Криму, рейтинги Владіміра Владіміровича зростають.

Я повторюю: історія знає приклади значно вищої підтримки. Ми знаємо, чим це закінчилося. Я не бажаю проводити прямих аналогій. Це катастрофа.

Ваш фільм, з одного боку, б'є по міфу Великої Вітчизняної війни, який є конкретний і в якому кримські татари — „колаборанти“. З іншого боку, з боку найвищого російського керівництва є бажання „перекупити“ лояльність кримських татар — Путін говорив, що треба їх якнайшвидше реабілітувати. У мене у зв'язку з цим аналогія з Польщею — під час останнього потепління у російсько-польських взаєминах найвищі керівники Кремля багато говорили про Катинь як злочин радянської системи — але при цьому більшість у Росії залишалася при старому міфі, мовляв, це поляки щось собі надумали, бо не люблять росіян: насправді їх німці розстрілювали. Мені здається, що подібне станеться тепер з кримськими татарами.

Ну, кримські татари не потребують ніякого відбілювання. Ми, коли писали сценарій, дослідили статистику — і навіть радянська говорить, що понад 90% чоловіків кримських татар, старших 18 років, воювали на боці радянської армії проти фашистів.

Іде підкуп чи не йде — нас усього 300 тисяч. Я поки що не розумію, як вибудовується політика Росії. Декларацій багато, проте ще нічого не зроблено. Ось, наприклад, прийнята нещодавно конституція Криму — у ній нічого не сказано про задекларовані обіцянки кримським татарам представляти різні структури й мати мож-

Ливість спостерігати за ситуацією. Ніхто нікуди не збирається виїжджати, водночас більшість кримських татар відчуває себе – я це підтверджую, – громадянами України. Але цих людей взяли й перемістили за короткий час з одного юридичного простору в інший. Треба вирішувати питання, починаючи від побутових і закінчуючи питанням громадянства. Отож, потрібно, щоб при владі були представники народу, щоб вони могли впливати на існування самого народу. Те, що ви говорите про підкуп – я поки що не бачу пропозицій підкупу.

Є декларації найвищого керівництва. Але я боюся, що з них нічого не виникне.

Я погоджуюся. Реабілітація, якісь преференції обіцяються – проте в реалі нічого нема.

А мені здається, що є. І це називається – поділ кримськотатарської спільноти. Частина лідерів може в це повірити й піде за Москвою.

Подивімося дещо згори. Є народ, який мешкає в Криму і має щоденні проблеми, які треба розв'язувати. Кілька представників делеговано у владу. Однак минуло ще не так багато часу, щоб робити висновки. Мій особистий аналіз – песимістичний.

Тобто?

Що все закінчиться деклараціями. І що дійсно відбуватиметься поділ еліти, частина з якої повірить, мовляв, це треба зробити заради народу. Частина, можливо, піде у владу з більш прагматичних міркувань.

Ви вірите, що в Росії можна творити вільно?

Нині між Росією й Україною фактично відсутня копродукція. Півдесятка спільних проєктів на виробничій базі Одеської кіностудії – закрито. По живому розриваються контакти. Хоча територія кіно – це територія спостереження. Якщо митцям дано інструментарій залатати діри між двома народами – то треба більше розповідати один про одного. Інакше гріш нам ціна і не варто займатися цією професією. Взагалі.

Я не впевнений, що мені так, людськи, було би комфортно працювати зараз у Москві.

У 2012 році Польща й Росія вирішили, що проведуть разом Роки Польщі в Росії і навпаки, Росії в Польщі. Це запланували на 2015

Більшість кримських татар відчуває себе громадянами України. Але цих людей взяли й перемістили за короткий час з одного юридичного простору в інший. Треба вирішувати питання, починаючи від побутових і закінчуючи питанням громадянства. Отож, потрібно, щоб при владі були представники народу, щоб вони могли впливати на існування самого народу.

рік. Тепер лунають думки, що цього робити не варто. Ви маєте контакт з російськими митцями. Слід проводити?

Добре питання. Ви говорите, певно, про глобальний міждержавний проєкт?

Так, дуже великий.

Може, розгляньмо конкретні ініціативи в рамках цього? У глобальному розумінні для мене це було би дивним. Але я прихильник того, щоб говорити конкретніше. Там, певно, будуть і кіно, і театри, і виставки митців... Проте якби ви мене запитали про таке ж у випадку України й Росії... Це було би дивно, проводити рік культури без вирішення нагальних проблем. Погодьтеся: як робити таке, коли знаходишся в стані конфлікту?

Ну, а як же кіно, оця територія спостереження?

Кіно? Якщо ми готові обговорювати найбільш болючі точки, котрі є між нами, приміром Катинь, Волинська трагедія тощо – то треба обговорити такі болючі речі й налагодити діалог. Це можливо, ми ж не тварюки! Нам Всевишній дав розум, серце, душу – для чого? Щоб ми хизувалися: „а в мене палиця більша“?! Сьогодні у вас – а завтра в мене побільше буде. Якщо під час війни такий захід є кроком до миру – тоді такі речі необхідно проводити. Якщо це номінальне, такий...

Міністерський звіт?

...для галочки якщо – то навіщо? І якщо це бізнес – імовірно, хтось у цьому зацікавлений. Але такі речі мені не цікаві.

Якщо Польща погоджується провести цей рік – митці мають привезти якусь артистичну провокацію?

Мистецтво загалом має бути провокативним. Мистецтво – це єдина, як на мене, територія, де без автомата можна розповідати про речі, які болять найбільше. Іноді це сильніше від танка. Але є й реальність: війна – це не парад: є кров, сльози, бруд, піт. І смерті родичів.

Росію варто ізолювати, а якщо так, то наскільки?

Ізольована Північна Корея – дуже маленька, але ніхто їй нічого зробити не може. Бо вона має ядерну зброю. Тобто я сам розумію – я зараз настільки радикалізуюся, що думаю: „ага, добре було б таку зброю мати!“. Виходить, що право сильного – єдине право, згідно з яким можна жити. Чи це добре? Я вважаю, що ні. Ми живемо в XXI столітті і хочемо жити по-іншому.

Треба прийняти рішення, які показують, що право сильного – це не метод розмови сьогодні. Я не знаю, чи це називається „ізоляція“? Та варто чітко показати, що це не метод розмови сьогодні. Ми ж не в кам'яному столітті живемо!

Ви от зараз сказали, що радикалізуєтеся. Я це бачу й по собі, так само багато мешканців України радикалізувалося у ставленні до росіян. Як ви дивитеся на цей процес?

Я борюся сам із собою. Це процес, який розриває зсередини. Ти розумієш, що захлинаєшся емоціями, і ти готовий зробити чимало речей: побудувати Велику китайську стіну й замкнутися від усього світу. Охолонувши, я розумію, що так не можна. Не можна сісти на танк, і бачачи чийсь вчинки, поїхати чавити цих людей. Ти кажеш: стоп-стоп-стоп, чим же ти відрізняєшся від інших? Для мене це велика проблема. Емоції кажуть одне, а ти розумієш, що це тільки емоції. І з ними треба щось робити. Для мене вихід – сім'я і робота.

Ви сублімуєте. Вічно від них втікати не можна.

Звісно, не можна (довга пауза). Ну,

Ахтем Сейтаблаєв під час презентації „Хайтарми” у Варшаві. (стоїть з мікрофоном)

я поки не бачу іншого виходу. Якби ж я знав, що робити...

Ви ж спілкувалися зі старшим поколінням, яке пережило велику трагедію і яке дуже радикалізоване. Дуже емоційне.

Вони досить жорстко налаштовані – саме тому, що вони це пройшли.

Не боїтеся, що нинішнє молоде покоління українців теж стане таким?

Боюся. Я взагалі боюся, що між Росією і Україною буде величезна

прірва, на багато років. Без понтів, це насправді драма. Вже коло моїх друзів починає дивитися на етикетки, виробників.

Я теж дивлюся.

А коли я приїжджаю в Москву, бачу людей, не заряджених агресивно, які майже з дитячою безпосередністю говорять: „Та все ж добре! Все так і мало бути з самого початку, що ж у цьому поганого? Велика країна. Всі разом”.

І що з цим робитимемо? Може, зробите про це фільм?

Можливо. Але не зараз, бо забагато емоцій. Я сам собі кажу: я би й те, і так, і цього би взяв! А зовсім не задумуєшся, чи це правильно і чи це добре. Між „правильно” і „добре” теж велика прірва. Можеш бути добрим стрільком і потрапляти в ціль зі ста метрів. „Він добрий стрілок? – Так! – А чи правильно зробив, що потрапив у чоло дитині? Зі ста метрів...”. Якщо я митець, я маю працювати з гарячим серцем і холодним розумом.

Тема:

пророк майдану

Фото: Іво Докоупіл

Екстреміст Тарас Шевченко

Стовпів диму вже нема, але Шевченко досі там, на вулиці Грушевського. Хустка закриває обличчя Тараса на графіті – портрет у червоно-чорних кольорах, по обидва боки від поета схрещені пляшки запальної суміші, а ще цитата з „Гамалії”: „Огонь запеклих не пече“.

➤ Шевченко з вулиці Грушевського ще той екстреміст, і це йому личить.

Шевченкіана часів Майдану виявила себе у серії артефактів: постерів, футболок, інтернет-мемів, нових пісень на тексти з „Кобзаря”. Тарас Шевченко став символом народного повстання. Звісно, він ніколи не приховував від нас себе справжнього, однак шкільні вчительки зазвичай нічого не кажуть про поетову схильність до екстремізму. Можливо, найсміливіші з них можуть згадати, що малий Тарас якось зв’язав і побив деспотичного дяка. Та в текстах навіть шкільної хрестоматії Шевченко залишається бунтарем і не цурається найрадикальніших закликів: „Кайдани порвіте і вражою злою кров’ю волю окропите”. Це не бунт заради бунту, а повстання, щоби здобути свободу. У „Заповіті” бачимо чистого революційного романтика, який повторює Байронове: „Хто хоче стати вільним, має вдарити першим”. Подібно до Байрона, Шевченко вважав повстання своєю рідною стихією. Щоправда, взяти безпосередню участь у жодній революції йому не пощастило, проте принаймні одну він передбачив.

Шевченко напророчив Майдан

„Революціонером-демократом” Шевченка охрестила ще радянська критика, маючи намір прив’язати повстанські заклики з „Кобзаря” до більшовицького перевороту. Однак під час святкування двохсотлітнього ювілею Тараса Григоровича на Майдані Незалежності не виникало сумніву, що Шевченко закликав до іншого повстання, яке щойно перемогло. Він знав, що так станеться. Шевченко напророчив Майдан.

Особистою революцією Тараса Шевченка стало його власне життя, а найбільшою подією в житті поета було здобуття волі. Два роки після цієї події вийшов перший „Кобзар”, за ним – „Гайдамаки”. Відтоді і до сьогодні Шевченко залишається головним лібертаріанцем української літератури – поетом, що над усе ставить і славить свободу. Саме ця його волелюбність

і підтримує нині найновіший образ Кобзаря – пророка Майдану. Хоч, може, він і не передбачав, а радше закликав до повстання, наближав його словами, неначе шаман. Рядки „Заповіту” лунали з уст незліченних колективів народної творчості від Ужгорода до Луганська. І ось маєте – сталося!

Гідність це повернення свободи

Шевченко героїзував бунт, і „Гайдамаки” – найбільш помітна, центральна вісь цієї теми. Завдяки розповідям діда Івана Коліївщина стала частиною дитячого світу Тараса. Гайдамацький рух був потужним вибухом проти закріпачення, однак менші за масштабом виступи траплялися й пізніше. Повстання в селі Турбаї чи епопея Устима Кармалюка свідчать про те, що селяни впокорилися своїм новим господарям не відразу, а козацька Україна перетворювалася в кріпацку не без ексцесів.

Шевченко виростав у суспільстві, що вже втратило свободу і, як наслідок, поступово втрачало гідність: „Чорніше чорної землі блукають люди, повсихали сади зелені, погнили біленькі хати, повалились, стави

Поетова схильність до анархізму характерна для української ментальності.

бур’яном поросли”. Тож коли Майдан називають Революцією гідності, то маємо розуміти це як повернення свободи. Поняття гідності з’являється у філософії епохи Просвітництва саме в такому значенні. Наприклад, Джон Локк визначає гідність як забезпечення невід’ємних прав людини – на власне тіло, життя, свободу пересування, власність. „Поглянув я на ягнята – не мої ягнята! Обернувся я на хати – нема в мене хати! Не дав мені бог нічого!..”. Кріпаки втратили всі невід’ємні людські права: їх могли продати, програти в карти, розлучити

з родиною, вони не могли покидати свого села без дозволу господаря.

Християнське ж бачення людської гідності полягає в наголошенні на богоподібності людини, на її зв’язку з Богом. Перебуваючи у засланні, Шевченко пише: „Ми восени таки похожі хоч капельку на образ Божий, – звичайне, що не всі, а так, хоч деякі”. Майдан повстав проти тих, хто втрату духовності й моралі компенсував приватним золотим іконостасом, колекцією святих мощів. Тому коли пізній і мудрий Шевченко, наближаючись до старозавітних пророків у „Подражаннях”, проголошує настання справедливих часів: „Минуть, уже потроху і минають дні беззаконія і зла”, то це також про Майдан. І це повстання вже подібне до стихії, якої не відвернути і не уникнути: „Вітер з поля дихне – погнє і полама. І ваша злая своєволя сама скупается, сама в своїй крові”.

Геополітична система координат „Кобзаря”

Порушення людських законів, їх недосконалість, зазвичай підштовхує Шевченка звертатись у пошуках справедливості до Закону Божого, і, можливо, єдиним несподіваним винятком стає відомий фрагмент з „Юродивого”: „Коли ми діждемось Вашингтона з новим і праведним законом? А діждемось-таки колись!”. У тексті про самотнього сміливця, який, протестуючи проти несправедливості, „в морду затопив капрала”, раптово виринає ім’я першого президента США. Джордж Вашингтон, окрім визначного внеску в боротьбу за незалежність своєї країни проти британського колоніалізму, увійшов в історію як голова Конвенту з підготовки конституції нової держави. Таким чином, за текстом „Юродивого”, саме конституція Сполучених Штатів стає новим і праведним законом, написаним людською рукою. Достеменно невідомо, наскільки обізнаним був батько української нації Тарас Шевченко з ідеями американських „батьків нації”, однак знаємо, що окремі учасники Кирило-Мефодіївського братства розглядали США як модель для майбутнього панславистичного проекту.

Єдина яскрава деталь Шевченкової творчості ставить США на протилежний від Росії полюс у геополітичній системі координат „Кобзаря”. За Шевченком, Росія завжди загарбник, завжди смертельна загроза для України, і не лише для неї. Протистояти цій загрозі можна тільки зі зброєю в руках, тож не випадково поет вважає зруйнування Січі найбільшою трагедією в українській історії. Коли читаєш послання „І мертвим, і живим...”, то здається, що він бачив, на яке широке коло заходить історія.

Ідеальна спільнота

Однак Шевченко не лише провісник великих потрясінь, у своїх текстах він вказує на певні кроки, які мають допомогти з тих потрясінь щасливо врятуватися. Звертаючись до славного минулого, Шевченко моделює національну ідею майбутньої України – країни на пограниччі, що завжди першою зустрічає навалу зі сходу. Відновлення озброєного суспільства, яке спирається на традиції родини й віри і понад усе цінує свободу: „В своїй хаті своя й правда, і сила, і воля” – така Кобзарєва візія успішної України. Родина, мабуть, – єдина ієрархічна спільнота, яку визнає Шевченко. Родина в його поезії – запорука міцної громади, успішного суспільства – „сім’ї вольної, нової”. Січ, родина, громада – Шевченко ідеалізує і підносить невеликі самодостатні спільноти. Поетова схильність до анархізму характерна для української ментальності: відкидання жорсткої ієрархії та підпорядкування, свобода понад усе. Григорій Грабович згадує про цю його рису в дослідженні „Поет як міфотворець”: „В поезії Шевченка суспільна структура та ієрархія, по суті, постає царством зла. Її можна визначити як світ влади і рангів, закону і підпорядкованості, як продукт раціоналістичного мислення, і жоден з цих моментів ніколи не одержує в нього навіть нейтральної, не те що позитивної, оцінки”.

Тож Майдан, оаза анархії, став зразком ідеальної спільноти, як її бачив Шевченко. Спільноти довіри і взаємодопомоги, спільноти, що вміє захищатися від нападу і перемогати ворога. Гадаю, Тарасові було радісно зустріти свій двохсотий день народження саме там. Він теж заслужив і вистраждав цю перемогу, був там не лише на стінах, а й на барикадах, звертаючись голосом одного з перших у Небесній Сотні Сергія Нігояна:

Борітеся – поборете,
Вам Бог помагає!

Чисті, білі та блискучі...

Пам'ятаєте скандал із проектом „Велике та величне“, коли директорка організації власноручно замалювала чорною фарбою настінний розпис? Відкриття оновленого Національного музею Тараса Шевченка такої слави не набуло. Час змістив акценти, і святкування 200-ліття з дня народження ТГШ насправді відбулося на трагічному – вигорілому, гнівному і ридаючому – Майдані.

» Однак на музейній „землі“ мені також у якийсь момент в очах потемніло, ніби твори Шевченка кудись зникли у сліпучо-білому розфокусі.

Таки перепоховали

За декілька місяців до закінчення 2013-го, у розпал публічної дискусії про ремонт і реекспозицію цього музею (Korydor, „Декорум перепоховання“, 11.11.2012) я написала статтю, де висловлювала побоювання щодо нового прочитання візуальної творчості Шевченка. Дозволю самоцитування: „Маленька жменька візуальї Шевченка (не суть – копії чи оригінали) сховані, як у домовини: за склом, рамами, драперіями, завісами, фрагментами меблевих гарнітурів незрозумілої атрибуції, меморіальними речами. Музей, переобтяжений громіздкими декораціями у дусі „сталінського бароко“, надійно поховав образ Шевченка-художника. І навряд чи нинішня команда може зробити його концептуальним, сучасним і технологічним“.

Відвідини музею в неділю, 9 березня, переконали мене, що побоювалась не дарма, – таки перепоховали. Тепер – у мінімалістичний спосіб. Позабірали (майже) всі меблі, шати й декорації, які представляли понад 30 років псевдо-шляхетський контекст життя і творчості Шевченка, повставляли копії та оригінали його творів у нові білесенькі паспарту й багети, порозвішували їх на свіжопофарбовані стіни і у скляні паралелепіпеди. Після стилізації сталінсько-барокової відвідувачам запропонували стилізацію лаконічно-убогу. Так би мовити, з демократичними засадами, у дусі революційного часу і суворой економії засобів. Тобто „щоб нічого-нічого-нічого зайвого“, але з „чисто-білим“ і „блискучо-сліпучим“.

Вхід з двору

Власне, такими є основні візуальні характеристики т.зв. „атріуму“, ви-

твореного на „задах“ палацу Терещенків, що сполучає його подвір'я із колишнім флігелем. Біда не в тім, що ця „авторська забаганка“ пані Лариси Скорик, під реалізацію якої попередня влада виділила чималі кошти (наводять цифру \$50 млн.), дозволила музею зробити „одним помахом“ і ремонт, і перебудову, і навіть „елементи реконструкції“. Якби ж то усе обійшлося амбітним бажанням перенести вхід відвідувачів не з історичних дверей, які з бульвару Шевченка (тоді Бібіковського) підводили їх до парадних сходів ренесансного палацу! Логіка „вхід з двору“, себто – зі входу для слуги, перетворена архітекторкою на оранжерейне задзеркалля. Якщо в особняку відвідувачі знаходяться на збережених дубових підлогах-„маркетрі“, то тут мусять з першої ж хвилини боятися не те що йти – стояти на лискухих плитках „а-ля мрамур“. Інстинктивно нікому не хочеться, на яких би підборах сюди не зайшов, послизнутись на поверхні, що нагадує розліяту воду з множинними відблисками сонця, неба, тіней химерного риштування скляної бані. Аргументація, що „тут будуть проходити виставки сучасного мистецтва“ (висловлена у сюжеті „5 каналу“ від 15.01.2014) залишає за дужками логічне запитання – це вхід до Національного музею чи окрема комерційна галерея?

„Біле і блискуче“ перемогло формальну логіку

Відчуття оптичної і естетичної незручності посилюється, коли заходиш на ті ж таки парадні сходи, бо не знаєш, куди рушати далі: вниз, до неосвітленого колишнього вестибюлю, до кімнат першого поверху чи нагору, до основної експозиції. Не лише тому, що тут немає навігації. Ось опис цього напівтемного фрагменту приміщення, який донині є на офіційному сайті музею

(www.museumshevchenko.org.ua): „Замість проїзду у двір з'явився парадний вестибюль з розкішними тримаршовими сходами з білого граніту та чотирма колонами темно-зеленого граніту, які підтримують стелю між першим і другим маршами. Вестибюль оздоблено білим і сірим мрамуром, дзеркалами, бронзовими торшерами і люстрою, а плафон над сходовою частиною розписано живописними панно за мотивами давньоруських билин. Автором їх був відомий художник Вільгельм Котарбінський, який брав участь у розписах Володимирського собору у Києві“. То навіщо було фрагмент культурної спадщини і архітектурної логіки перетворювати на пустий, затінений куток, із незрозумілою функціональністю?

Питання риторичне, оскільки „біле і блискуче“ перемогло формальну логіку не лише в абсурдній переорієнтації входу до музею.

Клімат-контроль

За „блискуче“ в оздобленні нової експозиції правлять скляні вітрини, які, на думку заступника директора з наукової роботи п. Тетяни Чуйко (у згаданому телесюжеті), „відповідають за збереження творів графіки, ми їх умовно називаємо „клімат-контроль““.

Ось короткий список інших, не менш риторичних, запитань, що стосуються не лише „оранжерейного мінімалізму“, а й важливості „збереження творів графіки“.

1. Чому ці скляні інженерні конструкції, без жодних додаткових елементів регуляції повітря, тонування особливостей, конфігурації, кріплення, підсвічування мають стосунок до „збереження експонатів“?

2. Чому в одних залах ці вітрини є, а в інших – вони відсутні?

3. Чому одні експонати у цих вітринах, підписані як „копії“, без по-

Ремонтом не можна
підмінити експозицію.

значення року творення їх, інші – це, вочевидь, оригінали, бо слова „копія” у атрибуції нема.

4. Чому тут експонати розміщені на рівні значно нижче або значно вище рівня очей середньостатистичного відвідувача (умовно – 170 см)?

5. Чому вітрини ці поставлені у такий спосіб, що численні відблиски від вікон та люстр значно ускладнюють сам процес споглядання, задля якого відвідувачі великою мірою і йдуть до музею?

6. Чому деякі оригінали – делікатні акварелі „аральської експедиції” й невеликого розміру офорти останніх років життя в останніх кількох залах розміщені не у „вітринах клімат-контролю”, а просто на стінах?

7. Чому деяке мистецьке приладдя, як-от металічне, для травлення офорту, навпаки – уміщено також у скляних вітринах, адже йому не потрібен такий же „клімат-контроль”, як паперовим експонатам?

8. Чому на виставлених копіях не вказується, де знаходяться оригінали робіт?

Аби заповнити

Алогічною є уніфікація оформлення для творів різних видів графіки. Акварель, сангіна, орфорт, малюнок олівцем, – усі вони в творах Шевченка, попри те, що мають основою папір, були створені на різних його видах. Не лише за фактурою, пухкістю, гладкістю, тоном, світловідбиттям. У представленій експозиції,

яка більше скидається на похапцем оформлену пересувну виставку, ніж на продуману і відрефлексовану інтерпретацію візуальній класика національного образотворчого мистецтва (про поетичну взагалі тут не йдеться), так от, у представлених творах використано однаковісний тип паспарту і багети. Ці рами, і ці паспарту домінують над зображенням. Вони не увиразнюють зображене, а здрібнюють його. Тонкі градації тону, ніжний колорит, акуратні заливки, експресія штриха, нервовість лінії, складність тональних згущень – особливості графічних творів Шевченка знівельовано експозиціонуванням, яке піклується про „заповненість” простору більше, ніж про доречне представлення естетичних особливостей творів.

І, напевне, аби „додати колориту” в загалом одноманітну шеренгу „графічних” залів, у одному із них зроблено велетенський колаж із різноманітних шматків китайок, вишивок, гаптувань et cetera. Звісно – за „клімат-контрольним” склом.

Семантична катастрофа

Ремонтом не можна підмінити експозицію. У двох десятках кімнат висять копії й оригінали творів, поєднані за нікому не зрозумілим принципом, якого не пояснює жодна інформація, уміщена в коротких супровідних текстах біля одвірків. І за наявності коштів у нас перемагає естетична сліпота – нинішній чистий Національний музей Тараса Шевченка залишає гні-

туче враження необжитого простору, в якому сталася семантична катастрофа. „Совкового” вже нема, сучасного ще нема. Пауза, цезура, пуста – „біле і блискуче”. Певне, має минути ще одне століття, поки українські мистецтвознавці, культурологи, музейники, експерти і архітектори не відкриють очі на збережені (я сподіваюсь) твори Шевченка, щоб проінтерпретувати: 1) культурно-мистецький контекст, у якому він творив; 2) індивідуальний стиль, який шукав; 3) вид мистецтва, який вважав „своїм”, і художників минулого, у яких вчився; 4) жанр, у якому вправлявся найбільше; 5) теми, що його хвилювали впродовж років; 6) мотиви, які об’єднували літературну і візуальну частини його творчості.

І ми може дочекаємось

А потім (я усе ще сподіваюсь) зможуть це знання об’єднати у музейній, а не виставковій концепції, де матеріальність культури буде збережена і логічно пов’язана з експозиційною доцільністю.

От тоді (я дуже сподіваюсь) – цей музей і перестане бути сукупністю „гарно відремонтованих залів”, з яких чкурнули і дух особняка родини Терещенків, і дух життя та творчості ТГШ, який дійсно жив, творив і помер далеко-далеко від цих стін.

Дочекався Майдану, дочекається й музею.

Ремонт Шевченка

„Путін, мабуть, утратив зв'язок із реальністю“, — сказала нещодавно Ангела Меркель. І це не просто слова федерального канцлера Німеччини про президента Російської Федерації, пов'язані з російською агресією в Криму. Ці слова несуть певне естетичне задоволення, вони містять іронію і конфлікт, і це — футуристична програма в дії.

» За цією мистецькою програмою в результаті роботи з реальністю мистецтво стає самим життям. Тому Меркель якоюсь мірою футуриста, адже вона створює фразу, що розповідає реальну, а не фіктивну історію, котра має декілька ймовірних розв'язок. Саме футуристи, журналісти й політики завжди тримають найтісніший зв'язок із реальністю.

Про реальність думав і український ватажок футуристів поет Михайль Семенко, який рівно століття тому взявся змінити один із її фактів. Він посягнув на святе — на Шевченка, який на той час був не просто частиною масової культури, а й якоюсь мірою канонізованою, сакралізованою її частиною. На практиці це був портрет Шевченка в кожній хаті, що висів на стіні у рушниках: таке ж місце відводилося іконам та портретам родичів. Шевченко знаходився в цій ієрархії десь посередині, а його „Кобзар“ лежав біля Біблії.

Нахабний Семенко

І ось до такого безтілесного образу Шевченка, поета, який зробив дійсно багато („Кобзар“ став націєтворчою книгою, яка тримала цілісність нації без держави) добрався нахабний Семенко. У лютому 1914 року молодий поет, скооперувавшись із двома художниками — власним братом Базилем Семенком і приятелем Павлом Ковжуном, — видав у Києві тоненьку книжечку „Дерзання“. У ній і розмістилися страшні, як прокляття, слова: „Ти підносиш мені засмальцьованого „Кобзаря“ й кажеш: ось моє мистецтво... Чоловіче, мистецтво є щось таке, що тобі й не снилось... А ти вхопивсь за свого „Кобзаря“, від якого тхне дьогтем і салом, і думаєш, його захистить твоя пошана. Пошана твоя його вбила. Й немає йому воскресіння...“ Як я можу шанувати тепер Шевченка, коли я бачу, що він є під моїми ногами?.. Я палю свій „Кобзар““. Поетична збірка з такими

словами в передмові вийшла за пару тижнів до 100-річного ювілею Тараса Шевченка. Але імперська влада заборонила святкувати ювілей, тому вибухнули масові демонстрації студентів, на придушення яких кинули загони поліції. І Семенко опинився поза соціальним розумінням як ворог Шевченку, а значить і всьому українському. Тому книгарні відмовилися продавати його книжки. „Якийсь капосник облив пом'яями батька Тараса“, — резюмувала одна з них.

Тарас Шевченко — мій псевдонім

Ця спроба повалення літературного та національного кумира стала травматичною не тільки для читачів та критиків, які накинулися на Семенка і навіть погрожували йому кулаками, а й для самого автора скандальної книжки. Відтоді Шевченко не покидав Семенка все його життя.

„Чоловіче, мистецтво є щось таке, що тобі й не снилось... А ти вхопивсь за свого „Кобзаря“, від якого тхне дьогтем і салом, і думаєш, його захистить твоя пошана. Пошана твоя його вбила. Й немає йому воскресіння...“

Семенко вдруге розбиває шибку української літератури, коли 1924-го видає власні вибрані вірші під назвою „Кобзар“. Він дарує цю книгу в поїзді товаришу по купе, який теж прямує

до Риги, й іронічно коментує: „Тарас Шевченко — мій псевдонім“. Це більш ніж красномовно: Семенко вважає себе значним поетом і небезпідставно. Першими своїми футуристичними книжками він урятував українську поезію від вишневих садків та солов'їв, вніс нову урбаністичну тематику, збагатив її новою сучасною лексикою, реформував вірш — уперше з'явився верлібр у сучасному його розумінні. Тобто Семенко прив'язав поезію до того, що відбувається тут і зараз, до реальності.

Замість консерв свіжі котлети

1925 року на Одеській кінофабриці, де Семенко — головний редактор, знімають фільм „Тарас Шевченко“. Чи випадковість? Чи Семенко ініціював цей процес? Тепер ніхто не знає. Михайль приходить на зйомки та занотовує у своєму блокноті: „Квартет струнний грає Чайковського — душу вимотують... Як Бучма вмирав! Дійсно вмирав! Це не жарт — вмирати“. Головний редактор переживає за фільм разом із режисером Петром Чардиніним. Семенко під час цих зйомок знайомиться зі своєю майбутньою дружиною, акторкою театру „Березіль“ Наталею Ужвій, із якою зав'язується роман, що змінює його життя.

Знято чудовий фільм, тоді чи не найдорожче кіно, та скоро через своє нове кохання поет переїздить до вже столичного Харкова. Там він засновує журнал „Нова генерація“. Це було непересічне щомісячне видання, яке не зациклилося на футуризмі, а показало широку панораму авангардного мистецтва: від літератури до живопису, від архітектури до музики. На тих самих сторінках велася війна з літературними опонентами, створювалися містифікації, та з'явилася одна з віршованих рубрик „Реабілітація Т.Г.Шевченка“ (з 1928-го). Поети-футуристи намагаються показати „не висхлі, підмашені

олією мощі", а Шевченка „з черевом і мозком", „без штанів, як справжню людину, борця, що знавсь на поетичному ремстві", як європейця, який обідає, п'є горілку і розмовляє з протистутками на Хрещатику. Так, Олекса Влизько закликає Тараса Григоровича замість вишиванки одягнути піджак та відповідне взуття: „Он Пушкін / у лаптях ніде / не ходив, / то й ви / нас / не компрометуйте!". Подібну деканонізацію, хоча і не таку регулярну, як із Кобзарем, „Нова генерація" проводить із Владіміром Леніним, ім'я якого після смерті встигло обрости міфами. Зрештою: „Не можна хронічно годуватися консервами. „Укрнархарч" – і той дає часом свіжі котлети, а як же тоді бути літературі?", – удається до риторики Михайль Семенко.

Шевченкоборство закінчилось розстрілом

Наступний етап стосунків Семенка із Шевченком був гранітно-бронзовий. 1930 року для проекту пам'ятника Шевченку в Харкові позує дружина поета Наталя Ужвій. На 11-метровому тригранному пілоні – фігура Тараса Шевченка. На спіральних виступах, що оточують пілон по колу, розміщено шістнадцять динамічних статуй. Серед них і учасники першої російської революції 1905–1907 рр., і бунтарські образи з творів Кобзаря. Поряд із шахтарем, колгоспником та червоноармійцем стоїть Катерина (із однойменної поеми Шевченка) із немовлям на руках. Для цього образу і позувала товаришка Ужвій. Цей проект Матвія Манізера виграв конкурс і 1935-го

став пам'ятником. І в чомусь також – пам'ятником Семенкової боротьби проти канонізації Шевченка, бо Тараса Григоровича тут зображено не в кожусі та шапці, а в цілком європейському плащі, хоча обличчя в нього, так би мовити, класичне – у старшому віці та, схоже, зроблене за посмертною маскою поета.

Шевченкоборство, боротьба з ідеалізованим і канонізованим образом батька української нації, почалося 1914-го, а закінчилося із життям Семенка 1937 року. У ті роки після розстрілу Михайля та багатьох інших письменників нікому було займатися „реабілітаціями" та „реставраціями". Тож ім'я Кобзаря опинилося винятково в розпорядженні радянської влади, яка вжила його із дидактичною та ідеологічною метою. Тепер національний поет став лишень борцем із примарною буржуазією та пророком Жовтневої революції.

Ким би він був тепер?

Після розпаду Радянського Союзу образ Шевченка в масовому сприйнятті поступово трансформувалася. У 1990-х роках українське національне спілкування зі спадщиною Кобзаря перетворилося на повсюдну „шароварщину", культурний штамп, що потребував нового ремонту. У 2000-х почалася негласна боротьба з канонізацією і „зашароваренням" Шевченка, яка переходила інколи в українофобську площину (книга „Вурдалак Тарас Шевченко" Олеся Бузини), інколи в еротичну (книга „Кобзар 2000" братів Капранових). Не канонічним і новим поглядом на поета став фільм Юрія Макарова „Мій Шевченко" (2001), який побачила значна частина українців.

Тепер, 2014-го, образ Шевченка є варіативним: з'явилася нова рецепція, але ніде не поділося те старе про-світянське потрактування. Нині дуже багато людей розмірковують про те, ким би він був, колишній кріпак, який вибився в люди та залишив такі вірші, якби жив серед нас тепер. Чи репером, чи рокером, а чи першим, хто загинув під час недавніх подій на київському Майдані? Ким би він був тепер? Це питання, яке ставимо собі у ці дні, наближає його до нас, спонукає нас перечитувати його твори. Адже Шевченко тепер є одним із найбільш пов'язаних із реальністю поетів. Він є з нами, він написав про нашу реальність. І в цьому він – футурист.

Шевченківська премія: чи будуть реформи?

Для Шевченківської премії 2014 рік — не ювілейний, бо засновано її було 1961 року, в сторіччя смерті Тараса Григоровича. Але стан премії, ювілей Шевченка, а також не без його впливу здійснена Революція гідності, спонукають повернутися до дискусій навколо найвищої державної нагороди в галузі культури.

➤ Кажу повернутися, бо ця дискусія триває вже багато років, хоча й безрезультатно. Може, цьогоріч, коли народ таки взявся за реформування країни, побудову цивілізованих, відповідальних відносин між суспільством і владою, час і в темі Шевченківської премії перейти від декларацій до справжніх реформ?

Чим є сьогодні Шевченківська премія?

Згідно з положенням, котре визначає її статус, це „найпрестижніша творча відзнака за вагомий внесок у розвиток культури“, нею нагороджують за твори, котрі становлять „вершинні духовні надбання українського народу, утверджують високі гуманістичні ідеали, збагачують історичну пам'ять народу, його національну свідомість і самобутність, спрямовані на державотворення і демократизацію українського суспільства“. Вершинні надбання, очевидно, мають займати чільні позиції в культурній ієрархії, відповідати смакам переважної більшості прогресивної частини суспільства, бути в тренді сучасних

мистецьких пошуків. Держава, котра дбає про розвиток культури, зі свого боку мала би популяризувати такі надбання. Коли мова йде про літературу, то нагородження Шевченківською премією мало би супроводжуватися потужною інформаційною кампанією у ЗМІ, виданням книжок лауреатів масовими тиражами, котрі б розповсюджувалися не тільки по бібліотеках, а й по книгарнях. Насправді ж ситуація є такою, що Шевченківська премія — це не більше, ніж матеріальна допомога, котру дають іноді заслужено, іноді за багатолітню літературну діяльність, іноді за близькість до голови Шевченківського комітету, і котра, фактично, не має механізму просування творчості лауреатів на вітчизняному книжковому ринку, не кажучи про вихід на ринок міжнародний. Як наслідок — багатьох шевченківських лауреатів майже ніхто не читає, масовому читачеві (якщо такий існує) їхні імена переважно невідомі.

Вічник

Ніби передчуваючи мої закиди,

цього року Шевченківський комітет вирішив нагородити у галузі літератури одного з найпопулярніших наших майстрів пера — Мирослава Дочинця. За словами самого Дочинця, сумарний наклад його книжок становить півмільйона примірників. Офіційно премію присуджено за романи „Криничар“ та „Горянин“, хоча найвідомішим з-поміж його романів є „Вічник“ — історія життя столітнього мудреця, від імені якого закарпатський письменник перед тим видав poradник „Многії літа. Благії літа. Заповіді 104-річного Андрія Ворона — як жити довго в щасті і радості“. Загравання з прикладною літературою спрацювало, і про прозаїка, котрий уже мав у своєму творчому доробку понад десяток книжок, раптом дізналися тисячі читачів. Письменник вирішив розвинути цей успіх, тому мотиви суперуспішного „Вічника“ перекочували в наступні романи, а герої схожі один на другого, наче яблука одної яблуні. Сюжетна матриця: центральний персонаж — розумний чоловік, що живе в гармонії з природою, — проходить низку

випробувань, зустрічає на своєму життєвому шляху таких самих мудрих, як він, і від цього, ясна річ, стає ще мудрішим. У результаті читач отримує перед собою ідеал, якого давно шукав, поради, як давати собі раду в непростих ситуаціях, а також більше чи менше пригод. Своєю чергою автор, якому вдалося показати клас на ниві масової літератури, завоював серця і членів Шевченківського комітету, які визнали його твори вершинними літературними здобутками.

Минулого року премія дісталася Леонідові Горлачеві – посереднього рівня ремісникові-віршувальнику, раціонально збиті строфи якого прямолінійні й одноманітні, наче штахети. Таке поетичне мистецтво може бути придатним для читачів, котрі уявлення не мають, які процеси відбувались у поетичних ландшафтах ХХ століття. Про країну, де за такі тексти нагороджують найвищою премією, можна подумати, що вона тотально безграмотна. У нашому випадку така підозра мала би падати на Шевченківський комітет, якби не той факт,

що більшість членів його – безперечні авторитети у своїх галузях.

Що робити з Шевченківською премією?

Ліквідувати – доводилося чути неодноразово. Така пропозиція, можливо, є найбільш реалістичною. Але оскільки альтернативних премій у нас нема, то я б усе-таки не став позбавляти митців нагороди, а тому пропоную деякі шляхи реформування.

Перше. В положенні про Шевченківську премію необхідно чіткіше виписати критерії. Пафосні слова про вершинні духовні надбання, гуманістичні ідеали, державотворення і демократизацію, що тягнуться шлейфом ще від часів СРСР, коли головним критерієм була вірність ідеологічному курсу, конче мають бути замінені естетичними критеріями, якщо є воля на те, щоб обмежити доступ до цієї нагороди політичних писак, писарчуків, чиновників зі Спілки письменників тощо. Конкретніше: я б, наприклад, волів, щоб у положенні йшлося про твори, що відображають дух часу,

порушують актуальні теми і позначені естетичним новаторством.

Друге. Потрібно змінити процедуру прийняття рішень Шевченківським комітетом. Сьогодні рішення приймаються більшістю (або – у третьому турі – трьома четвертими) складу комітету, таким чином, нормою є голосування експертів з однієї галузі за номінантів з інших галузей (художники за письменників, літературознавці за балетмейстерів, музиканти за різьбярів, режисери за скульпторів і т.д.). Думаю, не помилюсь, якщо скажу, що в експертів (а вони, до речі, майже всі працюють на громадських засадах!) не тільки виникають труднощі з відстежуванням мистецьких процесів в інших галузях, а навіть з ознайомленням із творчістю номінантів. Пропоную замість одного спільного журі створити підкомітети у кожній з номінацій. У кожному з підкомітетів вистачило б по п'ятеро експертів.

Третє. Премія має бути більш публічною. На час написання цієї статті (25 березня) на головній сторінці сайту Шевченківського комітету

» (<http://knpu.gov.ua>) навіть не зазначено, хто ж став цьогорічним лауреатом. І не пробуйте знайти цю інформацію через сторінку „Лауреати Національної премії” – там ви натрапите на довгі списки лауреатів (за алфавітом, за хронологією), та тільки до 2013 року. Хоча було б логічно побачити на цьому сайті не лише інформацію про найважливіше за рік рішення комітету – список переможців Шевченківських перегонів, а й ознайомитися зі зразками їхньої творчої діяльності (уривки з книжок, фрагменти відеозаписів концертів та вистав, фотографії художніх робіт).

Але публічність сайту – це лише один із напрямків (не найважливіший) випрозорення премії. Важливіше було б інформувати громадськість про творчість претендентів та лауреатів через ЗМІ (телебачення, радіо): представляти твори; давати коментарі фахівців; можливо, проводити обговорення в ефірі.

Четверте. Головне значення премії має полягати не у грошовій нагороді, а в популяризації творчості. І тут не можна обмежуватися виданням довідника „Шевченківські лауреати” і виданням творів лауреатів (та й то не всіх) у серії „Бібліотека Шевченківського комітету”, розрахованої, до речі, лише на бібліотеки.

Принагідно хочу висловити ще кілька думок стосовно ШП. У запропонованих напрямках реформування не йшлося про кадрові зміни у Шевченківському комітеті. Хоча це питання, безумовно, теж на часі. Потрібно не тільки призначити нового голову, а й омолодити склад комітету – не обмежуватися лауреатами, а ввести інших авторитетних діячів культури, експертів (така практика уже мала місце).

Вважаю, що тільки журі може визначати лауреатів ШП. Так звана Народна Шевченківська премія, що присуджувалася на підставі народного волевиявлення, якщо б вона існувала й надалі, не може замінити Національної премії, бо вона апriorі не здатна виконувати функцію останньої – підвищувати суспільну роль елітарного мистецтва. А якщо виявляється, що українські митці визначних творів такого роду за останні роки не створили, то Шевченківська премія чекатиме їх у майбутньому – не конче її присуджувати щороку.

Яких змін потребує Шевченківська премія?

» До Шевченківської премії в українському суспільстві – неоднозначне ставлення. Звісно, є чимало тих, кому невідомо про її існування (як і про існування, скажімо, сучасної української літератури), є ті, хто чув про неї, але не вникав у деталі, є ті, хто справді переймається: які митці отримують кошти, що надходять від платників податків, себто від українських громадян? Заслужено це чи незаслужено? Чи доречними для нашого часу є критерії, за якими визначають переможців? Чи дотримано щороку цих критеріїв? Чи має така премія право на існування?

Ми вирішили зробити опитування письменників, літературознавців, а також звичайних читачів – і з'ясувати їхню думку стосовно цієї нагороди.

Деякі відповіді виявилися неочікуваними.

Юрій Винничук, письменник, перекладач, публіцист, лауреат премії „Книга року Бі-Бі-Сі” (2005; 2012):

Вважаю, що Шевченківську премію треба закрити. Натомість створити іншу суто літературну, як „Букер”. Також мають бути окремі премії для художників та композиторів. За совдепу лауреатами ШП стало багато графоманів, тому вона знецінена. А після того, як її отримали ще й Любов Голота і Леонід Горлач, – це взагалі гаплик. На черзі Дочинець. І якщо література такого рівня має преміюватися, то це вже біда і профанація. Сума літературної премії має бути велика, бо зараз це сума, яка не перевищує літпремію якого-небудь європейського міста.

Михайло Бриних, письменник, публіцист, літературознавець, лауреат премії „ЛітАкцент року-2013”:

Шевченківська премія, звісно, потрібна, як і будь-яка інша літпремія. Письменник – істота соціально малозначуща, фахово незатребувана суспільством, простіше кажучи – зайва. Тому все, що допомагає письменнику виживати, – се ніштяк. Усі нарікання, що державна

премія – це сталінський рудимент і непотріб, а також форпост корупції в мистецтві, серце конфліктів і душа злочинного кумівства, – безперечно справедливі, але у нашій країні з державними коштами завжди якась фігня твориться, в усіх царинах народного буття. І взагалі – що більше зла в світі, то краща література.

Віра Агеева, літературознавиця, лауреатка Шевченківської премії (1996):

Думаю, що це має бути премія за кращу книжку останніх років, а не за ціложиттєвий сукупний внесок, як це бувало останні роки. Премія, а не почесна пенсія. І процедура висунення та поетапного відбору має бути демократичніша. А ще треба відмовитися від концепції, ще радянської, що національна премія увінчує щось більше, ніж твір. Відзначати слід за якістю написаного, а не за ідеологію, переконання автора.

Роксана Харчук, літературознавиця:

Вважаю, що нині Шевченківська премія в літературі знівельована. Ця проблема лише частково пояснюється забюрократизованістю й корумпованістю. Істотношою причиною є сама якість сучасної української літератури, яка за своїм духом надто далеко відійшла від Шевченкового генія. Важить також незначний резонанс слова у суспільстві. Для того, щоб повернути цій премії значення, потрібно повернути авторитет самому слову. Для початку треба відмовитися бодай від того, аби надавати її щороку. Якщо нічого вартісного в літературі не з'явилося, то й не потрібно присуджувати премію. Хай Шевченківську премію буде присуджено раз на 10 років – не біда. Важливо, щоб літературний твір, який на цю премію номінується, був талановитим, добре зробленим, якісним. Важливо також, щоб він не тільки хвилював суспільство, а й випереджав суспільні очікування, ішов попереду нас, захоплював і дивував. Іншими словами: Шев-

ченківській премії – шевченківську планку. Якщо хтось доскочить – добре. Не доскочить – премії не давати й економити держбюджет.

Андрій Дрозда, літературознавець:

Шевченківська премія з літератури дійшла до свого логічного глухого кута. Спочатку закінчилися достойні письменники, а тепер і гроші в бюджеті. На щастя, історія повернула ситуацію так, що охочих вручати премію у 2014 році серед свіжоспечених можновладців не знайшлося. І це стало ще одним подарунком для Тараса Шевченка на його двохсотий день народження. А Мирослав Дочинець почекає.

Можливо, цього року урочистостей зовсім не буде, лише перерахують грошову премію на картки переможців. Вручення премії президент України потребував не менше за лауреата, адже церемонія була щорічним наочним доказом того, що держава дбає і шанує культуру в цій країні. Навіть якщо це лише мімікрія під культуру і мистецтво, а рішення журі сформувалося не без підкилених домовленостей.

І ось маємо рік, щоб перепочити від цієї гри. Навряд чи Шевченківська премія суттєво зміниться в майбутньому, однак назву варто було б змінити. Наприклад, на „Президентська премія“. Щоб не згадувати Тараса всує.

Віктор Гречин, економіст, читач:

Наскільки я розумію, Шевченківська премія – це найвища „офіційна“ літературна нагорода в Україні, яка є спадком ще радянських часів. Пригадую, інколи я випадково бачив чи чув по радіо, що такому-то і такому-то присудили Шевченківську премію, і ловив себе на тому, що цих людей я не знаю. Пам'ятаю, що читав рік чи два тому „Чорний Ворон“ Шкляра, й тоді дізнався, що Шкляр – лауреат Шевченківської премії. А так, я і не можу сказати, хто зі знаних сучасних українських письменників лауреат (підозрюю, що Андрухович, Забужко, Жадан – не лауреати). Можливо, це питання „радянського спадку“ (номенклатурщини, своєрідного журі тощо – до речі, хто в журі цієї премії? – це теж питання). Оскільки ця премія пострадянська, то вона ще у певному сенсі заплямована (хоча б тим, що нею нагороджували в радянські часи, а тоді нагороджували не найкращих митців, а найбільш „правильних“ і лояльних до „лінії партії“, увесь цей „критичний соцреалізм“).

Думаю, варто було би переглянути принципи відбору лауреатів Шевченківської премії. Не знаю, які там зараз принципи, але думаю, якась комісія все ж є. А має бути не вузька „комісія обраних“, яка виносить вердикт, а широке коло фахівців – літературознавців, критиків, тих самих письменників.

Плюс думка читацької аудиторії теж має бути врахована.

Ольга Гнидюк, історик, читачка:

Про Шевченківську премію знаю небагато і не дуже позитивне. Знаю, що вона є і що її присуджують за досягнення у сфері культури, – на жаль, не можу назвати навіть цьогогорічних лауреатів. Останніми роками ця премія, як на мене, стала (а можливо, і завжди була) дуже політизованою і дуже державною, у негативному значенні цього слова. Такий собі політичний, ідеологічний інструмент, премія, яку дають не за роботу, а за лояльність до влади, або як заохочення до лояльності. Вона може перетворитися на те, чим стало звання „Заслужений артист України“. Сама ідея премії не є поганою і вона має бути, тільки має існувати відмежовано від політики й ідеології. Я не знаю детального механізму відбору і присудження, але думаю, що місце держави в процесі має бути суто адміністративно-технічним, але аж ніяк не вирішальним. Держава має відійти на другий план, бо поки що вона на першому. Ініціати́ва не повинна йти „згори“, у нашому суспільстві зараз дуже сильна недовіра до „гори“, але від самих учасників процесу. І, може, якщо вийде змінити це, тоді повернеться престиж і цінність самої премії.

Проскурня і його Шевченки

Ще півроку тому вшанування 200-літнього Шевченкового ювілею викликало в деяких колах справедливий острах. А державна традиція святкування „круглих“ дат спонукала до найсумніших прогнозів: штучні букети на сцені палацу „Україна“, офіційні концерти, пафосні промови нечистих на руку діячів, сумнівні лауреати, дрібні — на тлі загальнодержавних — „відмивання“ коштів. Цей список можна подовжувати.

► Та, як уже знаємо, обернулося все по-іншому — наймасштабнішим народним відзначенням Шевченкового ювілею, як іще на початку хтось із гумором означив Євромайдан. Мабуть, востаннє такий масовий „вихід“ Шевченка „в люди“ можна було спостерігати лише напередодні та в перші роки Незалежності: тоді, як і нині, він для багатьох став ледь не синонімом самої ідеї свободи.

Шевченко, який відповідає потребам часу

Сотні плакатів із цитатами, портрети, різні стилізовані зображення (вже взимку з’явився і вбраний під „самооборонівця“ Шевченко в касці та з бітою), читання і співання творів „Кобзаря“ зі сцени Майдану, — це зовнішній вимір. Інший, глибший, — це постійні спроби відчитати в тому, що діється, його „пророцтва“: так, наче написані в XIX столітті тексти вкотре актуалізувалися, ставши не просто відображенням дійсності, а ледь не керівництвом до дії (включно з найчастіше цитованим „борітеся — поборете“). Цьому Шевченкові, звісно, також не бракує пафосу, а місцями й надриву (як, до речі, й більшості революційних гасел), але важко поставити під сумнів головне — те, що якраз такий Шевченко і відповідає потребам часу та запитам людей.

І саме в цьому ключі найкраще прочитуються обидва „ювілейні“ проекти режисера Сергія Проскурні — „Наш Шевченко“ (365, за кількістю днів у році, невеликих відеосюжетів — прочитань його творів різноманітними людьми) і документальна годинна стрічка „Шевченко: ідентифікація“, знята за державні кошти в дуже стислі терміни (перші зйомки відбулися в листопаді 2013-го, а вже 9 березня 2014-го фільм презентували в рамках виставки „Шевченко/maia“ в Мистецькому Арсеналі).

76-ий сюжет

Власне, обидва проекти поєднує не лише спільна тема, а й головний задум — побачити „живого“ Тараса в нинішній дійсності. А якщо без метафор, то просто показати, який Шевченко (чи то пак „які Шевченки“) є зараз актуальним: як його чують і як сприймають українці найширшого діапазону — від донецького шахтаря Пепіка, котрий знає напам’ять лівову частку „Кобзаря“, чи 90-літнього Федора Кучера зі Сміли, що має злегка „ворголівське“ хобі малювати серійні портрети поета (їх уже понад 150, і частину з них було включено в „Шевченко/maia“), до Івана Дзюби, Оксани Забужко, мовознавця з Відня Міхаеля Мозера або ж американо-українського історика та політолога українського походження Олександра Мотила (всі вони — персонажі згаданого документального фільму й усі розповідають про власного Шевченка, розмірковуючи принагідно і про його актуальність у нинішніх обставинах).

В одному з монологів Оксана Забужко пригадує і відому тезу Ролана Барта про те, що кожне покоління повинно перечитувати класиків, актуалізуючи щоразу нові смисли. По суті, цю Бартову ідею Сергій Проскурня і буквалізує „Нашим Шевченком“: заляжені зі шкільної парти або ж, навпаки, призабуті рядки „Кобзаря“ (і не тільки) озвучують Шевченкові читачі різних кіл і різних поколінь, від професійних акторів до політиків, публічних осіб, митців або й десятків звичайних незвичайних українців. А ще наприкінці січня проект набув пророчно-трагічної слави своїм 76-м сюжетом, у якому 20-річний Сергій Нігоян — як згодом з’ясувалося, за якийсь місяць до смерті — начитує „Кавказ“ на майданівських барикадах. Але щонайменше декілька десятків інших прочитань вражають або принаймні запам’ятовуються — коли емоційністю та майже дитячою відвертістю, а коли, навпаки, стриманістю чи

спокійною мудрістю, але щоразу невідомою чесністю та якоюсь особливою приватністю.

Вимір знаків або й симулякрів

Водночас є й зовсім інший вимір Шевченка, про який Проскурня згадує в своєму документальному фільмі. Це — вимір знаків або й симулякрів: „стогривневий“ Тарас Шевченко; Шевченко — дід у смушевій шапці, старіший, ніж навіть на всім знаному автопортреті; Шевченко, якого в світі плутають із тезкою-футболістом; Шевченко-як-товар (усілякі „кваси-тараси“, над якими Проскурня посміюється в одному з ігрових фрагментів фільму). А ще в одному паралельному вимірі існують іронічні або й серйозні інтерпретації образів Кобзаря сучасними художниками (від Івана Семесюка, Андрія Ермоленка до Олександра Ройтбурда, Ростислава Лужецького та ін.), чії картини також фігурують у фільмі, як і незвичайні музичні „прочитання“ Володимира Сильвестрова.

Сам Проскурня також з’являється у фільмі наприкінці, аби назвати ювіляра творцем української політичної нації та головним автором проекту Незалежності. Але дивним чином навіть ці голосні слова не звучатимуть фальшиво чи офіційно.

Таємниця Шевченкових масок

Своєрідною ж кульмінацією не озвученої, але доволі легко відчитуваної тези про „неуникність“ Шевченка в свідомості кожного українця стають ігрові епізоди з чоловіками в масках: десятки людей з „обличчями“ Шевченка, які їдуть у метро, закуповують горілку „Тарас“ у супермаркеті, розглядають експонати на виставці тощо. Головну ж таємницю Шевченкових масок буде розкрито наприкінці, коли глядачеві покажуть, що за кожною з них — живе й неповторне людське обличчя. Реальне обличчя кожного українця. <

Донбас. Любов. Зміни

Євген Глібовицький, Львів

» Не знаю, як хто, але головна риса, яку я бачу в донбаських сепаратистах – це розгубленість. Вони не знають, як поводитись, якщо „щось піде не за планом“, якщо станеться щось інакше. Вони не адаптовані до життя у світі поза межами колючого дроту. А оце „інакше“ стається вже добрих 25 років. І за ці 25 років не було терапії, а тільки знечулення і наркотичні препарати. Місяць тому знечулення перестали давати. І почалася ломка. Ніхто не пояснював, як можна далі облаштувати своє життя. Ніхто взагалі нічого не пояснював. Ніхто не давав надії. І всі ці розмови про гідність – вони не від усвідомлення цінності людської особистості. Вони від страху бути розчавленими.

Там, де галичан врятувала традиція і консерватизм, киян – доступ до знань і ресурсів, одеситів – підприємливість, у донбасців – пуста патернализму. І в момент, коли раптом відмовляється від свого патрунування – суб'єктність не виростає на порожньому місці. Замість старого патрона буде пошук іншого, яким би жакхливим він не був. Замість соціального працівника, лікаря чи священика – новий наркодилер, який може видавати себе за кого завгодно.

А вирощування суб'єктності в таких умовах – як виховання складного підлітка. Це час, терпіння і багато любові. Це також правила і – за потреби – жорсткі дії для їх застосування. Ми ж хочемо „все й одразу“, чудесного перевтілення гопника в яппі. А коли це не стається, гидуємося сусідства. Воно справді неприємне. Донбасці – такі, як вони є, інших нема – будуть поруч. І галичани будуть. І одесити. І у кожного тисяча недоліків. І світ неідеальний, і ми неідеальні, тим не менше, можемо навчитися жити разом.

Як можемо і відділитися кордоном. Це як у метро комусь не подобається, коли поруч плаче дитина. То на наступній станції відчепимо вагон із цією дитиною? Це випробування інакшістю – дискомфортне, складне, часом болюче, в поодиноких випадках навіть вбивче, але це дар божий. Бо так вчимося жити у незапарканеному світі. Так будемо бачити не красиві фасади, а реальні картини, і вчитимемося давати собі раду з дійсністю.

Як і з Кримом, з Донбасом ми запустили хворобу і зараз мусимо втихомирити тих, хто перетворився на загрозу для всіх. Мусимо також показати недобррозичливим сусідам, що маємо і силу, і волю її застосувати. Мусимо показати донбасцям, що вихід є, і він не в тому, щоб перетворювати всю країну на пустку Донбасу. Він у тому, щоб донбасці по-троху починали здобувати відповідальність. За себе, своє життя, своїх рідних. Це прийде з ломкою, і якщо ми даватимемо знечулення (соціальними вливаннями, гуманітарними

поступками і т.д.) – воно не повинне викликати наркотичну залежність, а спонукати до розвитку одних, і до непротивлення цьому розвитку інших.

Замість „перекрыття кисню“ туди, на потреби суспільства зараз мають спрямовуватися знання, зусилля, ресурси, і прагнення перетворень. Тоді серед сірих мас з'являтимуться поодинокі паростки нових громадян. Потім більше. Потім багато. Не зразу, це займе час. Треба мати волю. І терпіння. І любов. Ми теж колись були незрячими.

Мертве полум'я

➤ Знову до Києва я приїхав на початку квітня. Спускаючись Інститутською між залишками барикад, тиняючись Хрещатиком між залишками наметів, йдучи в бік Грушевського повз залишки Будинку профспілок і вдихаючи залишки майданного диму, я думав про кілька взаємопов'язаних речей, водночас усвідомлюючи, наскільки ці думки ялові, неадекватні, неспроможні. Під час цієї – чи не найважчої в житті – „прогулянки“, розглядаючи портрети Небесної Сотні і кульові отвори в залізному стовпі, переступаючи через оберемки квітів на вкритій шаром чорного пілу, обезбруківленій землі, я думав про різницю між зимовим Києвом тривоги нашої і весняним Києвом нашої розгубленості, я знав, що мушу про це написати, і знав, що написати про все це як слід – не можу, а написати абияк – не маю права. Повернувшись додому, я засів за редагування перекладу однієї польської книжки – і раптом саме в ній знайшов уривок, в якому сказано майже все, що я хотів і не міг наважитися сказати. Ось цей уривок:

„А потім? Що сталося потім? Про що мені писати тепер? Про те, як закінчується велике переживання? Сумна тема. Бо бунт – це велике переживання, пригода серця. Гляньте на людей, коли вони беруть участь у бунті. Вони схвилювані, перейняті, готові пожертвувати собою. У цей момент вони живуть у монотематичному світі, обмеженому єдиною думкою – вони прагнуть досягти омріяної мети. Все підпорядковується їй, будь-яку незручність стає легко перетерпіти, жодна жертва не є завеликою. Бунт звільняє нас від власного „я“, від буденного „я“, котре тепер здається нам дрібним, невиразним і чужим. Здивовані, ми відкриваємо у собі незнані запаси енергії, ми здатні на такі шляхетні вчинки, що це викликає захват у нас самих. А скільки при цьому гордості: ми, виявляється, спроможні так високо злетіти! Скільки вітри: ми виклалися на повну! Але настає мить, коли настрій гасне і все закінчується. Рефлексивно, за звичкою, ми ще повторюємо жести й слова, ще хочемо, щоб було так, як учора, але вже знаємо (і це відкриття переполює нас жахом): учора більше не повториться. Ми розглядаємося довкола і робимо нове відкриття: ті, що були з нами, також стали іншими, в них теж щось згасло, щось вигоріло. Раптом наша спільнота розпадається, кожен повертається до буденного „я“, котре спочатку муляє нам, як погано скроєний одяг, але ми знаємо, що це наш одяг і що іншого у нас не буде. Ми неохоче дивимося один одному в очі, уникаємо розмов: ми перестали бути один одному потрібні.

Це падіння температури, ця зміна клімату належить до досвіду найприкрішого і найгнітючішого. Починається день, щось повинно статися. Але не стається нічого. Ніхто нас не кличе, ніхто не чекає, ми зайві. Ми починаємо відчувати велику втому, нас поступово огортає апатія. Ми говоримо собі: треба відпочити, треба позбиратися до купи, набратися сил. Ми дуже хочемо за-

черпнути свіжого повітря. Хочемо зробити щось цілком буденне – поприбирати в помешканні, відремонтувати вікно. Все це – захисна діяльність, аби уникнути депресії, яка вже підступає. Отже, ми збираємося з силами і ремонтуємо вікно. Але нам не стає добре, ми не радіємо, бо відчуваємо тягар шлаку, який носимо в собі.

Мені теж передавався той настрій, який огортає нас, коли ми сидимо біля згаслого вогнища. Я ходив містом, в якому зникали сліди вчорашніх переживань. Зникали раптово, могло скластися враження, що тут нічого не відбувалося. Кілька спалених кінотеатрів, кілька знищених банків... Революція надає великої ваги символам, зносить одні пам'ятники і на їхнє місце ставить власні, оскільки хоче себе увічнити, хоче у такий метафоричний спосіб вистояти. А що сталося з людьми? Це знову були звичайні перехожі, вписані в нудний пейзаж сірого міста. Вони кудись йшли або стояли, гріючи руки при вуличних пічках. Вони знову були – кожен окремо, кожен сам по собі, замкнуті й маломовні. Може, ще чекали: раптом щось станеться, раптом усе-таки станеться якась надзвичайна річ? Не знаю, не можу сказати.

Все, що становить зовнішню, видиму частину революції, зникає швидко. Людина, окрема людина, має тисячу способів, якими може висловити свої почуття і думки. Вона є нескінченним багатством, світом, у якому ми постійно щось відкриваємо. Натомість натовп редукує особистість, людина в натовпі зводиться до кількох елементарних моделей поведінки. Форми, через які натовп висловлює свої прагнення, надзвичайно убогі і постійно повторюються: маніфестація, страйк, віче, барикада. Тому про людину можна написати роман, про натовп – ніколи. Коли натовп розпорошується, розходиться по домівках і більше не збирається, ми кажемо, що революція закінчилася“.

Зізнаюся, що задля інтриги я змінив у цьому тексті одне слово. Тобто замість назви згаданого в ньому міста вжив слово „місто“. Насправді тут ідеться про Тегеран і, відповідно, іранську революцію, а сам уривок походить із книжки Ришарда Капусцінського „Шахіншах“, написаної понад тридцять років тому. Добре це чи погано, але все, що видається нам суто нашим і унікальним, уже не раз траплялося в цьому світі і ще не раз повториться. Той-таки Капусцінський – як міжнародний репортер – був свідком двадцяти семи революцій у країнах третього світу і щоразу зауважував одні й ті ж закономірності, одні й ті ж народні злети й падіння. Мабуть, варто знати про це. Хоча, з іншого боку, таке знання все одно не здатне позбавити нас ні нашої власної ейфорії від перемоги, ні нашого власного болю втрат, ні гіркоти наших власних розчарувань.

Олександр
Бойченко,
Чернівці

Спасибо за урок

Денис Казанський,
Донецьк

➤ Не буду лишній раз описувати те, що сьогодні [28 квітня – ред.] происходило в Донецьку – це можна побачити на роликах і фотографіях, в новинах. Скажу лише одне – після останніх подій я повірив, що Росія дійсно завжди хотіла знищити українську націю, як утверджують українські націоналісти. Каюсь, раніше я сумнівався в цьому. Я не вважав Голодомор геноцидом українців, хоча і розумів, чому Ющенко намагається саме на такій версії. Я завжди займав більш помірковану позицію по відношенню до Росії, ніж українські націоналісти. Але тепер – спасибі за урок – я розумію, що помилявся.

Після того, що я побачив за ці кілька днів, я більше не сумніваюся, що Росія завжди хотіла нас знищити. Морила голодом, істребляла, асимілювала совершенно осознанно – саме за українське походження. Тепер у мене немає в цьому ніяких сумнівів, тому що я своїми очима бачив, як намагалися вбити за українські прапори в Україні. Тепер я розумію, як це відбувалося раніше – в 30-х, 40-х, 50-х роках в СРСР.

Раніше я не міг собі в повній мірі цього уявити, а тепер побачив сам, і своїми очима вірю. Тепер я знаю, що в радянській історії немає ні слова правди про бандерівців. Я розумію, як з них вилипили монстрів, як їх обманули, тому що живою прикладом у мене перед очима. Я бачу, як Росія вводить зараз, і я розумію, що вона так вела завжди. Що все, що написано про Україну в російських книжках, знято в російських фільмах – ложь і клевета. Якщо вже вони мудруються так в епоху інтернету, коли вся інформація є в мережі, то чому їм говорити про 30–40-і роки. ІТАР-ТАСС написали, що в Донецьку українські націоналісти напали на антифашистську демонстрацію. У всій українській демонстрації сьогодні в Донецьку не було ні одного чоловіка, який би говорив на українській мові. Не було ніяких інших знамен, крім національних, українських. Це були не зіткнення на ґрунті „фашист–антифашист“, навіть в тому зворотньому розумінні, яке вкладає в це протистояння РФ. Це було вбивство українців російськими нацистами за те, що вони українці. Етнічна чистка.

З краю:
**Хто стоїть за
роздмухуванням
сепаратизму
на Донбасі
та яку мету вони
переслідують?**

„Колорадська весна“ на Донбасі

► Роздмухуючи сепаратизм на Півдні та Сході України, Росія намагається навіки закрити перед Україною шлях до Європи та знищити завоювання Майдану. Місцеві еліти Донбасу їй підіграють, натомість дії Києва у цій ситуації малоефективні.

Однією втратою Криму територіальні проблеми постмайданної України не обмежилися. З ранньої весни сепаратизм потроху почав піднімати голову і в південних та, особливо, східних регіонах України. Втім, понад місяць сепаратисти (найкраща спільна назва для різноманітних прихильників федералізації України, створення незалежних республік, приєднання до Росії, реінкарнації СРСР тощо) не могли похвалитися значними успіхами. Декілька успішних штурмів адміністративних будівель, які досить оперативно звільнялися правоохоронцями та багатотисячних акцій під радянськими прапорами, російськими триколорами чи стягами „Донецької республіки“ – і все.

Загострення

В будні дні на центральних площах чи перед адмінбудівлями Донецька, Харкова та Луганська (головних локацій сепаратизму) збиралося по декілька сотень невдоволених „бандерівською хунтою“, що прийшла до влади після Майдану – переважно пенсіонерів, люмпен-пролетарів чи відверто маргінальних елементів. На вихідних „колоради“ (від георгіївських стрічок чорно-помаранчевого кольору, які полюбують чіпляти сепаратисти), або ж „ватніки“ (глузлива назва адептів Радянського Союзу та путінської Росії) збирали свої „віча“, кількість учасників котрих подеколи перевалювала за тисячу, і влаштовували вуличні сутички з прихильниками соборності України, під час одної з яких у Донецьку загинув молодий патріот України Дмитро Чернявський. „Руська весна“, як сепаратисти поспішили обізвати свій рух, явно зачиналася.

Але на вихідних 5–6 квітня ситуація різко загострилася. Сепаратисти захопили і змогли закріпитися в будівлях Донецької облдержадміністрації та Луганського управління Служби безпеки. 12 квітня близько тисячі сепаратистів з автоматичною зброєю

та за участі відомих з подій у Криму „зелених чоловічків“ захопили будівлі міськадміністрації та відділку міліції в одному з найбільш депресивних міст Донбасу – Слов'янську. Невдовзі аналогічні події сталися і в ряді інших великих міст області. Протистояння на Донбасі перейшло у найгострішу форму, зі справжніми вуличними боями та жертвами з обох боків – сепаратистів та українських силовиків.

Українська „Абхазія“

Хто стоїть за роздмухуванням сепаратизму на Донбасі та яку мету вони переслідують?

Перш за все, це Росія. Її роль була очевидною із самого початку протестів, поява ж „зелених чоловічків“ – уже беззаперечний доказ. Влада РФ, насамперед Володимир Путін, вперто продовжує відхрещуватись і називає людей із сучасною стрілецькою зброєю, котра є на озброєнні лише у військових РФ, „місцевою са-

армії його країни у кримських подіях.

Мету Росії визначити складніше, ймовірно, кінцевого плану дій наразі не має навіть сам Путін. Найжахливіший з озвучуваних прогнозів – загарбання усієї України аж до Закарпаття включно – видається занадто нереальним, адже може призвести навіть до світової війни. Тому з нинішніх дій Росії у Донбасі та поведінки російських дипломатів випливає наступний сценарій: створення на Сході України декількох напівсамостійних „республік“, котрі перетворяться на постійне джерело проблем для центральної влади у Києві. За таких умов будь-який поступ України до Європи буде надійно заблоковано. Крім того, подальший розпад України спричинить вибух невдоволення постмайданною владою, подальші зіткнення та громадянські конфлікти по всій країні (ознаки цього спостерігаються вже зараз). Нестабільна, перманентно революційна Україна – ідеальний сусід для Путіна, для якого ляпасом стала перемога Майдану. Зрештою, він може сподіватися на те, що до влади в Києві прийде проросійський політик, який висуватиме ідеї примирення з Кремлем – раніше щось подібне можна було спостерігати на прикладі Грузії.

Ахметов починає торги

Втім, Росії ніколи не вдалося б почати реалізацію цього плану без пасивності або сприяння східноукраїнських еліт, які, цілком очевидно, є другою рушійною силою сепаратизму в регіоні. В першу чергу, мова про „господаря Донбасу“ Рината Ахметова, меншою мірою – про лідера луганської фінансово-промислової групи, керівника фракції Партії регіонів у Верховній Раді Олександра Єфремова. І той і інший роками вибудовували під себе всю вертикаль влади та бізнес-ієрархію в регіоні, без їхньої санкції, як казали мешканці Сходу, навіть муха не пролетить. Ахметов ще в часи Майдану зайняв публічно відсторонену позицію, відкрито так і не засудив дії экс-президента Януковича, прикриваючись примирницькими гаслами про „непотрібність жодної крові“. Аналогічну поведінку він демонструє і в час розпаду сепаратизму в його регіоні, обмежуючись тезами про „єдину країну“, але не вчиняючи жодних дій. Про те, що Ахметов (чи

З нинішніх дій Росії у Донбасі та поведінки російських дипломатів випливає наступний сценарій: створення на Сході України декількох напівсамостійних „республік“, котрі перетворяться на постійне джерело проблем для центральної влади у Києві. За таких умов будь-який поступ України до Європи буде надійно заблоковано.

мообороною Донбасу“. Втім, раніше вона аналогічно відхрещувалася і від „зелених чоловічків“ у Криму, хоча той же Путін під час останньої „прямої лінії“ з російським народом нарешті публічно визнав факт активної участі

Фото: Петро Андрусенко

Єфремов) за бажання швидко навели бладу „своїх“ областях, свідчить приклад Дніпропетровщини. Тамтешній губернатор, олігарх Ігор Коломойський в часи Януковича мав суттєво менший вплив на рідний регіон, але, прийшовши до влади, рішучими діями подолав спалахи сепаратизму у Дніпропетровську та почав надавати посильну допомогу сусіднім областям.

Тому якби Ахметов і Єфремов справді хотіли подолати сепаратизм у своїх вотчинах, це було б зроблено досить швидко. Але вони демонструють бездіяльність, або й потай допомагають „колорадам“. Відповідно, напрошується висновок, що насправді вони елементарно торгуються підконтрольними територіями. Можливо, вони отримали деякі гарантії від російської влади (відомий український журналіст Сергій Лещенко повідомляв про нещодавні таємні переговори Ахметова та Путіна в Москві). Втім, ймовірна анексія Донбасу Росією об'єктивно призведе до краху їхніх бізнес-імперій – на новозахоплені землі прийдуть потужні російські олігархи, будуть порушені всі господарські зв'язки з „великою Україною“, а про роками створюваний імідж Ахметова як „прогресивного європейського бізнесмена“ доведеться забути. Тому торги, очевидно, ведуться не з Москвою, а з Києвом – мовляв, якщо нова влада забезпечить

потрібні економічні переваги їхньому бізнесу, вони швидко допоможуть їй розправитися з „колорадами“. Аналогічну мотивацію, за словами донецьких політологів, можуть мати і місцеві еліти нижчого рівня, локальні „князьки“ депресивних міст Донбасу, деякі з них керують своїми „князівствами“ ледь не з часів СРСР – переваги від центральної влади в обмін на лояльність до неї. Але для всіх еліт Донбасу може виявитися неприємною несподіванкою те, що насправді протестом вони вже не керують, і точно повністю не контролюють його.

Президенти-самозванці

Хто ж тоді складає основу протестного руху на Сході України? В перші тижні протесту збиралася переважно маргінальна публіка, якою керувала ностальгія за радянським минулим і любов до „братньої“ Росії. Розбавляли цю кампанію молоді російські неонацисти, яких на батьківщині „пресує“ російська влада, натомість в Україні можна спробувати „побешкетувати“ без великих неприємностей. Показово, що один з перших лідерів сепаратистів Донеччини Павло Губарев, який зараз перебуває за ґратами, у минулому був активістом неонацистського руху „Руська національна єдність“. З початку ескалації конфлікту соціальна база розширилася – з'явилося чимало людей

середніх років, звичайних мешканців Донбасу, втомлених від постійного безробіття та бідності.

Гасла і вимоги „колорадів“ неймовірно строкаті та часто суперечливі: федералізація України та утворення незалежної республіки, приєднання до Росії чи утворення автономії, відставка нинішньої влади та російська як друга державна мова. До купи цю масу тримає хіба що спільна ненависть до „бандерівської хунти, яка захопила владу в Києві“, а ще – ірраціональний страх перед міфічно могутнім „Правим сектором“, активістів якого мало хто з сепаратистів бачив наживо хоч один раз.

Останнє – результат довгої та планомерної пропагандистської роботи, яку і до, і під час Майдану вела вже колишня влада. Розбурхування страхів перед „западенцями“ та „бандерівцями-неонацистами“, які начебто не мають іншої мети в житті, аніж встановити на Донбасі нацистську диктатуру та переполювати місцевих мешканців. Ще більш виразно ці міфи ретранслявала російська телепропаганда, після перемоги Майдану в новинних випусках головних федеральних каналів українська тематика і розповіді про „звірства бандерівців“ займають значно більше половини всього ефірного часу.

Тому суттєву вагу в сепаратистському русі відіграють люди відверто

24 березня Країни „Великої сімки“ ухвалили декларацію, в якій підтримали суверенітет і територіальну цілісність України. Крім того, вони пригрозили Росії серйозними наслідками у випадку нагнітання ситуації.

24 березня Партія регіонів в черговий раз продемонструвала прокремлівську налаштованість щодо вирішення кризи в Україні. У ПР запропонували погоджуватися на умови Росії щодо врегулювання конфлікту. Як заявив лідер фракції ПР Олександр Єфремов, Україні необхідно надати російській мові статус державної, а також запровадити федеративний устрій.

24 березня Переважна більшість росіян – 93 % – підтримує анексію Криму Росією, з них 80 % – навіть якщо доведеться почати війну.

25 березня Кабінет міністрів затвердив Зураба Аласанію на посаду голови Національної телекомпанії України.

25 березня Київський окружний адміністративний суд призупинив діяльність 4 російських телеканалів в Україні. Йдеться про „Перший канал“, РТР, НТВ і „Росія 24“.

25 березня Прем'єр-міністр Арсеній Яценюк доручив підготувати необхідні документи для створення Служби фінансових розслідувань. Нова служба повинна замінити податкову міліцію і включити у себе підрозділи МВС і СБУ з боротьби з економічними злочинами.

25 березня У Меджлісі кримськотатарського народу заявляють, що у так званому референдумі 16 березня взяли участь всього 34,2% кримчан.

27 березня Активісти „Правого сектора“ пікетували Верховну Раду. Активісти кричали „Революція!“, вимагали відставки глави МВС Авакова та відправити під трибунал экс-міністра оборони Тенюха.

27 березня Генасамблея ООН підтримала резолюцію, у тексті якої визнається непорушність територіальної цілісності України. За відповідну резолюцію проголосували 100 країн-членів ООН. Велика частина країн на чолі з Китаєм утримались під час голосування – це 58 країн.

27 березня Ретрансляцію російських каналів припинили 90% операторів.

27 березня Жителі Криму, які не мають кримської реєстрації станом на 18 березня, вважаються „іноземними громадянами“ і повинні до 19 квітня

ксенофобських, ультраконсервативних поглядів. Чого варті один лише терор проти циганського населення у Слов'янську чи боротьба з „сіоністським зомбомовленням“, яку проголосили там же.

І ці люди вже настільки захопилися іграми в „незалежність“, що тому ж Ахметову чи Єфремову навряд чи вдасться їх легко зупинити. Запущений у свій час маховик ненависті до „бандерівців“, з якими у свідомості жителів Донбасу нерозривно пов'язана нинішня влада, набрав таких обертів, що вийшов з-під контролю його авторів. Принаймні капітулювати перед „майданною хунтою“ сепаратисти точно не збираються ні за яких обставин, хоча конкретного плану дій, схоже, не мають і близько.

З одного боку, це породжує досить кумедні ситуації. „Колоради“, відчувши свою значущість, почали проголошувати себе „народними мерами“ чи „народними губернаторами“ та роздавати один одному посади „міністрів“. В результаті, на одній території, підконтрольній сепаратистам, може існувати одразу декілька „республік“, „урядів“, чи „губернаторств“. Екс-голова одного з луганських судів Анатолій Візир узагалі в телезверненні проголосив себе „губернатором Південно-Східної України“. А відомий колись православний фундаменталіст і шовініст Валерій Кауров зараз знаходиться у Москві – тож по „Skype“ оголосив себе „президентом Одеської народної республіки“ і негайно „визнав“ Донецьку, Харківську, Луганську і Карпаторусинську республіки“. Подібні акції не можуть викликати нічого, окрім сміху. Але насправді в окремих захоплених сепаратистами містах мають місце масові факти грубих порушень прав людини і розгул бандитизму, встановлюється атмосфера ледь не середньовічного мракобісся. І вирішувати цю проблему українській владі треба якомога швидше – з чим вона очевидно не справляється.

Захід не допоможе

Сподівання на те, що стримати геополітичні амбіції Росії зможе світова спільнота, виявилися марними. Власне, це стало зрозуміло ще з часів анексії Криму, коли лава міжнародних санкцій жодним чином не вплинула на дії Кремля, лише де-факто спрацювала на подальше наростання антизахідної та ура-патріотичної істерії в російському суспільстві.

Деякі сподівання покладалися на зустріч у Женеві 17 квітня, де за столом зібралися представники України, США, Євросоюзу та Росії. Але наслідком їхніх семигодинних перемовин став лише коротенький текст спільної резолюції, що не містив жодної конкретики та не спричинив жодних наслідків. Головний її пункт – негайне роззброєння всіх незаконних збройних формувань та звільнення захоплених адмінбудівель – російська влада потрактувала своєрідно, вимагаючи від української звільнити від протестувальників Майдан Незалежності та роззброїти „Правий сектор“ і подібні формування. Натомість Україна, ЄС та США почали вимагати, щоб РФ відкликала додому „зелених чоловічків“ – як наслідок, обидві сторони звинуватили одна одну у невиконанні вимог женецької резолюції.

Тож українській владі доводиться переважно розраховувати лише на себе. Але її дії впродовж усього конфлікту захоплення не викликають. Це стосується і кадрової політики – новопризначені керівники силових структур у Донбасі виявилися абсолютно неспроможними протидіяти сепаратистам, або й подеколи переходили на їхній бік. На окремих посадах керівники вже встигли змінитися впродовж місяця, але результату досі немає.

Антитерористична операція, що начебто триває з середини квітня, ведеться дуже мляво і навіть з офіційно проголошуваними перервами, як-от на Великдень. Служба безпеки періодично рапортує про затримання груп чи розкриття окремих російських агентів, але цього, безумовно, замало. Тим часом, сепаратисти продовжують тероризувати місцеве населення і журналістів.

Владі варто поспішати. Дев'ятого травня очікується сплеск „антифашистської“, а по суті – антиукраїнської активності „колорадів“. А на 11 травня окремі самопроголошені республіки вже призначили референдум про статус регіону. Хоча цей захід, якщо він все ж таки відбудеться, не матиме нічого спільного зі справжнім народним волевиявленням, він може стати приводом для активізації як самих „колорадів“, так і їхніх „патронів“ з Росії.

Мілан Леліч,
оглядач журналу „Фокус“,
Київ

Серце темряви

» По двох тижнях перебування у Слов'янську звикаєш до озброєних бойовиків у камуфляжі і комендантської години. Автоматична зброя, гранатомети, бронетранспортери у центрі міста і навіть відлуння пострілів уже не справляють враження. Так, мабуть, виглядав початок конфлікту у Чечні.

Упродовж декількох місяців події в Україні неодноразово змінювалися. Був Євромайдан, згодом – Майдан, як наслідок – падіння Януковича. У Криму з'явилися так звані зелені чоловічки, як наслідок – референдум під дулами 20 тисяч автоматів і Крим анексувала Росія. Тепер на Донбасі цілком вільно розгукують сепаратисти зі своїми бойовими загонами. На східному кордоні

досі стоять значні сили російської армії, котра будь-якої хвилини може розпочати бойові дії. І все це відбувається у XXI столітті в Європі.

Почнемо з того, що самі сепаратисти на Донбасі не люблять, коли їх так називають. Вони стверджують, що походять з цих теренів і хочуть самі вирішувати долю своїх земель. Втім, немає сумнівів, що за явищем сепаратизму від самого початку стоїть Росія. На початку 1990-х років Кремль робив спроби розіграти цю карту на Південному Сході України, в Одесі та Криму. На Кримському півострові у першій половині 90-х відбувалася гостра криза, однак, на відміну від Росії та її політики на Північному Кавказі, Україні вдалося повернути контроль над Кримом без кровопролиття.

Так званий народний мер В'ячеслав Пономарьов

покинути півострів. Тих, хто не бажає приймати громадянство РФ, змусять оформити посвідку на проживання.

28 березня Обласні парторганізації Партії регіонів підтримали кандидатуру экс-голови Харківської обласної державної адміністрації Михайла Добкіна на майбутніх виборах президента. Зокрема, кандидатуру Добкіна підтримали представники 21 парторганізації, крім запорізької і кіровоградської. Партквитка позбавили Віктора Януковича, Миколу Азарова, Олександра Климєнка, Андрія Ключєва, Сергія Арбузова та Едуарда Ставицького.

29 березня Курултай кримськотатарського народу постановив починати створення в Криму національно-територіальної автономії.

30 березня В Донецьку, Одесі, Харкові та Луганську сепаратисти влаштували мітинги на підтримку союзу з Росією. В кожному місті зібралося 1–2 тис. людей.

31 березня Співробітники Генпрокуратури, СБУ та МВС затримали 12 співробітників спецпідрозділу „Беркут” за підозрою в масовому розстрілі людей на вулиці Інститутській в Києві 20 лютого. За даними Генпрокуратури, вказівки давалися за такою схемою: „президент–Адміністрація президента–МВС–СБУ” і далі вниз.

2 квітня Українському бізнесменові Дмитру Фірташу пред'явлено звинувачення в дачі хабара індійським чиновникам для отримання дозволів на розробку родовищ титану в Індії. У рамках справи про розслідування міжнародної корупційної схеми під слідством перебувають шість осіб, включно з Дмитром Фірташем, угорським підприємцем Андрашем Кнопом, громадянином України Суреном Геворгяном, індійським політиком Рамачандром Рао і двома комерсантами з Індії та Шрі-Ланки. Фірташу загрожує 50 років тюрми.

2 квітня Головнокомандувач сил НАТО в Європі генерал Філіп Брідлав вважає, що ситуація на російсько-українському кордоні є „надзвичайно тривожною”. Війська РФ готові до вторгнення і здатні досягти своїх цілей за 3–5 днів.

5 квітня 53% українців хочуть бачити Україну в ЄС – свідчать результати дослідження, проведеного групою „Рейтинг”. При цьому 28% висловилися проти приєднання до ЄС, 11% – не змогли відповісти, 8% не голосували б.

5 квітня СБУ припинила злочинну діяльність громадянина України Дмитра Кузьменка, який організовував сепаратистські заходи в Донецькій області, зокрема штурм прокуратури в Маріуполі.

5 квітня Україна готова купувати російський газ за ціною \$268 за 1 тис. кубометрів. Про це заявив прем'єр-міністр Арсеній Яценюк. „Політичний тиск не пройде, ціну в 500 доларів ми не приймаємо.“ Як відомо, голова „Газпрому“ Олександр Міллер повідомив, що ціна на газ для України після скасування пільг складе \$485 за 1 тис. куб. м газу.

5 квітня Служба безпеки України в Луганській області затримала та роззброїла диверсійну групу з 15 осіб. Група зловмисників планувала 10 квітня здійснити збройне захоплення влади в Луганській області із залякуванням мирного населення та застосуванням зброї і вибухівки.

6 квітня Більшість громадян України підтримують унітарну форму державного устрою і виступають проти федералізації. Про це свідчать результати дослідження, проведеного групою „Рейтинг“. За результатами опитування, 64% українців переконані, що Україна має залишатися унітарною державою в її нинішньому вигляді. Разом із тим, 14% вважають, що Україна має прийняти федеративну форму управління.

6 квітня У Харкові 500 осіб захопили будинок ОДА. Під час штурму сепаратисти кидали в міліцію світлошумові гранати. Над ОДА повісили російський трикопир.

6 квітня Сепаратисти увійшли в будівлю Донецької обласної держадміністрації.

7 квітня Після того, як сепаратисти не виконали вимогу Народного ополчення Миколаєва прибрати свої намети з території біля пам'ятника героям-ольшанцям, прихильники Майдану пішли захищати площу самостійно. Почалися зіткнення з використанням шумових гранат, феєрв і петард. Внаслідок сутичок нечисленні сепаратисти розбіглися.

7 квітня Спецназ у Донецьку звільнив захоплену сепаратистами будівлю управління Служби безпеки України. Водночас міліціонери витіснили проросійських активістів з будівлі Харківської облдержадміністрації, арештувавши 65 осіб.

7 квітня Юлія Тимошенко виступає проти парламентських виборів за

Чим скористалася Росія

У цьому контексті варто згадати слова кримського політолога Андрія Нікіфорова. У коментарі для „УЖ“ у травні 2011 року (№6, 2011) Нікіфоров говорив, що важко вести мову про якесь реальне „Русское Единство“, адже на виборах 2010 року ця політична сила набрала 4,2%. „З маргінальної ніші дана сила вискочити не змогла, оскільки у цій ніші організації, які експлуатують етнічні питання, отримують від 3 до 5%“. Проте у 2014 році Сергій Аксьонов, лідер маргіналів, отримав владу. Чи вдалося б йому досягнути цього без російських солдатів?

Проблема, однак, полягала у тому, що Кремль ніколи не відмов-

флікту на Донбасі. Тоді вирішили діяти за придністровським сценарієм. Як наслідок – групи бойовиків так званої Армії Ополчення Донбасу. Дуже ймовірно, що їх контролюють та координують агенти військової розвідки ГРУ. Згадують двох офіцерів, які діють в районі Слов'янська. Серед власне бойовиків можуть бути громадяни Російської Федерації – з Північного Кавказу. У самому Слов'янську серед бойовиків вирізняються добре озброєні професіонали. Їх спосіб пересування та поведінки зі зброєю свідчить про те, що вони брали участь у бойових діях. Самі ж бойовики стверджують, що більшість членів їх військових формацій є громадянами України.

У самому Слов'янську серед бойовиків вирізняються добре озброєні професіонали. Їх спосіб пересування та поведінки зі зброєю свідчить про те, що вони брали участь у бойових діях.

Лявся від реалізації сценарію дезінтеграції України, який написали ще у дев'яностих. Його модернізували та чекали на відповідний момент, коли центральна влада буде неспроможною контролювати ситуацію в регіонах.

З 2010 року влада у Криму повністю перейшла до так званого донецького десанту. Чужаки підпорядкували собі місцеві еліти, або й витіснили їх. Коли регіонали втратили центральну владу, вони втратили будь-яку можливість контролювати ситуацію й на півострові. Росія цим скористалася.

Замість кримського – придністровський сценарій

У південно-східних областях України ситуація виглядала дещо інакше. Все вказує на те, що Росія також планувала тут провести кримський сценарій. А саме, створити локальні сепаратистські центри влади, котрі уможливили би введення російських військ. У дійсності ситуація набагато складніша, оскільки в Криму російські війська розмішувалися віддавна, а тут потрібно було перетнути кордон. Натиски Заходу, мабуть, послабили мотивацію Росії здійснити інтервенцію в період початкової фази загострення кон-

Однак не приховують, що чимало з них – кримчани.

Про можливість реалізації придністровського сценарію свідчать відповіді бойовиків. Один з їхніх керівників у Слов'янську (псевдонім „Балу“) підтвердив, що не йдеться про приєднання цих територій до Росії (у неї вистачає своїх проблем). Їхня мета – створити державність на зразок Придністров'я. Питання: чи мешканці Слов'янська усвідомлюють, як виглядає життя у Придністров'ї, яке фактично є чорною дірою на карті Європи?

Медійний мер

На 11 травня запланований референдум, в якому, як заявив так званий народний мер В'ячеслав Пономарьов, можуть поставити три питання: чи ви підтримуєте проголошення незалежності, чи ви за приєднання до Росії, чи ви за перебування в складі України. Щоправда, невідомо, чи референдум відбудеться у заявлений термін.

У Слов'янську публічною особою номер один є власне Пономарьов. Офіційно він представляє владу Республіки Донбас, виступивши з проханням до Путіна ввести російські миротворчі війська на територію Харківської, Донецької та Луганської областей.

Самопроголошений мер любить зустрічатися з пресою – він запровадив традицію щоденних прес-конференцій о 17 годині. Хоча іноді складається враження, що журналісти знають про окремі події швидше за нього.

В інтернеті оприлюднили запис телефонної розмови, яку нібито записала СБУ. Голоси ідентифікували як такі, що належать офіцеру російської військової розвідки ГРУ на прізвище „Стрелок” (діє в околиці Слов'янська) та В'ячеслава Пономарьова. Розмова нібито стосувалася приховання тіла вбитого депутата Горлівки Володимира Рибак. Однак без ретельної експертизи складно довести цю інформацію.

Для тих мешканців Слов'янська, хто підтримує сепаратистів, важливу роль грає економічний фактор. Ми маємо справу з людьми, котрі внаслідок економічних процесів у цьому регіоні належать до категорії „соціально виключених”, із сильною ностальгією за СРСР, де гарантували роботу та соціальну опіку.

Ці дані свідчать, що самозванець не лише співпрацює з росіянами, але вони його контролюють.

Нова влада – старі граблі

„Стрелок” тим часом має український паспорт на ім'я Ігор Стрелков. СБУ стверджує, що він є громадянином Росії, що його справжнє прізвище Ігор Гірін і що він проживає у Москві. Деякі українські медіа подали, що він працював у ФСБ, був найманцем в Югославії і контрактником під час першої чеченської війни.

Однак відкритим залишається питання, наскільки росіяни керують діями сепаратистів і яку роль відіграють місцеві бізнес-еліти.

Так чи інакше не можна трактувати сепаратистські дії лише російським чинником. Для тих мешканців Слов'янська, хто підтримує сепаратистів, важливу роль грає економічний фактор. Ми маємо справу з людьми, котрі внаслідок економічних процесів у цьому регіоні належать до категорії „соціально виключених”, із сильною ностальгією за СРСР, де гарантували роботу та соціальну опіку. Зрештою, не йдеться лише про суто економічні

питання. Адже жодна влада, починаючи з 1991 року, не хотіла з ними розмовляти, трактуючи їх як повітря. Регіонали, котрі були при владі, хоча й були сучасними синами, але принаймні своїми. Тепер ніхто за ними не плаче. Натомість сьогоднішня влада у Києві ще більш далека від них. Для них це чужий фашистський режим – над таким іміджем попрацювали російські медіа, які озвучують офіційну кремлівську пропаганду. З іншого боку, нова влада наступає на старі граблі – не приїжджає на Схід, не розмовляє з місцевими мешканцями, не маючи жодної ідеї щодо діалогу. А все вказує на те, що навіть у серці темряви, яким здається Слов'янськ, багато хто не сприяє самозваній

відкритими списками. „Нам у жодному разі не можна повернутися до мажоритарної системи”, – додала Тимошенко. „Моделі виборчих кампаній за відкритими списками допускають схожу модель агітації, як у мажоритарці. Індивідуальна людина йде на округ збирати голоси”.

7 квітня У Криму в офіцерському гуртожитку двома пострілами впритул з автомата АК-74 військовослужбовець окремого батальйону морської піхоти ЧФ РФ молодший сержант Зайцев Є.С. застрелив майора Карачевського Станіслава Володимировича (1981 р.н.). За словами свідків, між військовими виникла сварка на ґрунті особистої неприязні. Росіяни були озброєні, український офіцер – ні. Він намагався втекти і сховатися в гуртожитку, однак його наздогнали і застрелили.

8 квітня 14 депутатів від Партії регіонів заявили про вихід з партії і фракції і створення опозиційної депутатської групи на чолі з Сергієм Тігінком.

8 квітня Мільярдер Ринат Ахметов вийшов до сепаратистів у Донецьку, закликавши їх вести переговори з владою. Бізнесмен заявив, що готовий бути посередником. При цьому він підкреслив, що якщо почнеться штурм будівлі Донецької ОДА силовиками – буде разом із людьми.

9 квітня Кандидата в президенти України Михайла Добкіна не пустили в будівлю Управління СБУ в Луганську для проведення переговорів, і зустріли агресивно, натовп ледь не розірвав його.

9 квітня Люди побили і вигнали „російського фашиста” Царьова з Миколаєва, куди він прибув для відвідин сепаратистів, яких розігнали народні ополченці.

9 квітня Парламентська асамблея Ради Європи проголосувала за негайне виведення російських військ із Криму у зв'язку з денонсацією угод щодо Чорноморського флоту.

10 квітня Мешканці Запоріжжя будують блокпости на в'їздах у місто, щоб перешкоджати візитам у місто проросійськи налаштованим активістам з інших регіонів країни, а також з Російської Федерації.

10 квітня Парламентська Асамблея Ради Європи позбавила російську делегацію права голосу до кінця 2014 року. За таке рішення проголосували 145 членів ПАРЄ з 188 присутніх.

12 квітня У Слов'янськ прибули кримські „зелені чоловічки” і одразу

Петро Андрусечко, Слов'янськ

» взяли в полон двох журналістів, а також захопили управління міліції.

13 квітня Рада нацбезпеки та оборони розпочинає широкомасштабну антитерористичну операцію із залученням Збройних сил України.

13 квітня У Слов'янську озброєні в камуфляжі розстріляли людей впритул. Поранених занесли у міську лікарню.

13 квітня У Харкові люди з бітами і георгіївськими стрічками напали на прихильників єдиної України біля пам'ятника Шевченку. Згодом 500 людей з георгіївськими стрічками прорвалися та територію міськради і заблокували будівлю.

13 квітня У Слов'янську, внаслідок проведення антитерористичної операції, є вбиті і поранені з обох боків – українських силовиків та сепаратистів. З українського боку вбито одного і 9 поранено, втрачено сепаратистів більше, однак немає точної інформації.

14 квітня Кандидата у президента Михайла Добкіна облили зеленкою та посипали борошном. Це сталося неподалік студії каналу ICTV, де політик мав взяти участь у програмі „Свобода слова“. Він утік від мітингувальників без краватки.

14 квітня Лідер „народних ополченців“ Слов'янська Вячеслав Пономарьов звернувся до президента Росії Володимира Путіна з проханням втрутитися в ситуацію на Донбасі.

14 квітня Рада ЄС схвалила рішення Єврокомісії в односторонньому порядку знизити мита для українських товарів на європейському ринку. За оцінками експертів – це негайне підвищення на 500 млн. євро для українського бізнесу.

14 квітня Сепаратисти-кримінальники захопили управління МВС у Горлівці при допомозі більшості самих міліціонерів.

14 квітня Податкова арештувала рахунки „сімейного олігарха“ Сергія Курченка на \$700 мільйонів.

15 квітня Верховна Рада ухвалила закон про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України.

15 квітня Почалися реверсні поставки газу німецькою RWE в Україну через Польщу. Згідно з угодою, обсяг поставок може скласти до 10 млрд. кубометрів на рік.

„Правий сектор“: легенда і реальність

» „Правим сектором“ лякають і захоплюються. Це словосполучення за кілька місяців української революції зробилося відомим, без перебільшення, усьому світові. Та після скинення режиму Януковича стає дедалі важче сказати, чи стоїть за великим міфом про „Правий сектор“ щось більше, аніж власне міф.

В Україні, не кажучи вже про закордон, досі далеко не всі знають, що історично „Правий сектор“ не мав чіткої структури й чіткої стратегії дій. Навіть своєю назвою цей рух завдячує випадку. В ніч на 25 листопада 2013 року, під час іще цілком мирного й нечисельного Євромайдану, міліція накинулася на кількох активістів, котрі для захисту від дощу розгорнули великий шмат поліетиленової плівки. Як вважається, силовики сприйняли це за спробу розбити намет. За „канонічною“ версією, яку нині подає й відповідна стаття української „Вікіпедії“, в цю мить український політик Володимир Стретович, що саме виступав із трибуни, вигукнув: „Тримайте правий сектор!“, закликаючи активістів захистити правий фланг мітингу.

Дитя випадковості

Молодь націоналістичних переконань на Євромайдані першою почала об'єднуватися „знизу“. І назва зі словом „правий“ цілком пасувала їм з ідеологічної точки зору. 30 листопада, в ніч жорстокого розгону Євромайдану, саме ПС чинив опір (порівняно незначний) бійцям внутрішніх військ та „Беркута“, кидаючи в них тліючі головешки з бочок, у яких горіли багаття для обігріву маніфестантів. Тоді офіційні особи заявили, що зачистити Євромайдан (нібито заради встановлення новорічної ялинки) планували без насильства, але ультраправі навмисне спровокували силовиків. Свідчення самих маніфестантів на цю тему, зазначимо, дуже розходяться.

Активісти ПС із гордістю стверджують, що брали найактивнішу участь і в усіх подальших заворушеннях. Зокрема, вони приписують собі силові дії проти кордонів внутрішніх військ під Адміністрацією президента

1 грудня, куди прийшли тисячі киян, обурених побиттям Євромайданівців. Хоча насправді лише після цього ПС остаточно формується як „бойова“ організація. Її ядром стають бійці, що після зачистки Майдану 30 листопада відступили до Михайлівського монастиря й закріпилися там, а в наступні дні розпочали тренування з силової протидії шеренгам міліції при розгоні акцій протесту. Незабаром кадри цих тренувань – „стінки“ парубків із саморобними щитами й кийками – потрапили в ЗМІ та дали владі можливість розповідати про нібито масовий наплив до Києва „тренованих бойовиків“ (зазвичай коментатори натякали, що цих „бойовиків“ тренують ні більше ні менше як американські спецслужби).

ПС взяв на себе відповідальність і за перехід вуличного протистояння в „гарячу“ фазу 19 січня, коли на столичній вулиці Грушевського маніфестанти вперше атакували камінням та „коктейлями Молотова“ силовиків, які перекрили доступ до урядового кварталу. Зокрема, 4 лютого в інтерв'ю „Українській правді“ про це заявив лідер ПС Дмитро Ярош. Водночас тоді бойове крило організації вже було організаційно оформлене як 23 сотня Самооборони Майдану й мало координувати свої дії з „комендантом Майдану“, нинішнім секретарем Ради нацбезпеки й оборони Андрієм Парубієм. Високо оцінюють бійці ПС і свою роль у вуличних боях 20–22 лютого. Хоча, наприклад, 26-річний Володимир Парасюк, котрий уславився тим, що прорвався до сцени Майдану і закликав активістів штурмувати урядовий квартал аж до відставки Януковича, за його власними словами, членом ПС не був.

Слідами Бандери і Леніна

„Правий сектор“ як рух від початку був класичною „парасольковою“ структурою, що об'єднувала цілу низку автономних націоналістичних організацій: Українську національну Асамблею (УНА), „Тризуб“ ім. С.Бандери, „Чорний комітет“, „Білий молот“, „Патріот України“, Соціал-національну Асамблею та інші. Фактичний лідер руху Дмитро Ярош, котрий попервах, утім, називав себе „співкоординатором“, описував їхню

Фото: Іво Докупілі

Активісти ПС із гордістю стверджують, що брали найактивнішу участь і в усіх подальших заворушеннях. Зокрема, вони приписують собі силові дії проти кордонів внутрішніх військ під Адміністрацією президента 1 грудня, куди прийшли тисячі киян, обурених побиттям євромайданівців. Хоча насправді лише після цього ПС остаточно формується як „бойова“ організація.

націоналістичну ідеологію з посиленням на Степана Бандеру так: „(Наше ставлення) до тих неукраїнців, котрі розуміють прагнення українців вибороти свою національну державу, прихильно до цього ставляться і допомагають у боротьбі – прихильне; до тих, котрі займають нейтральну позицію, але не перешкоджають нашій боротьбі – нейтральне; лише до тих, хто заперечує право українців бути державною нацією і протидіє нам – вороже“.

Це, як відомо, не завадило російським ЗМІ зробити з ПС жупел, яким до паніки налякано чимало людей і в південно-східних регіонах України. Зокрема, озброєні та керовані російськими спецслужбами сепаратисти на Донеччині постійно заявляють, що „захищають мирних мешканців“ саме від ПС, який, мовляв, буквально вбиватиме лише за використання російської мови. Популярною в регіоні є і теза про те, що новосформована Національна гвардія всуціль складається з „бойовиків“ ПС.

Обидва твердження не витримують критики. Автор цих рядків досить багато спілкувався з рядовими активіс-

тами ПС наприкінці січня – на початку лютого. Значна частина тих, хто закидав міліцію камінням і вогнем, спілкувалися винятково російською. Що до Нацгвардії, то тертя з нинішнім керівництвом силових структур аж ніяк не сприяє участі ПС у її формуванні. До того ж, за офіційними даними, до Нацгвардії, кількість якої встановлена в межах 20 тис. осіб, зголосилися близько 60 тис. українців. Між тим, у вже згаданому інтерв'ю Ярош заявляв, що в сутичках на Грушевського брали участь лише до 500 його соратників, а загальна кількість бійців коливається в межах 4 тис. Слід мати на увазі, що пан Дмитро при цьому об'єктивно був зацікавлений перебільшити підконтрольні йому сили. Зрештою, під час написання цього матеріалу прес-служба ПС повідомила авторові, що створена на базі ПС політична партія нараховує лише 10 тис. членів.

Що стосується „бойовиків“, з якими ми спілкувалися на барикадах, то, як правило, це була студентська молодь, чий погляд на політичну боротьбу часто нагадували знайомі з історичних праць погляди російських більшо-

16 квітня 300 людей, які зібралися біля воріт військової частини в Маріуполі і вимагали від військових „поділитися зброєю“, почали закидати частину коктейлями Молотова. У відповідь військові відкрили вогонь. 3 бойовиків вбито, 13 поранено, 63 затримано.

16 квітня З початку заворушень на сході українські силовики затримали 23 кадрових офіцерів Головного розвідувального управління Росії.

17 квітня Депутата міськради Володимира Рибак викрали у Горлівці під час мітингу. Депутат представляв у Горлівській міськраді партію „Батьківщина“.

17 квітня Парламент ухвалив закон про суспільне телебачення і радіомовлення в Україні.

17 квітня У Слов'янську сепаратисти захопили місцеву телевежу і вимкнули українське ТБ, включивши російські канали.

17 квітня Зона вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом повинна запрацювати з 1 листопада поточного року.

17 квітня Президент Росії Володимир Путін назвав південний схід України Новоросією і хоче гарантій для російських і російськомовних громадян цього регіону. Він заявив, що вважає українців складовою російського народу. Зокрема, Путін сказав, що бажання посварити Україну і Росію, „розтягти єдиний по суті народ уже є предметом міжнародної політики протягом століть“. „Там, де процвітає націоналізм і навіть відроджується неонацизм – це західні частини України. Частково вони перебували в Чехословаччині, частково – в Польщі, в Угорщині. І ніде і ніколи вони не були повноцінними громадянами цих країн. Це щось там усередині в людей дозрівало“, – сказав він. При цьому Путін вперше визнав, що „зелені чоловічки“ в Криму були такі російськими військовими.

18 квітня Влада Дніпропетровської області на чолі з бізнесменом Ігорем Коломойським запропонувала від тисячі доларів за здачу зброї, а за передачу владі російських найманців по 10 тисяч доларів. Окрім того, під крилом мільярдера-губернатора формуються добровільні батальйони „Дніпро“ та „Донбас“ на захист цілісності України.

18 квітня Сепаратисти в Слов'янську оголосили полювання на людей, які говорять українською. Про це заявив

► лідер сепаратистів Слов'янська В'ячеслав Пonomарьов.

18 квітня Кримських татар, які проживають в АР та відмовляються від російського громадянства, звільняють з роботи. Про це в ефірі „Громадського телебачення” розповів народний депутат Мустафа Джемільєв.

21 квітня На Дніпропетровщині вже виплатили гроші за затримання вісьмох сепаратистів – по 10 тисяч доларів за кожного. Всього на блокпости в області наразі доправлено 11 підозрюваних у сепаратизмі: шестеро затримані на території Донецької області, четверо – Луганської, один – Харківської. Як уточнив Лисенко, всі вони є громадянами Росії.

22 квітня У міліції підтвердили, що тіло одного з двох загиблих, виявлених у річці Торець біля смт. Райгородок Донецької області, належить депутату Горлівської міськради від партії „Батьківщина” Володимиру Рибаку, якого раніше викрали. Інший загиблий – юнак-активіст із Києва. Обоє чоловіків перед смертю катували. Відомо, що до цього є причетним „народний мер” Слов'янська Пonomарьов, а також підполковник Ігор Безлер, який проходив службу в ГРУ.

22 квітня Лідеру кримськотатарського народу Мустафі Джемільєву без пояснення причин заборонили в'їжджати в Росію і Крим до 2019 року.

23 квітня Українські прикордонники заявляють, що з початку конфлікту на російсько-українському кордоні вже вирило та оснащено понад 600 км ровів. Загалом протяжність спільного наземного кордону – 2 295 км.

23 квітня Глава МЗС РФ Сергій Лавров підтвердив, що Росія направила на російсько-український кордон додаткові війська. „Якщо інтереси російських громадян буде прямо порушено, я не бачу іншого виходу, окрім як відповісти відповідно до норм міжнародного законодавства”, – дипломатично пригрозив Лавров війною.

25 квітня У Слов'янську терористи захопили автобус із військовими інспекторами ОБСЄ. До місії входять вісім осіб: четверо громадян Німеччини і по одному представнику з Чехії, Данії, Польщі та Швеції.

25 квітня В рамках другого етапу антитерористичної операції бійці Нацгвардії заблокували Слов'янськ.

25 квітня 68% українців схильні вважати, що країні необхідні

► виків початку ХХ століття. Останні, як відомо, готові були підключатися до „буржуазних” акцій протесту, розхитуючи державний апарат, після чого намагалися, за висловом Леніна, „підібрати владу”, що лежала під ногами. Більшовикам це врешті-решт вдалося. Про ПС так наразі не скажеш. Однією з очевидних причин є підвищена миролюбність значної частини українців, яку (поки що) не вивірила навіть російська агресія. Але можна навести і ще низку причин.

„Паперовий тигр”?

ПС, як уже сказано, перебуває в глибокому конфлікті з керівництвом силових структур країни й персонально з в. о. міністра внутрішніх справ Арсеном Аваковим. Особливо цей конфлікт загострився після загибелі лідера західноукраїнського крила ПС Олександра Музичка („Білого”). В Росії його, як і Дмитра Яроша, з помпою „оголосили в розшук” за злочини, нібито скоєні ще під час російсько-чеченської війни 90-х років (слід зазначити, що обидвоє дійсно там побували). В Україні радикальні патріоти вбачали в „Білому”, що наводив лад у Рівному, хизуючись вогнепальною зброєю, чи не єдину надію на відсіч російській агресії на тлі „зрадництва” офіційної верхівки держави.

В ніч на 25 березня група спецпризначенців МВС спробувала затримати „Білого” та кількох його компаньйонів у ресторані під Рівним в рамках порушеної 8 березня кримінальної справи щодо злісного хуліганства та перешкоджання роботі правоохоронних органів. У ході спецоперації Музичка застрелили. При цьому міліцейські чини спочатку твердили, що підозрюваний першим відкрив вогонь, а потім – що випадково застрелив себе сам. Звісно, така поведінка аж ніяк не додавала віри їхнім словам.

З іншого боку, сам загиблий був украй неоднозначною особою, поміченою в спробах здирництва „іменем революції”. Понад те, за ПС водилися й гірші гріхи. Так, ще в ніч на 2 березня під Києвом невідомі розстріляли пост ДАІ й забрали зброю вбитих міліціонерів. За два тижні в цій справі затримали активістів „Білого молота” – організації-члена ПС. Утім, Дмитро Ярош заявив, що „Молот” (маргінальну організацію з відверто расистським духом) на той час із ПС уже виключили. В середовищі ультраправих відтоді ширилися чутки про „змову” Яроша

з владою. Подейкували, нібито він сам і здав силовикам убивць ДАІшників. Висловлювалися думки, що це необхідно було йому для політичної кар'єри. Справді, 22 березня „Правий сектор” став партією (водночас зберігся і однойменний громадський рух). А на початку квітня Яроша зареєстрували кандидатом у президенти України.

Разом із тим, є й ті, хто звинувачує Яроша та його оточення не в радикалізмі, а, навпаки, в роботі на... Росію. Мовляв, яскраві акції насильства та скандали влаштовуються з метою дискредитувати українську революцію. Олії у вогонь таких чуток підливають дивні моменти з життя самого пана Яроша. Так, досі незрозуміле походження 2,5 млн. гривень, які Ярош, як і кожен зареєстрований кандидат, згідно із законом вніс у заставу для участі у виборах. Сам лідер ПС у своїй декларації вказав лише... 800 гривень річного прибутку. Ще більшою таємницею оповита поява Яроша в Адміністрації президента Януковича 20 лютого, на початку вуличних боїв. Факт такого візиту вплив після того, як до преси потрапив журнал відвідувань канцелярії президента-втікача. Лідер ПС із цього приводу сказав лише, що Янукович нібито пропонував йому „зупинити кровопролиття”, але він, Ярош, заявив, що мир можливий тільки після відставки Януковича.

Сьогодні знаменитий ватажок „Правого сектора” практично не веде помітної виборчої кампанії, хоча регулярно виступає із закликами дати відсіч російським загарбникам у східних регіонах. Його соратники, втім, не виявляють особливої активності й на цьому напрямку. При цьому вони не вдаються й до радикальних дій проти влади, яку, однак, продовжують звинувачувати в „зраді”. 1 квітня, після інциденту на Хрещатику, в якому активіст ПС поранив із травматичної зброї двох членів Самооборони Майдану, міліція змусила ПС полишити готель „Дніпро” в центрі міста, де до того знаходився їхній штаб. Радикали опору не чинили, й навіть залишили зброю. Відтоді „Правий сектор” дедалі більше сходинить на маргінес великої політики. І, принаймні на сьогодні, виглядає потужною та загрозливою силою хіба що в очах далеких від українських реалій російських обивателів та заляканих російською ж пропагандою кримчан і донецчан.

Олександр Михельсон, Київ

Тимошенко vs Порошенко: Україна обирає президента

➤ Президентські вибори, які мають відбутися 25 травня в Україні, увійдуть до історії як унікальні. По-перше, занадто коротка кампанія. По-друге, проходить вона в умовах неоголошеної війни. І, по-третє, можливо, ми вперше обійдемося одним туром.

У виборах беруть участь 23 кандидати. Як зазначають експерти, така величезна кількість нікого не здивувала б, якби не стислі терміни проведення кампанії. Претенденти на високу посаду не пошкодували навіть 2,5 мільйонів гривень задатку. Аби лише вирішити свої питання на виборах.

У кожного – свій резон

Зрозуміло, що переважна більшість з цих кандидатів – технічні. Про це говорить і голова правління Комітету виборців України Олександр Черненко. На його думку, у кожного з цих кандидатів – свої мотиви. Хтось бере участь у перегонах для того, аби дискредитувати інших кандидатів. Комусь важливо отримати імунітет від переслідувань на час кампанії та заявити про себе перед ймовірними достроковими парламентськими виборами. А хтось відверто заробляє на виборах, адже кожен кандидат має свої квоти у виборчих комісіях, якими потім можна вигідно „торгувати“.

Кандидатів могло би бути куди менше, якби не надмірні амбіції українських політиків. Так, наприклад Партія регіонів, у якій після втечі Януковича загострилися всі внутрішньопартійні протистояння, „розродилася“ аж чотирма кандидатами. Причому лише один із них – экс-губернатор Харківщини Михайло Добкін – це офіційний висуванець ПР. Всі інші – Сергій Тігіпко, Олег Царьов та Юрій Бойко – вирішили балотуватися самостійно. За що й „постраждали“: їх виключили з Партії регіонів.

Не склалося з єдиним кандидатом і в так званому „демократичному“ таборі. Віталій Кличко, на якого покладали великі надії, несподівано, перед самим початком реєстрації, зняв свою кандидатуру на користь народного депутата Петра Порошенка. Це рішення для багатьох було нео-

чікуваним. Натомість Віталій вирішив зосередитися на київських виборах і балотуватися на мера Києва. Нагадаймо, він уже двічі брав участь у подібних перегонах, і програв їх Леоніду Черновецькому.

Основним конкурентом Порошенка вважається экс-прем'єр, лідер „Батьківщини“ Юлія Тимошенко. Інтрига, чи буде вона балотуватися – зберігалася до останнього моменту. Кажуть, їй навіть довелося попроситися із частиною власної команди, яка відмовляла її від участі у виборах. Тепер Тимошенко вмовляють зняти свою кандидатуру на користь єдиного демократичного кандидата. Але Юлії Володимирівні кортить взяти реванш за програш у 2010 році. І це бажання, схоже, переважає логіку та здоровий глузд.

Кому війна, кому...

Юлія Тимошенко не просто не хоче знімати свою кандидатуру з виборів. Вона позиціонує себе як єдиного кандидата, з яким ладні говорити і домовлятися південно-східні регіони. Публічно „відмовившись“ від проведення виборчої кампанії, Тимошенко проводить майже весь час на Донбасі. Її команда навіть розробила пакет пропозицій для сепаратистів, які вона вручає керівникам груп, що захоплюють адміністративні будівлі. Сама Тимошенко це подає як початок великого компромісу, адже у її „протоколі взаєморозуміння“ йдеться про розширення прав регіонів, фінансову незалежність, а також – розширення повноважень російської мови.

Якщо Тимошенко зробила „діалог із сепаратистами“ основною фішкою передвиборчої кампанії, то інші кандидати не дуже поспішають відвідувати буремні регіони. Лише лідер Радикальної партії Олег Ляшко намагається використати східну тематику у своїй кампанії. До речі, перші біл-борди, які він розвісив по Україні, містили амбітний надпис: „Я поверну Крим Україні!“.

Гірше за інших доводиться кандидатам від Партії регіонів. У Донецьку і Харкові, в Одесі та Миколаєві їх зустрічають не дуже радісно. Це при тому, що ці регіони вважаються

позачергові парламентські вибори. Про це свідчить опитування, проведене під егідою Міжнародного республіканського інституту на початку квітня. В той же час серед лідерів політичних симпатій українців знаходяться партії „Солідарність“ Петра Порошенка та „Батьківщина“ Юлії Тимошенко – їх готові підтримати 16 та 15% відповідно. На другому місці – УДАР та Партія регіонів (9 та 8% відповідно). „Свобода“, „Радикальна Партія Олега Ляшка“ та Компартія, якби вибори проходили зараз, отримали б 4–5% голосів.

25 квітня Від юридичних і фізичних осіб в якості допомоги ЗСУ в рамках акції „Підтримай Українську армію“ на рахунки Мініборони надійшло вже більше 111,7 мільйона гривень.

25 квітня 84% українців вважають, що прийдуть або скоріше за все прийдуть на виборчі дільниці 25 травня. Про це свідчить дослідження Міжнародного республіканського інституту. Підтримка кандидата в президенти Петра Порошенка зросла у квітні, у порівнянні з березнем, до 29%. На другому місці знаходиться Юлія Тимошенко з 13%, на третьому – Сергій Тігіпко (6%) та Михайло Добкін (5%). Олег Ляшко та Петро Симоненко отримали б зараз по 4%.

26 квітня У Слов'янську невідомі захопили львівського журналіста, позаштатного кореспондента телеканалу ZIK Юрія Лелявського. Це вже 18-тий захоплений журналіст з початку квітня.

27 квітня Україна і Словаччина досягли домовленості про реверсні поставки газу в Україну. Словацька газотранспортна компанія „Eustream“ повідомила, що реверсні поставки газу за цим маршрутом можуть початися в жовтні і досягати трьох мільярдів кубометрів на рік. З березня 2015-го цей показник може зрости до 10 млрд кубометрів.

27 квітня Чемпіон світу за версіями IBF, WBA, WBO і IBO у суперважкій вазі Володимир Кличко відстояв свої титули, відправивши у нокаут австралійця Алекса Леапаї.

28 квітня У Донецьку на учасників маршу за єдину Україну напали люди в камуфляжі і з бітами. Люди з українською символікою розсіялися. Почалася бійка, люди розбіглися у двори. Їх наздоганяли і били. При цьому нападники кричали „Росія, Росія!“.

28 квітня Близько 12:00 на мера Харкова Геннадія Кернеса був

зроблений замах. Снайпер поцілив у легеню та печінку. Стріляли в спину. Йому зроблено операцію. Суд віддав Кернеса на поруки для його подальшого перевезення у лікарню в Ізраїлі. Його стан украй важкий.

28 квітня Терористи взяли у полон трьох офіцерів підрозділу СБУ „Альфа“ і планують обміняти їх на своїх раніше затриманих співників.

28 квітня Наступний рік може бути останнім роком, коли Україна купуватиме газ у Росії. Таку думку висловив кандидат на посаду президента, нардеп Петро Порошенко. За його словами, вже у жовтні Україна зможе отримувати реверсний газ зі Словаччини, а також має можливості видобувати власний газ, зокрема, сланцевий. У цьому має допомогти ЄС.

29 квітня Близько 2 тис. сепаратистів узяли штурмом будівлю Луганської ОДА.

29 квітня У Горлівці терористи захопили п'ять інкасаторських автомобілів „Приватбанку“ і розгромили термінал.

29 квітня Прем'єр-міністр України Арсеній Яценюк пропонує ліквідувати держадміністрації на місцях та позбавити президента низки функцій.

30 квітня Колишній президент України Віктор Янукович вкрав у держави понад 100 мільярдів доларів. Про це заявив генеральний прокурор України Олег Махніцький у Лондоні на Форумі з повернення викрадених активів. За його словами, частина цих коштів опинилася в європейських банках, частину вивезли до Росії.

30 квітня В.о. голови Адміністрації президента Сергій Пашинський запевняє, що зараз в Україні не працюють лише 5 окружних виборчих комісій. Три з них знаходяться у Донецькій області. Одна – у Луганській і одна – в Івано-Франківській, але вона не працює виключно з технічних причин. „Водночас сьогодні на нараді очільники цих областей запевнили нас, що відповідні комісії запрацюють протягом доби“, – додав він.

1 травня В.о. президента України Олександр Турчинов підписав указ про заходи щодо підвищення обороноздатності держави, який передбачає відновлення військового призову.

1 травня Виконавча рада Міжнародного валютного фонду (МВФ) схвалила дворічну кредитну

Юлія Тимошенко позиціонує себе як єдиного кандидата, з яким ладні говорити і домовлятися південно-східні регіони. Публічно „відмовившись“ від проведення виборчої кампанії, Тимошенко проводить майже весь час на Донбасі. Її команда навіть розробила пакет пропозицій для сепаратистів, які вона вручає керівникам груп, що захоплюють адміністративні будівлі.

цариною Партії регіонів. Експерти стверджують, що на східняків дуже вплинула втеча (читай – зрада) Януковича. Такого тут не вибачають. Отже, за свого лідера постраждали його соратники. Так, і Тігіпко, і Добкін, і Царьов відчували на собі народний гнів, коли їм в обличчя вилили „зеленку“. А останнього ще й добре відлупцювали, назвавши московським прихвоснем.

Менш помітний на тлі інших один із лідерів перегонів – Петро Порошенко. Із сепаратистами не домовляється, на прямі ефіри не ходить, і все, що про нього знають українці, це те, що

він зі своїх біл-бордів обіцяє „Жити по-новому“.

Оскільки сам Петро Олексійович відмовчується і вже вдруже ігнорує публічні дебати з Юлією Тимошенко, вона вирішила йти ва-банк. На самому початку кампанії вона, говорячи про Порошенка, відповідала жартами – мовляв, підтримує власника кондитерського концерну „Рошен“ тим, що кожного дня купує його цукерки.

Тепер риторика Тимошенко стала більш жорсткою. Вона напругу звинувачує опонента у зв'язках з олігархами. Зокрема – з одіозним бізнесменом, пов'язаним із

Фото: Іво Докуліл

брудними схемами „РосУкрЕнерго“ Дмитром Фірташем. Для Тимошенка вкрай важливо, щоб у голові кожного виборця склався чіткий ланцюжок: Порошенко–Кличко–Фірташ. Схоже, критикуючи опонента, лідер „Батьківщини“ буде бити в це слабе місце: мовляв, вона – єдиний „народний“ кандидат, тоді як Порошенко – ставленик олігархії.

Чи можливий один тур?

Поки що обвинувачення Юлії Володимирівни жодним чином не позначилися на рейтингу Петра Олексійовича. Навіть за його мінімальної активності він, якщо вірити соціопитуванням, утричі популярніший за Тимошенко. Так, за даними чотирьох авторитетних соціологічних інституцій – Центру Разумкова, КМІСу та груп „Рейтинг“ і „Социс“, якби вибори відбулися найближчої неділі, то за Порошенка проголосувало б 33% виборців, за Юлію Тимошенко – трохи більше 9%. Більше того: рейтинг „солодкого короля“ і надалі зростає. Експерти це пов'язують із тим, що його публічно підтримав Віталій Кличко, який користується симпатією багатьох українців.

Окрім Кличка, у команді Порошенка нині грає экс-міністр МВС, колишній політ'язень Юрій Луценко. Нещодавно він виступив із промовою щодо необхідності обрання президента вже у першому турі, 25 травня. На його переконання, одне з головних завдань Кремля – зірвати президентські вибори в Україні. Отже, якщо це „задоволення“ розтягувати на два тури, у росіян буде більше можливостей для різних провокацій. Більше того, у разі, якщо до другого туру вийдуть Порошенко і Тимошенко, це стане поганим сигналом для Півдня та Сходу: „нашого“ кандидата серед цього дуету немає. Це може спровокувати нові заворушення, якими обов'язково скористається Росія.

„Щоб перемогти Путіна, потрібно провести вибори в один тур“, – переконаний Луценко. Аргументуючи свою позицію, він апелює до Тимошенка. Адже якщо б вона знялася з виборів, прізвище нового президента стало б відомим уже 25 травня. Але Юлія Володимирівна дала зрозуміти, що не збирається йти на поступки. Коли їй вказують на явну перевагу Порошенка, вона відмахується: мовляв, на кожних виборах соціологічні опитування показують занижені цифри, які вдвічі-втричі відрізняються від реальних результатів голосування.

Втім, навіть за умови участі Юлії Тимошенко, у Петра Порошенка таки є шанси виграти у першому турі. Центр „Социс“ провів так звану „імітацію виборів“, взявши до уваги українських виборців, готових 25 травня прийти до виборчих дільниць. Виявилось, що за Порошенка ладні проголосувати 48% українців, тоді як для остаточної перемоги потрібно 50% плюс один голос.

Щоправда, залишається варіант, коли вибори взагалі не відбудуться 25 травня. За словами голови ЦВК Миколи Охендовського, це можливо, якщо в країні буде введено надзвичайний або військовий стан. Все залежатиме від того, хто буде зацікавлений у цьому зриві – як серед „братніх сусідів“, так і всередині країни. Більшість же політиків і експертів сходяться на тому, що Україні необхідно якомога швидше легітимізувати центральну владу, обравши законного президента – Верховного Головнокомандувача. Це стане бо-дай якоюсь гарантією від подальших зазіхань Росії.

Вікторія Чирва, Київ

Угоди stand-by для України в розмірі \$17,01 млрд.

2 травня З самого ранку розпочалася активна фаза антитерористичної операції у Слов'янську. В терористів відбиті всі блок-пости та основні стратегічні вогневі точки, в тому числі телецентр. Пізніше АТО успішно продовжилася в сусідньому Краматорську. Глава МВС Арсен Аваков заявив, що після того, як перший батальйон Нацгвардії позитивно показав себе у боях, буде сформовано другий батальйон Нацгвардії. Водночас під час АТО вбито 6 і поранено 12 українських військових та збито 2 гелікоптера.

2 травня Внаслідок вуличних боїв в Одесі між сепаратистами та патріотами України постраждали близько 200 людей, 46 загинули. Спочатку від вогнепальних поранень на вулицях загинуло 4 особи з проукраїнської сторони. Пізніше розгніваний натовп загнав сепаратистів у будинок профспілок, навколо якого точилися бої з використанням коктейлів Молотова. В будинку спалахнула пожежа, внаслідок якої загинули 42 людини. Міліція затримала 160 сепаратистів.

3 травня Службою безпеки України отримано докази у вигляді телефонних розмов щодо координації та безпосереднього впливу російської сторони на ситуацію навколо захоплення членів військової версифікаційної місії країн-учасників ОБСЄ.

3 травня 5 тисяч людей прийшли під кордон України та Криму, щоб зустріти Мустафу Джемілева. Люди прорвали кордон російських військових та прикордонників та пішли на українську сторону.

3 травня Внаслідок переговорів терористи відпустили заручників з місії ОБСЄ.

3 травня Луганський штаб „армії південного сходу“ оголосив відкрити війну та похід на Київ. Крім того, вони хочуть ввести комендантську годину на Луганщині з 23.00 до 6.00 і почати мобілізацію чоловіків. Також сепаратисти заборонили діяльність будь-яких політичних партій та громадських організацій.

4 травня Мер Харкова Геннадій Кернес прийшов до тяти і обіцяє повернутися в Україну.

A black and white portrait of Myroslav Dohinets, a man with a mustache, looking slightly to the right. He is wearing a striped sweater.

Мирослав Дочинець: „Шевченко постійно нас готує, мобілізує наш дух до боротьби“

» Літературні критики називають його то чарівником, то українським Коельо. Але сам він не довіряє критикам і якоюсь мірою від них, тобто від нас, намагається захиститися. Та це й виправдано, оскільки популярним він став не завдяки рецензіям чи інтерв'ю, а винятково завдяки своїм читачам. Саме вони купують книжки Мирослава Дочинця собі та на подарунок, саме вони розказують про ці романи одне одному. Популярність до письменника прийшла з книгами „Многії літа. Благії літа“ та „Вічник“. Розкуплені величезні накладу у 300 тисяч та 100 тисяч відповідно – просто фантастичні цифри для українського книжкового ринку. Високочолі знавці літератури, які почали цікавитися письменником лише зо два роки тому, вже після читацького визнання, прочитали його романи чи не останніми. Його твори подобаються густим письмом, афористичністю, близькою до народної мудрості, і практичними порадами на щодень, хоча хтось вбачає в таких порадах дидактику. Про найбільшу загадку слова, а також про Шевченківську премію, вручення якої перенесено до того часу, коли в Україні оберуть нового президента, ми розмовляємо з паном Мирославом.

Що для вас означає Шевченківська премія і чи зміниться ваше життя після її вручення?

Моє життя ніяк не зміниться. Це не ті чинники, які можуть міняти людей, принаймні мене. Я не стану ні кращим, ні гіршим від того, що отримаю цю премію. Те, що я мав своє, я його й матиму, його не відберуть і не додадуть. А гроші – принесені вітром, вони не для мого особистого користування, і з вітром мають піти... Хоча премія тішить. Фаулз говорив, що митці – дуже марнославні люди і це, мабуть, виправдано. Якщо робота оцінюється, це добре, тим більше в Україні, де так мало уваги до письменницької праці. Премія – це щасливий випадок, який збігся із читацьким розумінням, у тому числі з розумінням журі, тому це приємно.

Що означає для вас ім'я Шевченка? Яким зараз є його сприйняття?

Шевченко – медіум, який пізнав код нашої українськості й зумів його розшифрувати для нас же самих. „Кобзар“ – це наша Біблія. У ньому, як і в Біблії, ми знаходимо рецептуру життя і все, що нашому серцю і душі потрібно на щодень. Ми погані читачі, у тому числі й Шевченка, але коли нас притискає, коли з'являється особлива потреба в нашому духовному старанні, Шевченко стає тим, на що можна зіпертися. Виявляється, ні на що інше не можна покластися у цьому світі – ні на політику, ні на патріотизм, який вже продано й перепродано, ні на гроші, які постійно криза підмиває, – а тільки на слово нашого духу, нашого роду. Якраз воно і є – шевченківське слово. І воно завжди надзвичайно свіже, актуальне і помічне для людей. Бог тоді подарував нам нашого великого пророка, коли найбільше в Україні була така потреба, коли вона могла пропасти, могла загинути її мова. Тоді впала з неба насінина і проросла таким великим деревом, яким є його геній. І це велика гордість і радість, що ми не випадкове плем'я на цій землі, що ми сильна, велика, гарна, духовна нація, бо ми можемо родити таких людей.

Чи є різниця колишнього сприйняття Шевченка і нинішнього, чи зараз під час усіх цих буремних подій щось змінилося?

Шевченком завжди захоплювалися. Це феноменально, що тексти однієї людини стали популярнішими,

ніж народні пісні, думи та балади. Тоді люди неписьменні сприймали Шевченкові книжні вірші краще, ніж пісні, заучували їх напам'ять. Шевченко в цьому плані заступив фольклор. Зараз у нас відновилося довіра до його слова. Це довіра до великої його християнської лінії, потужної опірності злу, яке робиться нашому народові. Його помічність пророка. Виявляється те, що він говорив тоді, і за 150 років лишається потрібним. Шевченко постійно нас готує, мобілізує наш дух до боротьби. В Україні ніколи війна не припинялася, вона велася приховано. Це війна в чужорідному середовищі, бо ми були постійно підпорядковані чужому режимові. Зараз ми тільки звільняємося дуже важко і дуже напружено.

Як ви особисто святкуєте 200-літній ювілей Шевченка?

Читаю і перечитую його речі. Тим більше, зараз святкування трошки засмучене. Та він і не вимагав, мабуть, святкування. Він вимагав, щоб його приймали й читали. Шевченко й тоді скрушався, що дав українцям „Кобзаря“ і ніякого відлуння не відчував. Зараз його треба читати, приймати й учитися: це наш великий учитель. Він мене навчив головного – слово має викликати довіру. Не віру, не задоволення, не радість, не захоплення, не естетичні речі, а довіру. Тоді читач бачить, що це написано для нього, для його душі. І я приймаю це одкровення і намагаюсь його осягнути.

В інтерв'ю ви називаєте своїми вчителями Сковороду, Шевченка і Гоголя. І часто цитуєте барокових авторів, того ж Івана Величковського. Якщо говорити про конкретний період в літературі, то в якому часі вам найбільш комфортно перебувати?

Комфортно мало би бути у кожній добі: кожен час вимагає свого слова та завжди вносить свої корективи. Тому якщо це наше, це органічне, то воно нас живить. Але мені справді найкомфортніше саме у бароковій літературі, яка виникла на ґрунті великого європейського мистецтва, християнської доброчесності, естетичного строю слова, часом візерунчастого, суворого, але дуже елегантного за стилем. Ця література не забавка, не гра. То вже пізніше почалися трюки літературщини, з'явилася майстерність. А барокові

твори були посланням від серця до серця і від розуму до розуму. Це речі вічні, ці твори показують світові, що ми нація духовна корінням, дуже культурна і європейська нація.

А які європейські автори вам близькі?

Джон Фаулз, Томас Манн – це вічна класика. Манн залишається свіжим і сучасним, у нього не відчуваєш часових рамок. Люблю „Парфумера“ Патріка Зюскінда – це математика і хімія слова. Він автор одної книги, великий інтелектуал і сильний письменник. Мені дуже імпонують Умберто Еко, Бернгард Шлінк, Гюнтер Грасс. І Фолкнер, майстер і дослідник людського серця. Цей список можна продовжувати безконечно довго...

Звідки ця любов до літератури. Чи до цього якось доклалися ваші батьки? Знаю, що ваш батько відсидів шість років у ГУЛАГу за націоналізм...

Батько постраждав, і за літературну діяльність у тому числі, бо в нього в столі знайшли рукописи його віршів, його текстів: у юності, коли мав десь 16–17 років, він працював у газеті коректором... Великою мірою батько став моїм першим вчителем, і я навчився читати біля нього. Коли він був студентом-заочником філософського факультету, а працював робітником, я засинав у нього на плечі, а він читав філософів – Канта, Спінозу, Декарта, Фейєрбаха, Сковороду. Отак я мимоволі навчився читати. І це, мабуть, позначилося на моєму стилі.

Що для вашого батька означало „за націоналізм“?

Усе, що було супроти режиму, вважалося націоналізмом. Наприклад, писалися патріотичні тексти українською мовою, була в них якась патріотична організація, що займалася просвітницького роботою серед селян на Закарпатті, поширювала книжечки, листівочки – це все вважалося націоналізмом. „Як? Вони не приймають нову владу, нові порядки, нову мову – російську?“ А це все нав'язували. Вони ж – молоді хлопці-гімназисти, які мали дуже добру освіту. Закарпаття було тоді в європейській Україні, у Чехословаччині. І освіта давалася відповідна, і це накладалося на українськість. А російське сприймалося як вороже. Так він дістав був 25 років ув'язнен-

ня, але потім Бог поміг і він відсидів б із чимось років.

А хто ваша мати?

Уся моя родина – це вчителі. І мама все життя була вчителькою географії та історії. Вона дуже артистична людина і виразність її слова вражала мене з дитинства. Вона не просто розповідала, а переповідала якісь події, як маленьку виставу: мімікою, інтонацією. Мене вражала сила і влада цього слова і краса того, як цікаво це можна передати, а не просто переказавши побутові факти. Це своєрідна творчість, і це теж позначилося на моєму виборі.

Мій один знайомий, проста людина, вірить в існування ваших персонажів, зокрема, головного героя роману „Криничар“.

Я теж майже повірив у їхнє існування (сміється).

Він уважає, що це справді щоденник, який ви лише видали...

Це і є сила слова. Як кажуть, книга – це нереальний світ, який наповнює новим вищим змістом реальність. Це і є сила літератури.

Моє запитання про те, як вам вдається так містифікувати твір, що люди починають вірити у реальність героїв. Тобто, як цей процес відбувається? У яких умовах ви працюєте? Сідаєте за письмовий стіл і...

Ні, не за стіл, я перебуваю там, усередині. У тому місці з тим героєм, і я сам є ним, я відчуваю, що він може сказати, що не може сказати. Я відчуваю запах довколишнього світу, той стан та енергію. Якщо цього немає, то не буде довіри до слова. Це буде просто оповідка, якась баєчка, нанизання слів. Якщо не бути там тоді-то, у тому місці, не бути тим, хто передає це все, то ніхто вам не повірить. У чому полягає магічна загадка слова? Коли є перевтілення, між рядками з'являється особливе відчуття присутності, та сама хімія. Проза повинна мати кристалічну математичну решітку, що означає відчуття міри і пропорції, щоб не було нічого зайвого там, і щоб там була присутність цієї біохімії, цих запахів, що передають ту картинку. Це речі метафізичні.

Дехто складає план роману...

Як це можна складати?! Я коли починаю книжку писати, то дуже довго до

неї підходжу, місяцями. Я намацую тональність, ритміку, енергію, нову форму, нові знаки. Коли починаю писати, здається, я пірнаю туди і знаю, як воно розгортатиметься, чим буде закінчуватися. Але завжди виходить так, що герой починає вести мене, і я йому довіряюся, і це зовсім нова дорога, нові пригоди, нові пізнання. Так робляться мої книги.

Ваші книги часто називають романами-вихованнями...

Я би сказав, що це самовиховання. Це процес духовного самопізнання.

А чи ви потребуєте навчати і змінювати людей, передавати знання?

Ні. Хто я такий, що маю це робити? Я не вчитель, а учень. У мене всі в родині були вчителями, а я із жахом припускав, що можу бути вчителем. Я би не знав, чого вчити, бо я сам не знаю, як читини, як що робити, як писати. Усі мої книги – навчання, конспект якогось нового пізнання, і я це роблю через слово, і виявляється, що це цікаво й іншим. Я не вчитель, не суддя, а учень. Я не міг би вчити, бо остаточної істини нема, її постійно треба здобувати, треба до неї підходити, а потім сумніватися і шукати далі.

А як учень ви дослухаєтеся до погляд літературних критиків?

Звичайно, що ні. Критики не є основні вчителі. Хто сказав, що критик має бути остаточною інстанцією? Скільки є тих критиків? А читачів у мене сотні тисяч і кожен із них є моїм критиком і співавтором водночас. Ми пишемо тільки половину книги, а половину дописує читач – так казав один письменник. А чому критика має бути останньою інстанцією? Критика – це суб'єктивні речі, і вона мене навіть не цікавить. Мене може цікавити читачський погляд критика. Але я ніколи не буду писати по-іншому, якщо так скаже критик. Це дивна позиція „я б на вашому місці зробив так і так“. А ви беріть олівець у руки і робіть, як би ви зробили на своєму місці. Я не смію в письмі бути іншим, ніж я є, бо творчість полягає тільки в єдиному – у свободі своєї реалізації. Ти сам принесеш чистий продукт, інколи не прогнозований навіть для самого себе. А критики взяли і збили нас з пантелику. Як критики нас вчили в школі? „Гоголь цим хотів сказати... Гоголь наголошував...“. Нічого він не наголошував,

нічого він не хотів сказати! Він це написав і все, а ти читай і сприймай! Як сприймаєш, таким воно і є для тебе.

Над чим ви зараз працюєте?

Над собою, я завжди працюю тільки над собою.

А якого нового тексту від вас можна чекати?

Я не люблю це слово – „текст“. Це синтетика – текст. Твір – це більше ніж текст. Я приміряюся до однієї роботи, уже місяцями. Я збираю матеріал, придивляюся, слухаю світ, і мені час від часу щось підкидається, я це занотовую, складаю у течку. Воно набухає, назбирується. Уже є варіантів із тридцять назв, але жоден із них не підходить. Коли воно ще не вляглося, воно ще не вибухнуло, я ще не пишу. Але це робота важливіша, ніж коли ти сідаєш і починаєш писати. Тоді вже ти пишеш постійно і кожен день, бо є вже якесь русло і по тому руслу ти ідеш. Це робота серйозна.

Мирослав Дочинець

Воскові персні

Уривок із нового роману „Світован“

» Небіжчиця лежала посеред хати на столі. Деревище було встелене кучерявою пахучою стружкою, тіло вкрито білим мереживним покривалом. Голова в хустці сивого кольору. Руки на грудях, на двох пальцях – воскові персні. Ознака того, що вмерла дівкою, незайманицею. Строге мармурове обличчя майже без зморшок, хоча мала далеко за сімдесят. Збоку, на ладі, жінки читали „Псалтир“. Книгу передавали одна одній. Та, що приймала її, підводилася і вмочувала пальці у воду. Тягучі речитативи псалом тріпотіли під сволоком, як зграя нічних метеликів. Тоншала непрочитана решта книги, і тоншали, загострювалися при опливі свічці риси обличчя покійної. В синіх сутінках воно молодшало, матово світилося.

Заходили знадвору люди. Свічка кліпала до кожного. Чоловіки ребром долоні хрестили „смирть“, приплющували очі і виходили. Жінки нахилилися і щось шептали над труною. Незаміжні дівчата торкалися воскових перснів і зводили очі д’гори. За останньою вийшов і я. Посеред двору горіла ватра і на тринозі кипів великий казан. Жінки-сокачки патрали курей і кидали у вариво. Тут же, на довбні, сікли зеленину, моркву, каралаби, розкачували тісто з яйцями і різали на тонку локшину. З пахучої пари стирчали жовті, як віск, півнячі ноги. Збоку грівся лист бляхи, на нього насипали жмені цукру і збризкували соком м’яти. Цукор закипав у сльоду льодяників. Їх кололи на друзки і роздавали дітям. В печі під айвою пеклися баники – довгасті пироги з горіхами, сиром і маком. Змішані пахощі страв і печива навально ходили двором.

Тут-там порскав смішок, зривалося гикання. Дітваци-підлітки дістали десь віжки і за хатою купками почали перетягуватися, з вищанням падали в траву. Старші бавилися в інше. Один тримав на колінах шапку, інший ховав у ній обличчя, а хтось підбігав і бив його ззаду. Якщо вгадав хто, той „нюрився“ в шапку. Коли стемніло, в ігри втягнули й дівчат. Вигребли вугілля з ватри, замасили руки. Підбігали до дівчат і чорнили їм обличчя. Ті не кидалися до мийниці, почергово підводилися з лавки і вказували пальцем на зловмисника. Хлопець підходив і губами стирив сажу з їх щік, шиї. Відтак дівчата мали „відбілювати“ їх...

Потім на вигоні замиготіли вогники, червоно підсвічуючи збуджені обличчя. По колу ходила запалена скіпка. Обережно, затуляючи долоньками, передавали її з рук у руки. Бо як загасне в якоїсь дівчини, вона мусить обцілювати всіх хлопців. А за хлопцями ревно стежили свої, щоб нишком не дув на вогник, бо тоді всі цілунки зривав він. Ялинові лучини тріщали, перебиваючи звук невмілих юнацьких поцілунків. А в світличці своїй лежала баба-дівка, наравду вже студена, і шал цих ігор, видно, довершував її мирську невтоленість, недолюбленість. Як останній поклін грішного світу.

Чоловіцтво сиділо кружка під шопою. До них винесли з льоху відерце – пронизливо запахло ізабеллою. Горнятко пішло колом. Посередині, на поліні, сидів „Іван-пан“ і зачерпував вино. Той, хто брав питво, казав щось про нього: „Який з нього пан? Ліс заліз йому

в городець, а він дітей за хворостом жене“. Випивав, струшував краплі на солом’яну потеруху й передавав посудину далі. „Який з Івана пан? Сорочка зимою і літом – одним цвітом...“ „З Івана пана? А хто нам так сокири і мотики закалить?..“ „Не пан він своїм рукам, бо за паленкою тягнеться. Не пан голові, бо за чужими невістками думає...“ „Так запанів, що на гостинки ходить, а сам не кличе...“

Про мертвого говориться лише добре. А про живого – навпаки. Щоб смерть не дочулася про його чесноти й не забрала дочасно. Так ці дроводіли весело й завзято, під винну чашу, промивали одне одному кістки. І що більший ліпили на бідолоху гріх, тим гучніше сміялися разом із ним. То було якесь прилюдне очищення. Очищення сусідством смерті, яка прийшла не до них.

Жінки розносили паруючу курятину, присолену й приперчену паприкою. За тим – поливку з котла, в мисках блищали проти місяця дрібні монети жиру. І кожному підносився на виноградному листку шматок баника, що стівав на пальці солодкою начинкою. Доївши печиво, ми обсмоктували ті листки. Біля мене, зігнувшись, сиділа дрібненька бабуса, цюкала гострою бороною об коліна, примовляючи:

Марто, Марто, списана карто.

Дівце-сестрице, серця царице.

Невінчана жоно, няньова дочко,

Допливла до межі живота твого бочка.

Дивна то була молитва-пісня. Молитва чулого серця. Я наважився запитати її, чи Студена – це прізвище померлої.

<...>

Чування тривало. Мабуть, ніхто з дроводів тої ночі не склепив очей. Ніч дніла в налитий місячним сяйвом ополонці, відвойованій від лісу людьми. А вдосвіта, коли перші промені пронизали різьблені крони дубів, я побачив, як над подвір’ям тричі хитнулася біла домовина. Вона була збита з дубових клепок і пливла на людських плечах, як кораблик-бочка. Пливла в оту ріку, куди стікаються всі потічки цього світу. Всі присутні мужчини, від найменшого до найстарішого, намагалися бодай пучкою діткнутися до неї. Пишне мереживо закривало обличчя небіжчиці, і над ним здійснювали лише руки – жилаві, спрацьовані, але гарні. З восковими перснями на пальцях. Один її, а другий вона несла тому, кому за життя не встигла надіти.

(„Бо немає повноти в самотності. Лише в парі“).

Студена Марта...

Ніхто з цього похорону не ніс студинь у серці.

Ми поверталися в сутінках. Я боявся, що зіб’ємося з дороги. До того ж старий підштовхнув мене вперед: „Учися ходити в бездоріжжі, видіти в темряві“. Я нечувся, як очі звикли до лісового мороку. Помагали його розмірені напутьта за плечима: „Збий дух, зніми напругу зі шкіри – і вчуєш тепло від дерев збоку. За сим теплом можна ходити навсліпачки. А ще люфт легенько протяжить прогін стежки, тягне за собою... І шум листя,

» вільний чи приглушений, теж дає направу... І різна твердість під ногами. Нога сама вибирає, як їй легше ступати. Вовк не має поводирів... Але зараз стане видкіше – пробудяться світляки, надходить їх час”.

І справді, коли дорога збігла у вільгий яр, в очах замерехтіли тисячі вогників. Наче небо впало на землю, зірки лежали під ногами. Від них синюватим серпанком хиталося між деревами бліде сяяння. Деінде світилися також гнилі пні, нарости на стовбурах, жаби, пташині гнізда і яйця мурах. Ніч увімкнула живу ліхтарню.

Ми йшли, як уві сні. Хода була необтяжливою, а думки легкими. Може, тому я й наважився запитати його про таке:

– Що є смерть?

Його це не здивувало. Людину, яка давно до всього готова, не дивує ніщо. Так, він не боявся цього. Яюсь раніше я запитав його, чи думає він про смерть. Він сказав: „Всього-на-всього лише кожного дня, кожної години. Що б ти не робив, дивися на кінець. Тоді кінець не буде лякати, а буде віддалятися”. Тепер же намагався пояснити непояснюване.

– Раніше я гадав, що смерть – се кінцева втома. Народження на світ утомлює. Людина все життя живе з тою втомою. Втоплюється й відновлюється, втоплюється й відновлюється. Щодня ми воскресемо зранку для нового дня. І щоночі помираємо на сьогодні... Отже, смерть є дуже важною для життя, оберненим його боком. Без неї немає воскресіння. Та смерть не є останнім владикою. Якби так, то всі вмирали б однаково і в одних літах. Так, як народжуються. А зі смертю виходить інакше: одних доля вбиває, другі тяжко мучаться перед кончиною, треті відходять уві сні, четверті – за темних обставин, п’яті – з власної волі... Виглядає, що смерті взагалі немає, що се Життя продовжує свій дивний перехід. Чи не є смерть оруддям у руках Життя? Чи не хоче воно сим останнім проявом, що тягнеться, буває, роками, щось сказати нам важне, чогось навчити? Як і тою ж хворотою. Може, якраз увесь перебіг нашого земного трибу і є довгою, клопітною підготовкою до приємнішого існування – Вічної Благодати?! Знаю одне: потаємні смертні речі – не наша жура. І вони не повинні множити наш смуток... На

моїх руках померла добра сотня людей. Я не можу назвати їх бідолашними, бо ніхто з них у смертну хвилину не мав страху смерті. Страх був раніше, коли вони жили, сподівалися ще на життя. А тоді, в сей страшний, здавалося б, момент, вони переходили в засвіт із полегкістю, навіть із подобою втіхи... Що я хочу виснувати з цього? Не думаймо про тягар життя, думаймо, як плисти. Риба не думає про надійність плавників і міхура. Риба пливе. Бо їй належить плисти. А нам – провадити життя в трудах і радощах... Хто збагнув вагу життя, ціну радості, той смакує кожду мить, кожду дрібничку. Коли зіллешся з сим світом, то зрозумієш, що ти завжди був і будеш на віки вічні. Як і сей світ. Ти навчишся не спішити, радіти кожній хвилі проживання, як проникливій молитві, як любовом, як ковткові доброго вина, як солодким снам... І сі хвилі будуть дедалі подовжуватися, гуснути, вливатися повнотою радості в серце. І ти врозумієш, що вони непроминуші. Вони в тобі, а ти в них. У сьому наша вічність, невмирущість нашої душі...

– А що буде з нами після смерті? – запитав я, обмираючи нутром.

– Що? А ти озирнися й згадай, що було з тобою до народження. Те ж саме... Довірай тому, що стається з тобою, а не тому, що станеться. Думай про те, що хочеш мати, а не про те, чого не хочеш. Се зберігає і множить сили. Наша доля в Бога на колінах. Немає в Нього нічого ліпшого за наше мізерне життя. Хоч як би кожен із нас його гупо не верстав. У Бога немає мертвих, синку...

Я йшов темним лісом з похорону, а, здавалося, – біг світлою стежкою нового народження.

По якомусь часі він обізався знову:

– Коли ми сягнемо кінця свого тривку, єдине, що матиме якусь вагу, – се та любов, яку ми віддали й дістали. У своїй подорожі в наступний світ єдине, що ми зможемо взяти з собою, – се любов. Єдина річ, яку залишимо в сьому світі, – се любов. Якщо її немає, то померлі забуті ще до смерті... Одначе залишмо мертвим їх спокій, а живим надію. Як мовиться: мертвому гріб, а живому хліб...

Коли ми підходили до свого Горового гнізда, на сході світова зоря вже перемагала місяць.

Пісенна „шевченкіана“: інтерпретація без пафосу

➤ 200-річчя Тараса Шевченка цьогоріч, завдяки Євромайданові, набуло нових позаформатних рис. Чиновницькі директиви: якого Шевченка маємо співати, читати, дивитися, – залишилися в офіційних документах минулої влади. На перший план у відзначенні ювілею вийшли інші настанови, віднайдені українськими митцями і звичайними людьми не в задекларованих приписах, а у „Кобзарі“ поета.

Протягом усіх місяців революції зі сцен українських Євромайданів лунали не лише вірші Тараса Шевченка, а й сучасні музичні інтерпретації на слова поета. Одним із перших проєктів, який зазвучав „пророчно“, стали, зокрема, нові пісні Галі й Лесі Тельнюк. Уже в жовтні 2013 року на Днях України в Лондоні колектив презентував свою „шевченкіану“ для британської публіки в концертній програмі „Від Шевченка до Забужко“. Зокрема, у репертуарі Лесі й Галі Тельнюк з'явилася своєрідна музична медитація „Все упованіє моє“ – це уривок із поеми „Марія“. Перші слухачі цієї композиції пізніше відзначили унікальне співзвуччя з початком доленосних подій в Україні, які сталися за кілька місяців.

А вже в період Євромайдану гурт написав пісню на слова з поеми-послання Т.Шевченка „І мертвим, і живим...“. Нині більшість пісень із „шевченкіани“ „Сестер Тельнюк“ одержали своє продовження в оркестровому аранжуванні – так, колектив одержав досвід співпраці із Національним духовим оркестром України, Заслуженим академічним симфонічним оркестром Національної радіокомпанії України, Національним симфонічним оркестром. Нині проєкт „ТЕЛЬНЮК: Сестри“ готує до друку DVD-альбом, до якого увійдуть пісні на слова Тараса Шевченка, проте різноманіття звучання „шевченкіани“ в музичному прочитанні Галі й Лесі Тельнюк із різними складами – у дуєтовому виконанні, спільно з тріо віолончелістів і, звісно, з оркестром можна переглянути в мережі Інтернет.

Салонне танго, реп, рок і джаз

Водночас варто відзначити, що своєрідним поштовхом до актуалізації нового музичного прочитання стала ініціатива Національної радіокомпанії України, озвучена восени 2013 року, про проведення загальнонаціонального конкурсу „Нова пісенна Шевченкіана“ (продюсер проєкту – Тарас Аврахов).

Головною вимогою до музичного матеріалу вперше стала відсутність патетики, адже, на думку організаторів конкурсу, поетичне слово Шевченка мало зазвучати сучасно. Завдяки цьому „шевченкіана“ поповнилася низкою оригінальних різножанрових композицій – у стилі салонного танго, репу, року й джазу. А у конкурсі чи не вперше за історію незалежної України взяли участь не лише маловідомі музиканти, а й визнані на українській сцені виконавці. Зокрема „Нову пісенну Шевченкіану“ втілили Іларія, Юлія Рома, Леся Горова, Оксана Муха, Галя й Леся Тельнюк, гурти „Kozak System“, „Тарута“, „ДримбаДаДзига“, „Sweetlo“, „Пікардійська Терція“, „Тарасова Ніч“, „ОтВінта“, „Ретроскоп“, „Брати Капранови“ та інші.

Жорстокість і лірика

На разі, НРКУ готує до друку альбом „Нової пісенної Шевченкіани“, однак уже нині наші читачі можуть переглянути в мережі відео з гала-концерту переможців конкурсу в Києві, а також прослухати пісні на сайтах Першої програми НРКУ та радіо „Промінь“.

А ось справжнім поціновувачам „сильного слова“ і „сильної музики“ став новий альбом „4“ („Шевченко“) від легендарного українського гурту „Кому Вниз“. Альбом було записано на студії „Sv.OBODa“, звукорежисер Андрій Обод. У роботі над проєктом до складу колективу долучилася й скрипалька Неля Бикова. Реліз культових рокерів склали п'ять композицій. Це: з „Княжни“ – „Зоре моя вечірня“, з „Хустини“, з „Холодного Яру“, з „У Казематі“ – „За байраком байрак“ та з „Осії. Глава XIV“.

За власною традицією, гурт вдався і до „жорсткості“, і до ліри-

ки у власній музичній інтерпретації Шевченка. Незважаючи на короткий термін у роботі над альбомом (записано його було лише за місяць), гурту знову вдалося зберегти унікальне поєднання потужної інструментальної складової з емоційним вокалом Андрія Середи. Як зазначили самі комувнизівці, „ця музика не для тряски головою, і не для дикого слему. Вона для душі“.

Попри те, що альбом видано обмеженим накладом, без прицілу на

крамниці – і жодних планів щодо додаткового тиражування наразі колектив не висловлював, шанувальники рок-музики мають безмежні можливості у прослуховуванні нової роботи „Кому Вниз“, адже увесь альбом викладено у форматі mp3 на офіційній сторінці гурту.

Оцінка: 8 із 10

Ірина Плехова, Київ

В облозі

» Сто років тому в березневі дні могили Тараса Шевченка обсіли озброєні імперські, як їх тепер називають, силовики.

Ще через століття Тарасова гора вже зустріла ювілей у незалежній Україні, але знову у стані облоги. Тепер її опосіли не з уланськими карабінами, а з позбавленими смаку, доцільності й розуміння святості місця проектами. Перетворюють зелену леваду коло Дніпра на заплиткований плац. Спорудили на заповідній землі вертолітний майданчик, звели біля нього аеровокзал і навіть спланували – хто хоче, може не вірити, але це чиста правда! – протиповітряну охорону. З нею, щоправда, не встиглося, об'єкт захисту від імовірної атаки з повітря (хоч яйця звідти наче не падають) у певний момент обрав для посадки майданчик десь коло Дону, а над Дніпром лишилися сліди замашних уподобань парвеню. При горішній течії – маєток, який у дні 200-літнього ювілею Шевченка відвідало більше людей, ніж музей на Тарасовій горі. Бо

в маєтку ласий на цікавинку люд споглядає сліди великопанської розкоші, а музей незадовго до ювілею набув вигляду вокзального терміналу. Хоч кажуть, що й резиденцію, і перебудову музею спроектував один автор. Спроекувала. Як і реконструкцію Шевченкового музею в Києві, де тепер багато скла і мало самого Шевченка.

Дивні діла кояться, щойно ми непоштиво ставимось до поетової пам'яті, а власне – до шевченківських світлиць.

До 190-річчя від дня його народження ми підійшли при трьох зачинених музеях – у Каневі, в Києві і Переяславі. – І вибухнув Майдан! Помаранчевий.

Напередодні 200-літнього ювілею скалічили в Каневі будівлю музею – культурну пам'ятку – і експозицію, а перед самим святом з іще дурноверхішим розмахом повторили це в Києві...

– Ото не треба було Шевченка чіпати! – сказала мені тихо нагля-

дач Київського музею Тараса, коли зустрівся з нею на краю глибокого котловану в музейному дворі, на місці викорчуваної Шевченкової шовковиці, а Майдан і Хрещатик знову всіялися наметами.

Від цього можна скептично відмахнутися.

Можна з цього приводу висувати версії про вплив на соціальні процеси порушення енергетики духовних центрів.

Очевидно одне. – Брутальне поводження з шевченківськими місцями, його меморіалами і меморіями, його творами виказує нашу культурну, духовну неупорядкованість. І доки будемо, гонорово позираючи на рахівський стовпчик у центрі(!) Європи, дозволяти елементарній шпані вважатися гарантом Основного Закону, а прикосканим нею „будівничим” споневажувати пам'ять того, хто дав нам Заповіт, будемо перебувати у стані перманентного Майдану.

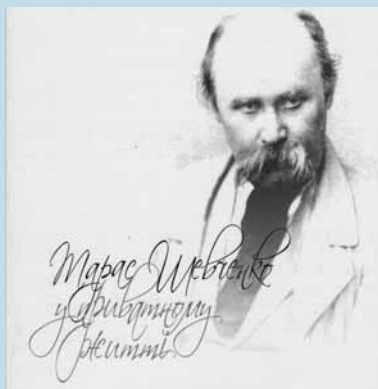
Василь Портяк, письменник, Київ

Будьмо знайомі... Тарас Шевченко

Тарас Шевченко у приватному житті: збірник статей, Київ, Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України, видавництво „Темпора“, 2014.

➤ Цьогоріч Шевченкові дні тривали під знаком справжньої живої актуальності Тараса Шевченка як знакової для українців націєтворчої постаті, символу боротьби за Україну і жертовності для України. Події Майдану засвідчили народження української політичної нації, виявили вибухову силу патріотизму, що, здавалося, ледь жеврів десь у закопелках нашої країни, надзвичайний попит на знаки й символи українськості. Легітимності набули атрибути, які зазвичай ставали причинами суперечок, засобами політичних спекуляцій і маніпуляцій, як скажімо, гасла „Слава Україні! Героям слава!“, червоно-чорний прапор чи нашивка дивізії „Галичина“ (знак однієї із сотень Самооборони Майдану). Ще пізніше тому таке годі було й уявити. Повсякчасна присутність Шевченка на Майдані впродовж усієї зими у графіті й не тільки, його тексти, які звучали з уст майданівців, страшні картини з яких оживали на вулицях Києва і всієї України, нарешті зробили його з декларативно народного таки насправду народним поетом. І тут народу відкрилася дивовижна істина – такий знаний і всесвітньо відомий Великий Кобзар для нас був і залишається таємничим незнайомцем. Стосунки Тараса Григоровича і пересічного українця, по суті, зводяться до набору штампів, які у школі ретельно запишають у голови дбайливі вчителі і яких багато з нас намагаються чимшвидше позбутися одразу за шкільним порогом, назавжди отримавши антишевченківську вакцину. Тож найнародніший український поет досі залишався для більшості українців неживим символом, іконою чи просто буденним зображенням на сотні гривень.

Попит на „живого“ Кобзаря назрів давно. І поважний ювілей став ідеальною нагодою заповнити цю прірву між Шевченком та його читачем. Свій внесок у цю справу зробили Інститут літератури ім. Т. Шевченка і видавництво „Темпора“ виданням „Тарас Шевченко у приватному житті“. У книзі автори розповідають про зміни в зовнішності, психіці,

фізичному здоров'ї Тараса Григоровича впродовж життя, описують деталі його повсякденного побуту, кулінарні уподобання тощо. Окрему увагу звертають на те, як склалися стосунки Шевченка з іншими людьми, зокрема і з жінками. Завдяки скрупульозній роботі науковців із сили-силенної цитат зі спогадів Шевченкових сучасників, його листування, „Журналу“, художніх творів читач нарешті отримає нагоду скласти собі портрет Шевченка-людини – звичайного чоловіка, котрий усе життя прожив по чужих кутках з мрією про свою хату і велику родину, котрий ніколи не ганявся за статками, час від часу тринькаючи гроші, полюбляв попоїсти і не цурався чарки в гарному товаристві, котрий часто тяжко хворів і не раз прощався з життям, але повертався, щоб насолодитися буденними дрібницями – галушками чи борщем із карасів. Окрім багатьох цікавих деталей із приватного життя Шевченка, читача потішать численні ілюстрації (до речі, у виданні зібрано всі відомі автопортрети Тараса), з допомогою яких автори намагалися відтворити реалії Шевченкового часу і які завдяки якісній поліграфії склали вартісну повноцінну частину видання.

Цікаво, що тексти книги – зібрані під однією обкладинкою гасла з „Шевченківської енциклопедії“. Звісно, така всеохопність інформації про, скажімо, гардероб Шевченка не зашкодить. Водночас тексти дуже різні за науковим рівнем та індивідуальним стилем, відтак по-різному захоплюють, а повсюдне цитування і статистичні дані, звичні для енциклопедичного гасла, часом ризикують втомити пересічного читача. Відсутність якогось єдиного наративу, на жаль, залишає враження величезної купи частинок пазла, бавитися з яким хоч і цікаво, та непросто. Поза тим, таке видання насправді є дуже важливим кроком передусім

для академічної спільноти, яка час від часу вправляється в сучасних методологіях, відчитуючи в Шевченкових текстах, що є і чого нема, а загалом уже давно звикла культивувати образ Великого Кобзаря як чільника іконостасу української літератури. От нарешті згадали, що святі – теж люди.

Попри науковість і академізм, це книга таки для широкого кола читачів, для якого досі єдиним способом пізнати Шевченка був його „Кобзар“, що для багатьох робило поета близьким, але водночас таким далеким. Багато з нас радо зізнаються, що цього року відкрили для себе Шевченка. Хтось вкотре і по-новому, хтось робить щойно перші кроки на шляху до нього. Але, без сумніву, кожному з нас уже 200 років він терпляче простягає руку: „Будьмо знайомі... Тарас Шевченко“.

Зоряна Дрозда, Львів

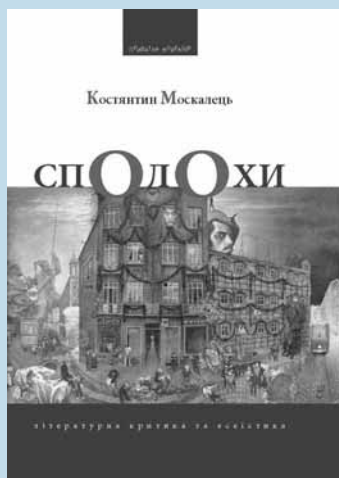
Сполохи традиції

Москалець Костянтин. Сполохи: Літературна критика та есеїстика, Львів, ЛА „Піраміда“, 2014, 172.

➤ Збірка літературної критики та есеїстики „Сполохи“ Костянтина Москальця вийшла у відомій серії Василя Габора „Приватна колекція“, і це вже натякає на особливість цього видання. Книжка розпочинається проникливими есе на тему літератури та життя. Один з найперших текстів „Трохи про Торо“ явно перегукується із піснею на слова Москальця „Треба встати і вийти“. „Торо – це небажання ходити на роботу і віддавати найкоштовніші години, дні й роки свого життя суспільству за мізерні копійки, – пише Москалець. – Це відмова служити в армії, якщо у вас інші переконання, ніж у міністра оборони або навіть у президента... Ви не мусите робити цього, здуру повіривши людям, людям – не собі“. І таких причин багато, тому „треба встати і вийти“. І далі хочеться заспівати.

Москалець у цих текстах не тільки закликає читачів бути собою, а й сам дотримується цієї настанови. Він виважено та спокійно, хоч місцями й дуже гостро, але без „крику“, веде свою оповідь про людей і тексти, про які йому говорити хочеться.

Серед письменників, про яких він пише, – Світлана Поваляева, яка є „надзвичайно обдарованим мов-

» цем"; Тарас Прохасько, говорячи про якого Москалець заходить у хащі метакритики, критикуючи інтерпретаторів Прохаська. Пише Москалець про прозу Тані Малайчук, яка „дає суцільну насолоду від письма самого по собі". Пише про три книги есеїстики Збігнева Герберта, перекладені українською, розглядаючи тексти на тлі епохи.

Значна частина книжки „Сполохи" присвячена поезії, яку береться інтерпретувати не кожен критик. Предметом обмірковувань стають тексти таких поетів і поеток, як Оксана Максимчук, Богдана Матіяш, Остап Сливинський, Ігор Римарук, Іван Малкович, Василь Стус. Щодо збірки Оксани Максимчук „Ксенії" (з давньогрецької – гостинці) Москалець пише: „У віршах Максимчук чимало цих наставань гостей, повернень, навернень, що як сполохи буття, освітлюють марноту марнот становлення; і ми, ті, хто залишався вдома, завмираємо, приголомшені неусвідомлюваною досі красою марноти". Мабуть, саме про ці сполохи буття йдеться у назві збірки „Сполохи", це і є тим сполохом розуміння художнього тексту критиком.

Чим далі в глибину (чи до середини) книги, тим тексти стають більш подібними на передмови до книжок вибраного, або на літературознавчі статті підручників. Ці тексти, може, й не важчають на літературознавчі терміни, але є більш строгими жанрово. Наприклад, такою є стаття „Творчий шлях Івана Малковича" – зміна помітна вже в заголовку. А також розміщена тут стаття „Поезія Григорія Чубая", що раніше виходила як передмова до „П'ятикнижжя" поета.

Що робить есеїстика, часом дуже приватна, із критичними статтями та літературознавством в одній книзі?

Поміркуємо. У тексті про „Notre Dame d'Ukraine" Оксани Забужко автор оповідає, як вона „міфом міф подолала". Тобто подолала „науковий міф" про Лесю Українку та воскресила „збаналізовану постать Великої Хворої як жінку-Орфей". Ідеться про „реабілітацію" попередниці Забужко. В іншому тексті – про останній роман Набокова, виданий його сином „Оригінал Лаури" – Москалець пише, як син порушив заповіт батька, видавши текст, який Набоков заповідав спалити, таким чином виставив батька „на всезагальний огляд голим". Ідеться про етику, але і про літературу теж. Цей текст „Бобок Набокова" контрастує з іншим – есеєм, уміщеним майже на початку „Сполохів" під назвою „Ми були, як ви: ви будете, як ми". У ньому – про письмо, яке зникає, коли не стає батька. За великим рахунком, у всіх цих текстах йдеться передусім про ставлення до своїх попередників – по крові та по літературі. „Батько – це більше, ніж син, я так думаю. Синів можна народити нових. А от коли помирає батько, його вже нема звідки взяти", – ці слова викликають суперечливі почуття, якщо переносити їх на своїх батьків і синів. Але якщо думати про літературну традицію, про її тяглість і про ставлення до неї, то ці слова заперечити важко.

Тож, збірка „Сполохи" – саме про нашу людську і книжну традицію, про тих авторів, що оживляють у своїх текстах попередників, навіть якщо Москалець констатує, що їх часом і нема з ким порівняти, хтось один такий віддалений потім у його думках таки знаходиться.

Любов Якимчук, Київ

Сприйняття національного генія

Тарас Шевченко в критиці:
у 2 т. / за заг. ред. Г. Грабовича;
упоряд. О.Боронь,
М.Назаренко; наук. ред. С.
Захаркін, О. Федорук. Т. 1.,
Київ, Критика, 2013, 864 с.

» Довгожданий ювілей – двохсотліття з дня народження Тараса Шевченка – збігся у часі з внутрішньою суспільно-політичною кризою в Україні та зовнішньою експансією з боку „дружньої" країни-сусідки. Власне, сама Револуція гідності українців по-

части була – хоч і непланованим, але вшануванням пам'яті національного генія, виконанням його заповітів. У розпал протистоянь на вулицях Києва український культурний простір повнівся по-революційному пересмисленими образами Шевченка; Кобзар осучаснився та увійшов до контексту сьогодення. Події кінця 2013 – початку 2014 років допомогли по-новому сприймати того, кого українці тривалий час звично називали „батьком нації".

Академічне літературознавство відзначає ювілей по-своєму – передусім виданням нових книжок. У фокусі уваги опиняється, крім самої творчості Шевченка, її читацьке сприйняття. Наукове товариство імені ювіляра в Америці підготувало двотомний проект „Тарас Шевченко в критиці" (наразі надруковано тільки перший том видання). Основне завдання студії – зрозуміти, як формувався феномен Шевченка у свідомості поціновувачів його творчості, якою цю творчість бачили її оглядачі та рецензенти за життя письменника та у перший рік по його смерті. Вступне слово до першого тому написав Григорій Грабович, автор резонансної в Україні на початку 1990-х праці „Шевченко як міфотворець".

Теперішнє видання, головним редактором якого є Грабович, має на меті показати генезу „міфу" Шевченка у сприйнятті його читачів. Автор передмови наголошує на тому, що вже у перших відгуках на ранню творчість письменника визначено ті характеристики, які надалі формуватимуть рецептивний канон Шевченка: творець новітньої української мови та літератури, співець народу і народний голос, ревізіоніст минушини, борець із шароварною котляревщиною тощо. Шевченко у цьому виданні – постать, що конструється через

та анотації

рецепцію письменника у критичному дискурсі доби. Він існує в одному часовому вимірі не лише зі своїми сучасниками, а й з усіма тими поколіннями наступників, котрі звертаються до його творчості.

Принцип „Шевченко завжди актуальний“ виправдовується тим (і це добре видно з книжки), що письменник постає не сам по собі як особа, як митець, а з сукупності успадкованих і акцентованих нами уявлень про нього. Цей принцип у книжці доповнено широкою контекстуалізацією його доробку. Грабович зауважує, що раніше схожі дослідження зазвичай вміщували тільки окремі вибірки зі студій, у яких згадувався Шевченко. Натомість остання праця пропонує увазі читачів в основному повні, не скорочені тексти статей, довідок, критичних замальовок, де бодай раз зринає ім'я Тараса Григоровича. Це зроблено для того, аби його творчість сприймалася як закономірне явище на тлі епохи.

Отже, як спадщина Шевченка, так і її сприйняття (у першому томі проаналізовано прижиттєві відгуки) звучені з тим контекстом, насамперед культурним, у якому перебувають та до якого апелюють реципієнти. Звісно, кожне покоління перевідкриває Шевченка, спираючись на власний досвід, породжений зміненими обставинами та іншим середовищем. Тому Шевченко щоразу ставав таким актуальним у період суспільних зрушень: кожен український політичний рух, кожна культурно-мистецька формація при своїй появі тією чи іншою мірою заангажувались у Шевченка, визначалися з оцінкою його діяльності, пов'язували Кобзаря та „Кобзар“ із поточною ситуацією в країні – це ж бачимо і в наш час.

Назагал можна сказати, що упорядники та редактори видання сумлінно виконали свій обов'язок, не лише підмітивши важливі вектори сучасного шевченкознавства, а й оприявивши їх у добре структурованій та старанно підготовленій формі. Матеріали подано за хронологією – від найперших згадок про нового малоросійського художника та поета Шевченка 1839–1840 років до передсмертних дифірамбів 1861 року вже визнаному метру. Основну частину дослідження завершують примітки, показчик імен, періодики та згаданих у книзі творів Шевченка. Шевченкознавство збагатилося якісним виданням, яке дозволяє познайомитися зі сприйняттям національного

генія численними прихильниками й огудниками, а також із контекстом доби, що породила таку, за словами Грабовича, „екзегезу“ творчості Тараса Григоровича.

Ольга Максимчук, Київ

Біографічні цікавинки й загадки Олександра Довженка

Довженко без гриму. Листи, спогади, архівні знахідки. / упоряд. і коментар Віри Агеєвої і Сергія Тримбача, Київ: Комора, 2014, 472 с.

У серії „Персона“ видавництва „Комора“ з'явилася друком книжка „Довженко без гриму“. Це – збірка біографічних матеріалів про видатного кінорежисера, впорядкована дослідницею літератури Вірою Агеєвою та кінознавцем і сценаристом Сергієм Тримбачем.

Книжка складається з чотирьох розділів. Перший фактично є есеїстичним вступом Віри Агеєвої, в другому зібрано епістолярні подробиці любовних історій Довженка, в третьому – переважно спогади оточення про режисера, тексти про його стосунки з владою, в четвертому „слово надано“ самому Довженку, тут можна прочитати його автобіографії, роздуми про своє життя, а також опис його московської квартири. Першоджерела регулярно чергуються з текстами упорядників.

Уже з цієї короткої анотації можна зробити висновок про те, наскільки масштабне і різноманітне це видання. Воно, як на мене, переконливий символ бездонності історії української культури ХХ століття, її здатності постачати нам усе нові й нові цікаві сюжети. Що тут скажеш, коли навіть із життя і творчості далеко не забутого митця, якого ніколи по-справжньому не забороняли, можна зробити таку книжку.

Першим у „Довженку без гриму“ постає любовний сюжет. Він метафорично відбиває й інші лінії Довженкового життя: незрозумілі й загадкові тепер подробиці молодості в ньому переходять у міцні й не позбавлені ознак м'якого деспотизму „довічні“ стосунки з Юлією Солнцевою, а на їхньому тлі трапляються глибоко приховувані захоплення (наприклад, поетка Валентина Ткаченко). Чи був

у Довженка син із першою дружиною Варварою Криловою? Наскільки біографічно достовірно відтворено любовний трикутник із Ідою Пензо та Юрієм Яновським у „Майстрі корабля“? Які інтимні подробиці „застигла“ вдова режисера Солнцева? Ні Тримбач, ні Агеєва, ні автори, яких вони „зводять із читачем“ не дають на ці та подібні запитання однозначних відповідей, але принаймні наводять чимало фактів і версій для зацікавлених.

Образ Юлії Солнцевої в книжці безумовно виходить далеко за межі любовного сюжету. Надто вже важлива ця постать. Але й тут більше запитань, аніж відповідей. Чи, якщо чесно, майже самі запитання. Наскільки міцним був зв'язок Солнцевої зі спецслужбами? Чи не були ними запрограмовані й власне стосунки з Довженком? Як взагалі виглядає правдива біографія Солнцевої? Чому вона полишила кінокар'єру? Що в її впливі на режисера було бажанням уберегти його від загроз сталінських часів, а що – тиском та інтригами? Чи є шанс відновити ті епізоди біографії Довженка, які Солнцева приховувала після його смерті?

Інший важливий вічний сюжет – митець і влада. Сергій Тримбач у заключному слові порівнює його з історією Фауста й знаходить елегантну паралель між греблею, що її, як здається осліпленому Фаустові, будують люди, та Каховською електростанцією, на будівництві котрої чи не востаннє вдихнув повітря на повні груди Олександр Довженко. Листи Сталіну та прогулянки з ним нічною Москвою, віропідданські записи в щоденнику, але й образи на вождів, що змінили милість на гнів, прагнення просунути через більшовицьких діячів різноманітні проєкти з удоскона-

» лення дійсності, боротьба за право жити й творити в Україні, зрештою, за право просто жити і творити.

Пошук свого шляху і поклику – також цікавий мотив „Довженка без гриму“. У книжці ви чимало прочитаєте про художницький дебют Олександра Довженка, його невдоволеність результатами, раптовий перехід до кіно й постійну спокую віддатися літературі. Схоже, Довженко думав пом'янути її на кіно ледь не до самого кінця життя. Сумнівно, щоправда, чи дали би йому реалізувати і його беззаперечний письменницький хист (у якому він чимало сумнівався). До речі, на літературні роздуми нашоствують і опубліковані в книжці Довженкові листи, щоденникові записи та автобіографічні нотатки. Варто відзначити, що до кожного такого тексту він підходив, як до художнього твору. Спостерігаються й відмінності Довженка в письмі українською та російською мовами. В першому випадку значно більше пафосу, ритмічного розмаїття й густоти, а в другому – вільніше й експериментальніше поводження зі словом, ясніше відчувається стилістична легкість.

Ця строкатість стилю, само собою, притаманна й іншим частинам книжки – надто різні тексти зібрані під однією обкладинкою. Вона ж ретушує таку проблему, як недостатня сумісність манер письма Віри Агеевої і Сергія Тримбача.

У цілому ж книжку можна порекомендувати як відносно стисле (якщо так, у принципі, можна сказати про 472-сторінковий том!) узагальнення біографічних парадоксів і загадок Олександра Довженка. І, звичайно, як заклик дослідникам ці загадки розв'язувати.

Олег Коцарев, Київ

Хроніки, смисли, настанови

Євромайдан: хроніка відчуттів [колекція есе Тараса Прохаська, Івана Ципердюка, Юрія Андруховича, Сергія Жадана, Юрія Винничука], Брустурів, Дискурс, 2014.

» Письменників часом називають нервом суспільства. Втім, можливо, художніми творами вони не завжди швидко відгукуються на важливі тенденції. Наприклад, українській лі-

тературі бракує багатьох сюжетів, які б оголювали проблеми нашої країни – як ті, що в минулому, так і сучасні, хоча заради справедливості варто визнати, що ніші потроху заповнюються (скажімо, проблема трудової міграції стала темою багатьох прозових творів, опублікованих останніми роками).

Інша справа – публіцистика: вона дозволяє відразу реагувати на найважливіші події. Революція в Україні кінця 2013 – початку 2014 років була не просто найважливішою – була архіважливою подією, остеронь якої залишатися було несила. Можна сказати, що як митці потребували висловлюватися про революцію, так і революція потребувала бути висловленою, – вкрай необхідно було ослівлювати все те, що сталося (і ставалося щодня протягом кількох місяців) із нами, з нашим народом. Повість або роман за короткий період і за умов, коли щогодини щось кардинально змінюється, написати неможливо, тут припадають малі форми – або вірші, або есеї, колонки.

Після завершення подій на Майдані заledве минуло два місяці – і вже не тільки письменники й журналісти, а й українські видавці показали результати своєї праці в напрямку поширення смислів: вийшли поетичні антології „Небесна сотня. Антологія майданівських віршів“ і „Материнська молитва. Українки – героям Майдану“, книга-реквієм „Небесна сотня“ з інформацією про загиблих, яких вдалося ідентифікувати на час підготовки видання. Найпопулярнішою ж (принаймні поки що, бо в процесі підготовки зараз і інші видання) серед читачів стала книжка „Євромайдан. Хроніка відчуттів“, де зібрано колонки Тараса Прохаська, Івана Ципердюка, Юрія Андруховича, Сергія Жадана і Юрія Винничука, які писалися щотижня від самого початку, від 20 листопада 2013 року, аж до того часу, коли мова українців поповнилася словосполученням „Небесна сотня“ (кінець лютого: втеча Януковича, завершення протистояння в Києві).

Кожен із авторів розмірковує й намагається пояснити читачам, чим є в своїй суті Європа, сучасна Україна (Україна під владою Януковича), влада Януковича, політична „еліта“, Євромайдан, спротив, народ. Для цього, звісно, вряди-годи слід вдаватися до історії (прикладів із української дорадянської минувшини), часом – до метафор (Майдан як Свята Літургія або революція як біг на довгу

дистанцію), нерідко – до протиставлень (Європа і російський мір).

Це не завжди довершена публіцистика, в ній не завжди дбано про красу вислову – часу на роздуми було не так багато. Часом колонки нагадують щоденникові записи (не так із фіксацією подій, як із роздумами про них), зокрема і щирістю, яка прозирає з кожного рядка.

Зрозуміло, що в тих умовах дуже важко було робити якісь передбачення, адже в певні періоди було зрозуміло: годі передбачити, що станеться в наступну годину. Втім, письменники не цураються передбачень, та не на найближчі дні (деякі колонки читати боляче – дивлячись на дати й зіставляючи з тим, що – ми вже тепер знаємо – було за кілька днів після того), а на дальший час: на те, що перемога все одно прийде („якраз у той момент, коли здаватиметься, що сил майже не залишилося“ (Іван Ципердюк)), а також на те, на які труднощі натрапимо після перемоги...

Ця книжка – це також і настанови. Насстанови на майбутнє (на майбутні спротиви?), адже кожен розуміє: навряд чи найближчі десятиліття в нашій країні будуть спокійними; зрозуміло, що буде потреба в нашій дуже сильній вірі і в наших спільних зусиллях. Революція забрала надзвичайно багато – людські життя. Тільки час покаже, що вона нам дала. Зараз очевидно те, що вона дала усунення від влади [частини] банди, а також – нові смисли, частково ослівлені авторами книжки „Євромайдан: хроніка відчуттів“. З цими смислами, що народилися й були сформульовані в цей місцями красивий, місцями дуже страшний час, нам жити в наступні десятиліття і творити майбутнє.

Анастасія Левкова, Львів

**Якщо Вам „Український журнал“
сподобався, і Ви бажаєте
його отримувати регулярно,
то пропонуємо його передплатити.**

Просимо контактувати нас:

- Чехія (+420) 774 236 916, 774 236 914
- Польща (+48) 501 029 840
e-mail: prenumerata@ukrzurnal.pl

Ціна передплати на 2014 рік:
Чехія 300 Kč

Передплату для інших країн можна оформити
банківським переказом:

Номер рахунку: 197021410/0300
IBAN: CZ45 0300 0000 0001 9702 1410
SWIFT: CEKOCZPP

Адреса банку:
ČSOB, a.s.
Na Poříčí 24
115 20 Praha 1
Czech Republic

Наша адреса:
RUTA
Pod Jiráskovou čtv.14
147 00 Praha 4
Czech Republic

або міжнародним банківським чеком. Чек просимо
висилати на нашу адресу:

RUTA
Pod Jiráskovou čtv.14
147 00 Praha 4
Czech Republic

Ціна передплати для інших країн: 50 USD або 30 EUR

Передплата „УЖ“ на 2014 рік

Так!

После того, что я увидел
в эти несколько дней,
я больше не сомневаюсь,
что Россия всегда хотела
нас уничтожить. Морила
голодом, истребляла,
ассимилировала совершенно
осознанно — именно за
украинское происхождение.
Теперь у меня нет в этом
никаких сомнений, потому
что я своими глазами видел,
как пытались убить за
украинские флаги в Украине.
Теперь я понял, как это
происходило раньше —
в 30-х, 40-х, 50-х годах
в СССР.

Денис Казанський